

T.C. MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ BİLİM DALI

**KÜRESELLEŞME VE EĞİTİM: ULUSLARARASI ÖĞRENCİ
HAREKETLİLİĞİ VE KASSEL ÜNİVERSİTESİ'NDE ÖĞRENİM GÖREN
YABANCI ÖĞRENCİLERİN İŞGÜCÜ PİYASASINDA ÇALIŞMA KOŞULLARI**

Yüksek Lisans Tezi

CANSU YÜKSEL

2020, İstanbul

T.C. MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ BİLİM DALI

**KÜRESELLEŞME VE EĞİTİM: ULUSLARARASI ÖĞRENCİ
HAREKETLİLİĞİ VE KASSEL ÜNİVERSİTESİ'NDE ÖĞRENİM GÖREN
YABANCI ÖĞRENCİLERİN İŞGÜCÜ PİYASASINDA ÇALIŞMA KOŞULLARI**

Yüksek Lisans Tezi

CANSU YÜKSEL

Danışman: Prof. Dr. Selmin Kaşka

2020, İstanbul

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı:	Cansu Yüksel
Anabilim Dalı:	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Programı:	Çalışma Ekonomisi
Tez Danışmanı:	Prof. Dr. Selmin Kaşka
Tez Türü ve Tarihi:	Yüksek Lisans – Aralık 2020
Anahtar Kelimeler:	Küreselleşme, neoliberal ekonomi politikaları uluslararası öğrenci

Özet

Uluslararası öğrenci hareketliliği olgusu, özellikle 2000’li yıllardan sonra tüm dünyada sayıları hızla artan bir öğrenci grubunu oluşturmaktadır. Küreselleşme süreciyle birlikte yaşanan dönüşümler yükseköğrenimin uluslararasılaşması üzerinde etkili olmuş ve uluslararası öğrenci hareketliliği olgusu üzerinde yapılan araştırmalar yaygınlaşmıştır. Uluslararası öğrenciler sahip oldukları çalışma izni ile gitmiş oldukları ülkelerin işgücü piyasasına girerek, gelişen hizmet sektöründeki işgücü açığını kapatma işlevini görmektedir. Uzun vadede ise ülkeler için nitelikli işgücü rezervini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada uluslararası öğrenci hareketliliği olgusu, küreselleşme ve neoliberal ekonomi politikaları bağlamında ele alınarak uluslararası öğrencilerin öğrenim görmek üzere gittikleri ülkenin işgücü piyasasındaki işlevleri araştırılmıştır. Tez çalışmasının son bölümünde yer alan alan araştırması, yükseköğrenim görmek amacıyla Almanya’nın Kassel şehrinde bulunan Kassel Üniversitesi’ne gelen uluslararası öğrencilerin işgücü piyasasındaki koşullarını konu almaktadır.

Tez çalışmasının amacı uluslararası öğrencilerin ülkelerin işgücü piyasası açısından önemini ortaya koymaktır. Bu bağlamda olguyla ilgili literatür taraması yapılmış ve bu alan üzerinde daha önce yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Alan araştırması veri toplama yöntemi olarak niteliksel görüşme tekniği kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre öğrencilerin hizmet sektöründe yer alan yarı zamanlı işlerde çalıştıkları gözlemlenmiştir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname: Cansu Yüksel
Fiel : Labour Economics and Industrial Relations
Programme: Labour Economics
Supervisor: Prof. Dr. Selmin Kaşka
Degree Awarded and Date: Master – December 2020
Keywords : Globalization, neoliberal economic policies
international student

Abstract

The phenomenon of international student mobility constitutes a rapidly increasing student group all over the world, especially after the 2000s. The transformations experienced with the globalization process have had an impact on the internationalization of higher education and research on international student mobility has become widespread. International students enter the labor market of the countries they have gone with their work permit, and function to close the labor gap in the developing service sector. In the long run, it creates a qualified labor force reserve for countries.

In this study, the phenomenon of international student mobility is discussed in the context of globalization and neoliberal economic policies, and the functions of international students in the labor market of the country they go to study are investigated. The research in the last part of the thesis is about the conditions in the labor market of international students who come to Kassel University in Kassel, Germany for higher education.

The aim of the thesis is to reveal the importance of international students for the labor market of countries. In this context, a literature review about the case was made and previous studies on this field were examined. Qualitative interview technique was used as a field research data collection method. According to the findings, it was observed that students work part-time jobs in the service sector.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TABLO LİSTESİ	v
GİRİŞ	
1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI VE EĞİTİM	7
1.1. Küreselleşme Olgusu ve Gelişimi	7
1.2. Küreselleşme Olgusuna İlişkin Görüşler	13
1.3. Küreselleşme, Neoliberal İdeoloji ve Eğitim	16
1.3.1. Neoliberal İktisat Politikaları	17
1.3.2. Neoliberal İdeoloji ve Uluslararası Eğitim	21
1.4. Küreselleşme, Göç ve Kültürel Etkileşim Bağlamında Uluslararası Eğitim	29
2. ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİ	35
2.1 Uluslararası Öğrenci ve Uluslararası Öğrenci Hareketliliği Kavramı	35
2.2. Uluslararası Öğrenci Hareketliliğine Dair Literatür	40
2.2.1. İtme ve Çekme Faktörleri	40
2.2.2. Beşerî Sermaye Teorisi	44
2.2.3. Avrupalılaşma ve Uluslararası Öğrenci Hareketliliği	48

2.3. Uluslararası Öğrenci Hareketliliği ve Küresel Veriler	50
2.3.1. Avrupa Uluslararası Öğrenci Değişim Programları	55
2.3.2. Uluslararası Öğrenci Hareketliliği ve Türkiye	64
2.3.3. Almanya’da Uluslararası Öğrenci Hareketliliği ve İşgücü Piyasası Verileri	68
3. KASSEL ÜNİVERSİTESİ VE ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİ ÜZERİNE ALAN ARAŞTIRMASI	76
3.1. Araştırmanın Amacı	76
3.2. Araştırma Evreni	76
3.3. Araştırmanın Konusu	77
3.4. Araştırmanın Yöntemi	78
3.5. Araştırma Bulguları	78
3.5.1. Araştırma Örnekleme	80
3.5.2. Uluslararası Öğrencilerin Karşılaştıkları Başlıca Sorunlar	83
3.5.3. Uluslararası Öğrencilerin Almanya’yı Tercih Nedenleri	86
3.5.4. Uluslararası Öğrencilerin Vize ve Çalışma İzni Alma Süreçleri	89
3.5.5. İşgücü Piyasasında Uluslararası Öğrenciler	93
3.5.6. Dil Bariyeri ve Uyum Sorunları	110
SONUÇ	118
EK	125
KAYNAKÇA	133

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Dünyada Uluslararası Öğrenci Sayısının Yıllara Göre Değişimi

Tablo 2: Dünyada En fazla Uluslararası Öğrenci Alan 10 ülke (2013)

Tablo 3: Dünyada En Fazla Uluslararası Öğrenci Veren 10 ülke (2013)

Tablo 4: Uluslararası Öğrencilerin Varış Ülkelerine Göre Dağılımı (2014)

Tablo 5: Uluslararası Öğrenci Dağılımı, 2007-2012 Yılları

Tablo 6: Avrupa Birliği Eğitim Programları

Tablo 7: Türkiye’de Eğitim Alan Uluslararası Öğrencilerin Sıralaması ve Sayısı (2013-2014)

Tablo 8: Araştırma Bulguları: (Öğrencilerin Geldiği Ülke, Eğitim Seviyesi ve Yaşları)

Tablo 9: Araştırma Bulguları: Öğrencilerin Kayıtlı Oldukları Bölüm

Tablo 10: Araştırma Bulguları: Almanya’da Çalışma Süresi ve Yapılan İş

GİRİŞ

Uluslararası öğrenci hareketliliği, 1980 sonrasında küreselleşme süreciyle birlikte yeniden yapılanan kapitalist toplumsal ilişkilerin eğitim olgusu üzerindeki etkileriyle birlikte artan bir olgu olmuştur. Ekonomik, toplumsal ve kültürel alanda çok farklı dönüşümlerin yaşanmasına etki eden ve özellikle 1980 sonrasında etki alanı ulus devlet sınırlarını aşan küreselleşme olgusu eğitim alanını da etkileyerek dönüştürmüştür. Küreselleşmenin sermaye birikim süreçlerini dönüştüren ve bunun bir yansıması olarak yükseköğrenimin uluslararasılaşmasına neden olan etkisi, uluslararası öğrenci hareketliliğinin artmasına etki etmiştir. Makro ekonomi politikalarındaki değişim, serbest piyasa ekonomisinin toplumsal yapının her alanında yayılmasına neden olmuş, piyasa ilişkilerinin eğitim olgusuna etki etmesiyle birlikte uluslararası öğrenci hareketliliği gelişmiş ülkelerdeki yükseköğrenimin cazibe merkezi haline gelmesi için yapılan çalışmalara zemin hazırlamıştır.

1980 sonrasında küreselleşmenin ivme kazanması, üretim ve birikim rejimlerinin değişerek neoliberalizmin toplumsal yaşamın her alanına yayılan etkileri, eğitim olgusunu da dönüştürmüş ve değiştirmiştir. Bu bağlamda piyasa rejiminin dinamiklerine konu olan eğitim olgusu nitelik değiştirerek giderek uluslararası etkileşime konu olan bir alan haline gelmiştir. Ulaşım ve haberleşme teknolojilerinde yaşanan gelişim, insan ilişkilerinin ulus devlet sınırları aşarak etkileşim içerisine girmesine neden olmuş ve çokkültürlü eğitim 2000 ve sonrasında yükseköğrenimde yaygınlaşmıştır.

Küreselleşme olgusu, özellikle 1980 sonrasında neoliberal ekonomi politikaları ekseninde kapitalist üretim ilişkilerinin dünya çapında farklılaşmasına ve nitelik değiştirmesine neden olmuştur. Eğitim olgusu da bu değişen üretim ilişkilerinin yansıdığı bir alan olmakla birlikte, küreselleşmenin etkileri ile uluslararasılaşmış ve uluslararası öğrenci hareketliliği olgusu özellikle 2000 sonrasında niceliksel olarak artış göstermiştir.

Uluslararası öğrenci hareketliliği, OECD tarafından küreselleşmenin ikinci boyutu olarak ele alınmaktadır. Teknolojik gelişme ile haberleşme ve ulaşımındaki gelişmeler ve kolaylıklar, ulus devlet sınırlarını aşarak hareketliliğe katılmak isteyen öğrenciler için büyük avantajlar yaratmıştır. Aynı zamanda farklı bir ülkedeki öğrenim fırsatlarından internetin yaygınlaşması ile haberdar olabilen ve kolaylıkla söz konusu ülkedeki yükseköğrenim kurumuyla iletişime geçebilen öğrencilerin sayısı son yıllarda büyük artış göstermiştir.

Öğrencilerin bulundukları ülkeden başka bir ülkeye eğitim amacıyla gitmesi çeşitli itici ve çekici faktörler aracılığıyla oluşmaktadır. Özellikle Avrupa’da daha önceden ayrıcalıklı bir grubun öğrenci değişimine konu olması söz konusu iken son yıllarda uluslararası öğrenci hareketliliği kitlesel bir hal almıştır. Küresel anlamda bir rekabet unsuruna dönüşmüş olan uluslararası eğitim olgusu, gelişmiş ülkeler tarafından ekonomik, yasal ve kültürel boyutlarıyla ele alınmakta ve bu çerçevede stratejiler oluşturulmaktadır. Uluslararası öğrenci hareketliliği, gelişmiş ülkeler için sosyal, kültürel, ekonomik ve politik anlamda birtakım avantajlar sağlamaktadır. Bu sebeple özellikle gelişmiş ülkeler açısından üzerinde önemle durulan ve eğitim alanında oluşturulan politikalarla desteklenen bir olgu haline gelmiştir.

Uluslararası öğrenci hareketliliği küreselleşme, kapitalizm, neoliberal ekonomi politikaları ve eğitimin dönüşümü ekseninde incelenirken, çalışmaya olgunun kendi iç dinamikleri ve tarihsel gelişim seyri de dahil edilmiştir. Uluslararası öğrencilerin rekabet ilişkileriyle iç içe piyasa ilişkilerinde daha fazla pay almak isteyen gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için çok önemli işlevselliklere sahip olan bir grup olduğu açıklanmıştır. Uluslararası öğrenciler ev sahibi ülkelerin kendi eğitim sistemleri ile eğitim gören ve kendi üretim ilişkileri çerçevesinde gerekli olan donanımı ve beşerî sermayeyi bizzat kendi kurumlarından alan, geleceğin nitelikli işgücü kaynağını oluşturan bir öğrenci grubudur. Ülkelerin kendi yükseköğrenim kurumlarında eğitim görmüş olan uluslararası öğrencilere mezuniyetleri sonrasında çalışma ve oturma izni vererek işgücü piyasasına girmeleri yolunda teşvik edici politikalar uygulamaları, potansiyel nitelikli işgücünü ülkelerinde tutmalarında etkin bir yöntemdir. Öğrenim gördükleri ülkede öğrenim süresi boyunca toplumsal yaşam, üretim ilişkileri, sosyal ilişkileri ve kültürel kodları deneyimleme şansı bulan öğrenciler, mezuniyeti sonrasında almış olduğu eğitim ile söz konusu ülkede çalışma fırsatı bulabilmektedir. Bu noktada ülkeler arasındaki ekonomik gelişmişlik düzeyi de önemli rol oynamaktadır.

Sürecin bir diğer noktasında, artan rekabet artışı ve kapitalizmin derin etkileri ülkeleri bir yarış içerisine sokmuştur. Gelişen teknoloji, üretim yapısının otomatize olması ve işgücünün bu değişime uygun şekilde yapılanması beklentisi noktasında, gelişmiş ülkeler için nitelikli işgücü önemli bir ihtiyaç haline gelmiştir. Tam bu noktada, nitelikli, başarılı, çokkültürlü özelliklere sahip olan uluslararası öğrenciler söz konusu ülkeler için oldukça önem kazanmıştır.

Yaşanan dönüşümle beraber ülkeler uluslararası yükseköğrenimi bir ihracat kalemi olarak görmeye başlamışken, uluslararası öğrencilerin nitelikleri ve beşerî sermayeleri söz konusu ülkeler için bir işgücü rezervi anlamına gelmeye başlamıştır. Bu nedenle yükseköğrenim görme amacıyla bir ülkeden başka bir ülkeye giden ve belirli bir süre ev sahibi ülkede ikamet-çalışma ve eğitim alma iznine sahip olan uluslararası öğrencilerin farklı noktalardaki işlevi, ülkelerin rekabet yarışında önemli bir zemine oturmaktadır. Kapitalizm için artan rekabet unsuru çerçevesinde bilgi toplumunda katma değerini ortaya koyabilecek nitelikli işgücünün varlığı, uluslararası eğitim olgusuna konu olan bireylerden oluşmaktadır. Bu işgücü kaynağını kendi ülkelerindeki yükseköğrenim kurumlarında yetiştirme amacıyla olan gelişmiş ülkeler, uluslararası öğrencileri bünyesine çekmek için çok çeşitli politikalar yürütmektedir.

Artan uluslararası öğrenci hareketliliği ile ulus devlet sınırlarını aşan öğrenciler, gitmiş oldukları ülkeler için ekonomik değer oluşturmaktadır. Eğitim faaliyeti için yaptıkları harcamalar yanında değişen ve esnekleşen çalışma ilişkilerine konu olarak esnek çalışma biçimleri ile işgücü piyasasına entegre olabilmektedir. Birçok ülke tarafından yasal olarak uluslararası öğrencilere tanınan bu hak, esasında eğitim faaliyeti için hareketliliğe katılan bireylerin maliyetleri karşılamakta karşılaştıkları zorluklar nedeniyle işgücü piyasasında eşitsizlik ilişkileriyle karşılaşmalarına neden olmaktadır.

Bu tez çalışması, uluslararası öğrenci hareketliliği olgusunu araştırmak ve uluslararası öğrencilere tanınan yasal çalışma izni çerçevesinde öğrencilerin işgücü piyasasında karşılaştıkları çalışma ilişkilerini ortaya çıkarmak amacıyla Almanya Kassel Üniversitesi'nde öğrenim gören uluslararası öğrencilerle yapılmış mikro bir örnek olay çalışmasını içermektedir. Tez çalışmasının odağını uluslararası öğrencilerin işgücü piyasasındaki işlevi oluşturmakta, bununla birlikte uluslararası öğrenci hareketliliğinin çok yönlü bir yapı taşıması nedeniyle eğitim ve göç olgusu bağlamındaki çıkarımlar da tez çalışmasında yer almaktadır.

Uluslararası öğrenci hareketliliği olgusu sosyal, kültürel ve yapısal anlamda çeşitli etkiler meydana getiren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada uluslararası öğrenci hareketliliği olgusunun bu dönüşümü iktisadi, sosyal ve kültürel açıdan incelenmeye çalışılmış ve uluslararası öğrencilerin işgücü piyasasındaki işlevi açıklanmaya çalışılmıştır. 1980 öncesinde daha çok üst sınıfa mensup ailelerden gelen öğrencilerin dahil olduğu uluslararası öğrenci hareketliliği olgusu, 1980 sonrasında küreselleşme ve teknolojik gelişme düzeyiyle birlikte sayısal olarak artış göstermiş, alt ve orta sınıfa mensup öğrenci grupları da bu hareketlilik türüne katılmaya başlamıştır. Birçok ülke tarafından uluslararası öğrencilere sağlanan çalışma izni ile öğrencilerin işgücü piyasasına girmeleri yasal bir hak olarak tanınmıştır. Hareketlilik sırasında işgücü piyasasına dahil olan uluslararası öğrenciler, gelişen hizmet sektöründeki işgücü açığını kapatma işlevi görmektedir. Öğrencilere sağlanan burs olanaklarının azalması ve sosyal devlet olgusunun neoliberal ekonomi politikalarıyla beraber zayıflamasıyla öğrenim maliyetini karşılamak amacıyla farklı bir ülkeye eğitim almak amacıyla giden uluslararası öğrenciler, söz konusu ülkede işgücü piyasasına girerek yarı zamanlı işlerde çalışmak durumunda kalabilmektedir. Tez çalışmasının son bölümünde yer alan Almanya / Kassel Üniversitesi'nde öğrenim gören uluslararası öğrencilerle yapılan alan araştırmasında öğrencilerin giderek büyüyen hizmetler sektöründe yarı zamanlı işlerde çalıştıkları gözlemlenmiş ve dahil oldukları ve çalışma ilişkileri incelenmiştir.

Uluslararası öğrenci hareketliliğinin artan ve çeşitlenen bir olgu olarak karşımıza çıkması, hareketliliğe dahil olan öğrencileri kendi ülkelerine çekmek isteyen ülkeler ve bu bağlamda oluşturulan politikalar da çalışmada yer almaktadır. Bu hareketlilik türüne katılan bireylerin öğrenci olması ve hareketliliğin asıl amacının farklı bir ülkede eğitim almak olması nedeniyle çalışmaya eğitim olgusunun küreselleşme ve neoliberal ekonomi politikaları bağlamında dönüşümü de dahil edilmiştir. Yükseköğrenimin uluslararasılaşması küreselleşme süreciyle birlikte yaygınlaşmış ve bu bağlamda üstün nitelikleri ülkelerine çekmek isteyen ülkeler çeşitli politika araçları üretmeye başlamıştır. Neoliberal ekonomi politikalarının etkisi ile sosyal devlet olgusunun eğitim alanında etkisinin zayıflaması sonucu eğitimde özelleştirme uygulamaları ve yükseköğrenimin piyasa ilişkilerine konu olması durumu uluslararası bir düzleme yayılmıştır.

Uluslararası öğrenci hareketliliği sayısal olarak artış gösteren ve çeşitlenen bir olgu olarak göç çalışmalarında da incelenmekte ve bu hareketliliğin göç olup olmadığı

tartışılmaktadır. Belirli bir süre için farklı bir ülkede yaşamlarını sürdüren ve gelecekte de potansiyel olarak ev sahibi ülkelere göç etme eğilimi bulunan bu gruba göç ve uyum açısından da yaklaşılmış ve olgu çok yönlü olarak incelenmiştir. Öğrencilerin kendi ülkelerinden belirli bir zaman dilimi için ayrılarak farklı bir ülkede yaşamını sürdürmesi ve işgücü piyasasına dahil olması nedeniyle uluslararası öğrenci hareketliliği bir göç türü olarak çalışmada yer almıştır. Aynı zamanda uluslararası öğrenci hareketliliğinin yapısı gereği farklı kültürlerin etkileşimini içermesi sebebiyle uluslararası öğrenci hareketliliği olgusunun kültürel boyutu da çalışmaya dahil edilmiştir.

Tez çalışmasının ilk bölümünde küreselleşme olgusu tanımlanarak gelişim evreleri ortaya konmuş, küreselleşme olgusuna yaklaşımlar incelenmiş, neoliberal ideoloji bağlamında farklılaşan üretim ilişkilerinin eğitim olgusuna etkisi incelenerek uluslararası öğrenci hareketliliğinin bu eksenlerdeki gelişimi açıklanmaya çalışılmıştır. Eğitim ekonomisi kavramı ile toplumsal yapıda yaşanan değişim uluslararası öğrenci hareketliliği olgusu incelenmiştir. Uluslararası öğrenci hareketliliği olgusunun kültürel boyutu ve göç açısından incelenmesine bu bölümde yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, uluslararası öğrenci hareketliliği kavramı tanımlanıp çeşitleri açıklanarak, bu olguya dair literatür taraması yapılmış ve araştırmacıların bu olguya yaklaşımları incelenmiştir. Uluslararası kurumların bu olguya yaklaşımı ve tanımlamaları da açıklanarak Avrupa bünyesinde yürütülen uluslararası öğrenci değişim programları incelenmiştir. Uluslararası öğrenci hareketliliğinin ‘‘öğrenci göçü’’ ve göç açısından önemi bu bölümde açıklanarak, olguya ilişkin itme-çekme teorisi, beşerî sermaye teorisi, beyin göçü kavramına bu bölümde yer verilmiştir. Ülkelerin uluslararası öğrenci hareketliliği açısından dünya konjonktüründeki sıralaması da bu bölümde yer almaktadır. Uluslararası öğrenci hareketliliği olgusunun uzun yıllardır Türkiye’de üzerinde araştırmalar yapılan bir olgu olması nedeniyle Türkiye’ye ait veriler de çalışmaya eklenmiştir. Tez çalışmasının son bölümünde bulunan alan araştırmasının Almanya’da orta ölçekli bir üniversite olan Kassel Üniversitesi’nde yapılması nedeniyle Avrupa bağlamında uluslararası öğrenci hareketliliği ve Almanya’nın uluslararası öğrencileri çekebilmek için yürüttüğü politikalar bu bölümde incelenmiştir.

Tez çalışmasının alan araştırması, Almanya Kassel üniversitesinde yükseköğrenim gören uluslararası öğrenciler ile gerçekleştirilen niteliksel görüşme tekniği ile elde edilen veriler

ve analizlerden oluşmaktadır. Almanya'ya değişim programı veya tam zamanlı bir yükseköğrenim programında eğitim görmek amacıyla gelen uluslararası öğrenciler, kendilerine sağlanan yasal çalışma izni çerçevesinde ekonomik nedenlerle işgücü piyasasında esnek çalışma ilişkileri içerisinde çalışmaktadır. Uluslararası öğrenci hareketliliği olgusunun Almanya özelinde incelenmesinden sonra tez çalışmasının son bölümünde Almanya/ Kassel Üniversitesi'nde öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin, yasal olarak tanınan çalışma hakkı çerçevesinde işgücü piyasalarında karşılaştıkları yapısal-ekonomik durumlar ve karşılaştıkları eşitsizlik ilişkileri incelenmiştir. Veriler niteliksel görüşme yöntemiyle yapılan yüz yüze görüşmelerle toplanmış ve çalışmanın son bölümünde gruplanarak sunulmuştur.

1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI VE EĞİTİM

Küreselleşme olgusu özellikle 1980 ve sonrasında dünya çapında yarattığı değişim ve dönüşümle toplumsal yapının her alanını etkileyen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim alanı da küreselleşme ve 1980 sonrası makro ekonomi politikalarındaki değişimden etkilenmiştir. Bu tez çalışmasının ana eksenini oluşturan uluslararası öğrenci hareketliliği, küreselleşmenin etkileriyle beraber gelişen teknolojik unsurlarla birlikte niceliksel olarak artış gösteren bir alandır. Uluslararası öğrenci hareketliliğindeki artış, öğrencilerin karşılaştığı yapısal problemlerle birlikte dönüşüm geçirmiş ve ülkelerin bu alanda yaptıkları düzenlemelerle birlikte özellikle gelişmiş ülkelerde üzerinde önemle durulan bir olgu haline almıştır.

Ekonomik rekabet artışı ve nitelikli işgücüne duyulan ihtiyaç beraberinde özellikle gelişmiş ülkelerin ekonomi politikalarındaki dönüşümlerini beraberinde getirmiştir. Uluslararası eğitim hareketliliği kapsamında her ülke birer cazibe merkezi olma yarışı içerisinde girerek uluslararası öğrencileri kendi ülkelerine çekmek amacıyla faaliyetlerde bulunmaktadır. Eğitim programlarındaki çeşitlenme ve öğrencilere yasal düzlemde sağlanan bazı kolaylıklar bu olgunun bir yansımasıdır. Bu tez çalışması, uluslararası öğrenci hareketliliği olgusunun küreselleşme ve neoliberalizm eksenindeki dönüşüm yolculuğu üzerinde odaklanmaktadır. Bu bağlamda öncelikle küreselleşme olgusunun 1980 sonrası dönüşümüyle toplumsal yapıda meydana gelen değişimler incelenecektir.

1.1. Küreselleşme Olgusu ve Gelişimi

Küreselleşme olgusu akademik yazında çok tartışılan bir kavram olmakla birlikte, sonuçlarına ilişkin görüşler de farklılık arz etmektedir. Küreselleşme olgusu kapitalist üretim biçiminin ve sermaye birikim süreçlerinin farklılaşmasına ve yükseköğrenim sistemlerinin yeniden yapılanması dahil olmak üzere birçok alanda geniş etkilere sebep olmuştur. Küreselleşme süreci sosyal, siyasal, ekonomik dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada, küreselleşme olgusunun uluslararası yükseköğrenim sisteminin dönüşümüne olan etkisi ve bu bağlamda uluslararası öğrenci hareketliliğinin nasıl bir dönüşüme uğradığı üzerinde durulacaktır. Öncelikle kapitalist üretim sisteminin küreselleşme olgusu ile nasıl bir dönüşüm

geçirdiği incelenecek, sonrasında bu dönüşümün eğitim olgusu üzerindeki etkileri açığa çıkarılacaktır.

Küreselleşme olgusu, belli bir zaman dilimi içerisinde başlangıcı ve sonu kesin bir şekilde tanımlanabilen bir olgu değildir. Küreselleşme yüzyıllardır toplumları, kültürleri ve ekonomileri etkileyen bir süreçtir. Aynı zamanda toplumsal gelişme ile birlikte sürekli olarak değişen akışkan bir süreç olarak etkilerini toplumsal yaşamın her alanında göstermektedir. Genel hatlarıyla ekonomik bütünleşme, siyasi olarak çizilmiş sınırlar içerisinde gerçekleşen bilgi transferi, bilginin yeniden aktarımı, küresel bir pazarın varlığı ve küresel düzlemde gerçekleşen tüm ilişkileri içeren bir olguya işaret etmektedir. Küreselleşme kavramı, ilerleme, gelişme, istikrar ve entegrasyon gibi kavramlarla birlikte gerileme, sömürgecilik ve istikrarsızlaşmaya atıfta bulunan ve çeşitli çağrışımlarla tarihsel olarak çeşitli şekillerde tanımlanmış bir kavramdır. Küreselleşme olgusu doğası gereği çok sayıda disiplinin incelemekte olduğu bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çok yönlü doğası gereği küreselleşmenin tanımı da net bir şekilde oluşamamakla beraber, genel hatlarıyla bu olguyu tanımlayabilecek ifade, insan ve insan dışı faaliyetlerin ulusötesi ve kültürlerarası entegrasyonunun nedenlerini, seyrini ve sonuçlarını kapsayan bir süreçtir.¹

Küreselleşme olgusu kapitalist üretim ilişkileri ve bu üretim dinamikleri temelinde şekillenen toplumsal yapıdaki dönüşümle birlikte incelenmektedir. Kapitalizmin dünya çapında işleyen global bir sistem olması, sermaye birikim süreçlerinin tüm dünyada işleyen bir niteliğe bürünmesine zemin oluşturmaktadır. Kapitalist üretim sisteminin yeniden üretim mekanizmalarının mekânsal olarak zemini uluslararasıdır. Kâr maksimizasyonunun hedeflendiği bu sistemin tek bir ülke çerçevesine oturtulması, sermaye birikiminin istikrarlı bir biçimde sürmesine olanak tanımamaktadır. Kapitalizmin bu özelliği, ortaya çıktığı 16. yüzyıldan beri süregelen bir olgudur. 1980 sonrası makro ekonomik politikaların değişmesi ile bu özellik giderek daha da belirginleşmiştir. Küreselleşme olgusunun bu bağlamda ele alınması daha yararlı olacaktır.² Küreselleşme süreciyle beraber temelde kapitalizmin gelişmesi ve yaygınlaşması söz konusu olmuş, IMF, DTÖ ve Dünya Bankası gibi uluslararası kurumlar ve

1 Nayef R.F. Al-Rodhan, Definitions of Globalization: A Comprehensive Overview and a Proposed Definition, **Program on the Geopolitical Implications of Globalization and Transnational Security**, Geneva, 2006, s.3-5

² Ergin Yıldızoğlu, **Globalleşme ve Kriz**, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1996, s.81.

çok uluslu şirketler bu sürecin önemli aktörleri haline gelmiştir. 1980 sonrası neoliberal ekonomi politikaları ekseninde sermaye, hizmet ve mal üretimi, ticari faaliyetler ve teknolojik gelişmeler küresel bir nitelik kazanmıştır.³

Çoğu zaman neoliberalizm ve 1980 sonrası değişim dinamikleri bu inceleme ekseninde odağa yerleştirilse de küreselleşme olgusu yalnızca 20. yüzyılda hâkim iktisat politikası olan neoliberal ideolojiye özgü bir olgu değildir. Küreselleşme farklı sosyal ve ekonomik sistemler içerisinde de görülmüştür. Yarattığı sonuç ve etkiler ise farklılık taşımaktadır. Neoliberal ekonomi politikaları çerçevesinde yaşanan küreselleşme olgusu farklı sosyo-ekonomik etkiler yaratmıştır. Küresel politikalar sosyal hak ve kazanımlar açısından ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir.⁴ Küreselleşmenin tarihsel olarak gelişimi, 19. yy'dan itibaren ülkeler ve bölgeler arası varlığını sürdüren bir olgu olarak kabul edilse de yarattığı etki ve dönüşümlerin 1960 sonrasında farklılaştığı görülmektedir. Kapitalist üretim ilişkilerinin değişimi ve küreselleşmenin yarattığı etkiler birbiriyle bağlantılıdır. Bu bağlamda küreselleşmenin unsurları ve yarattığı etkiler arasında ülkeler arasında mal, hizmet ve bilgi transferinin artması ve bu ekonomik ilişkilerin ülkeler arasında merkez-çevre ülke ilişkilerinin kurulması, sermaye ve işgücü gibi üretim unsurlarının ülkeler arasında dolaşımının artması, haberleşme ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesi ile teknoloji transferinin gerçekleşmesi, daha önce ülke sınırları içerisinde faaliyetini sürdüren kurum ve kuruluşların çokkültürlü bir yapı niteliğine bürünerek etki sınırlarının ulus devlet sınırlarını aşması, devlete ait olan kamusal alanların özelleştirilmesi, artan uluslararası rekabet, istihdam biçimlerinde kuralsızlaşma gibi etkiler gösterilebilmektedir.

Küresel terimi, dünya çapında kapsamlı bir terimdir. Küreselleşme, genel olarak, teknoloji, bilgi, insan, değer, fikir, sermaye, mal ve hizmetlerin ulusal sınırlar boyunca akışıdır ve her bir ülkeyi ülkenin bireysel tarihi, gelenekleri, kültürü ve öncelikleri nedeniyle farklı şekillerde etkilemektedir.⁵ Ekonomistler küreselleşmeyi meta, sermaye ve işgücü piyasalarının entegrasyonu olarak daha dar kapsamda tanımlamaktadır. Her durumda, küreselleşme bir araya

³ Yücel Uyanık, "Neoliberal Küreselleşme Sürecinde İşgücü Piyasaları", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2008, Cilt 10:2, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/287448> (10.05.2019), s.212.

⁴ Kâmil Necdet Ar, *Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Ücretlerin Gelişimi*, Ankara: Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası Başbakanlık Basımevi, 2007, s. 236.

⁵ Knight, "Internationalization remodeled: Definition, approaches and rationales", *Journal of Studies in International Education (Spring)*, 2004, s. 5-31'den alıntılan Kemal Gürüz, *Higher Education and International Student Mobility in the Global Knowledge Economy*, United States of America: State University of New York Press, 2008, s. 1.

gelmeyi ve insanların etkileşimini içermektedir. Küreselleşme süreci, insanın doğuşuyla başlamıştır. İnsani ekonomik ve politik kazanımlar arzusu, ideoloji ve kültürü yaymak ve yeni bilgi arayışları tarafından oluşmuştur. Ulaştırma ve haberleşme teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde küreselleşme sürecinin yayılması mümkün olmuştur. Küreselleşme açıkça teknolojik ilerlemeye bağlı ve bu olgu ile iç içe olan sürekli bir süreçtir. Yaklaşık iki yüzyıl öncesine kadar, farklı medeniyetleri birbirinden farklı olarak tanımlamak mümkündür, çünkü ulaşım ve iletişim teknolojileri bugün olduğu kadar gelişmiş ve yaygın bir şekilde mevcut değildir. Bu durum farklı toplulukların, yeni sosyo-ekonomik ve kültürel sentezlere yol açacak şekilde birbirlerini etkileyecek kadar etkileşime giremediği anlamına gelmektedir. O zamandan beri ve özellikle 20. yüzyılda, farklı kültürlerin etkileşimi ile siyasi, bilimsel, teknolojik, sosyo-ekonomik, sanatsal ve edebi tek bir küresel medeniyet ortaya çıkmıştır ve bu durum dünya çapında kitleler tarafından paylaşılmaktadır.⁶

Küreselleşme olgusu çeşitli akademisyenler tarafından, kapitalist üretim ilişkilerinin ve mekanının yeniden inşasında rol oynayan bir yeniden üretim süreci olarak analiz edilmektedir. Harvey'e göre, teknolojik gelişim süreçlerinin de kapitalist üretim ilişkilerinden bağımsız ilerlemediği göz önünde bulundurularak, kapitalist üretim ilişkilerinin coğrafi olarak yeniden yapılandırılması, eşitsiz üretim biçimlerinin yeniden üretilmesi, küresel gücün yeniden merkezlenmesi küreselleşmenin sonuçlarını oluşturmaktadır. Avrupa Birliği, Dünya Ticaret Örgütü, IMF, Birleşmiş Milletler gibi uluslar üstü kurumlar, küreselleşme olgusu ile daha da ön plana çıkmıştır. Küreselleşme olgusu ile kapitalist sistem kendisine içkin olan krizleri aşma eğilimindedir ve bu şekilde yeniden ve yeniden yapılanmaktadır. Coğrafi anlamda genişleyen kapitalist üretim ilişkileri, bu eğilimini küreselleşmeyi araç olarak kullanarak gerçekleştirmektedir. Küreselleşme, kapitalizmin uzun süredir devam eden ve bitmeyecek olan kriz eğilimlerine mekânsal bir düzeltme arayışının çağdaş versiyonudur. Bu arayışın tarihsel yolculuğu küreselleşmenin tarihsel yolculuğuna denk düşmektedir. Teknolojik gelişmeler kapitalizmin mekânsal olarak yeniden üretimindeki mesafelerin daha da kısalmasına etki etmekte ve yeniden üretimi hızlandırmaktadır. Bu genişleme ve yeniden üretim eğilimi, sermayenin iç çelişkilerini mekânsal olarak farklı bir bölgeye taşıma anlamına gelmektedir.⁷

⁶ Gürüz, s. 1-2.

⁷ David Harvey, Globalization and the "Spatial Fix", *geographische revue* 2/2001, s. 24-25 (https://publishup.uni-potsdam.de/opus4-ubp/frontdoor/deliver/index/docId/2251/file/gr2_01_Ess02.pdf)

Küreselleşme özellikle Batı ülkelerinden gelen teknolojik, ticari ve kültürel senkronizasyon ile dünyanın çok daha tekdüze ve standart hale geldiği varsayımıyla karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik uluslararasılaşma ve kapitalist piyasa ilişkilerinin yaygınlaşması, küreselleşmenin ekonomik etkilerinin yansımaları oluştururken, dünya toplumlarının tek bir dünya toplumu olan küresel topluma dahil edilme süreçleri ise kültürel olarak küreselleşmeyi tanımlamaktadır. Küreselleşmenin 1980 sonrası konjonktürel düzlemde çok daha öncesinde ortaya çıkan bir olgu olduğu bilinmektedir ancak özellikle neoliberalizmin hâkim iktisat politikası olarak yarattığı dönüşümlerin küreselleşmeyle birlikte yaygınlaşması farklı toplumsal dönüşümler meydana getirmiştir. Tarihsel olarak uzun mesafeli ticaretten ve bilgi ağlarından çok uluslu şirketlere, bankalara, uluslararası kurumlara ve ulusötesi sosyal hareket ağlarına kadar uzanan⁸ bir düzlemde ele alınması gereken küreselleşme, ekonomik, kültürel ve toplumsal yapı gibi çeşitli boyutlarda ele alındığında açıklayıcı olan bir nitelik taşımaktadır. Uluslararası eğitim olgusunun çok yönlü niteliği de küreselleşmenin yaygın etkileri kapsamında bu çalışmada incelenmiştir.

Kapitalist üretim sistemi içinde daha önceki dönemlerde küreselleşme olgusunun gelişmesi söz konusu olmakla birlikte, özellikle 1970 krizi sonrası Keynesyen ekonomi politikalarının yerine 1980’lerde neoliberal ekonomi politikalarının yaygınlaşması bağlamında uluslararası kurumlar (IMF, Dünya Bankası) tarafından az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanan yapısal uyum programları ile bu ülkeler uluslararası piyasalara entegre olmuş ve dünya çapında mal ve hizmet üretimi ve sermaye dolaşımı yaygınlık kazanmıştır. Bu durum eğitim olgusunun da farklılaşmasına ve küresel bir dönüşüm geçirmesine neden olarak yükseköğrenim hareketliliği üzerinde de değişim yaratmıştır. Sonraki bölümlerde bu dönüşümün niteliği detaylı olarak incelenecektir.

Küreselleşme sürecinin etkileri sermaye hareketliliğinin uluslararasılaşması, finansal para akışının hız kazanması, üretimin uluslararasılaşması ve mekânsal dönüşümü gibi ekonomik etkenlerle ortaya konması yanında, bu olgunun sosyal, kültürel ve toplumsal etkilerinin de değerlendirilmesi, olguya geniş bir bakış açısı ile yaklaşmayı beraberinde getirecektir. Küreselleşme olgusu daha geniş bir çerçevede incelendiğinde, ulus devletler

⁸Jan Nederveen Pieterse, “ Globalization as Hybridization” in Meenakshi Gigi Durham ve Douglas M. Kellner, **Media and Cultural Studies**, Blackwell Publishing, 2006, USA, s. 36-37

arasında siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkilerin geliştiği, farklı kültürlerle sahip toplumların değerlerinin birbiriyle daha fazla etkileşimde olduğu, bu iletişimin ulus devlet sınırlarını aşarak karşı karşıya geldiği bir konjonktür karşımıza çıkmaktadır.⁹ Bu noktada farklılıkların bir araya gelmesi, ortak bir paydada buluşarak daha çok etkileşime girmesi küreselleşme sürecinin etkileri arasındadır. Yerel olan ile küresel olanın bir gerilim ilişkisi içerisinde olduğunu kabul eden görüşler de mevcuttur. Fukuyama (Tarihin Sonu) çalışmasında kültürlerarası homojenleşmenin küreselleşen serbest piyasanın etkisi olduğunu incelemiştir. Diğer tarafta küresel homojenleşme yanında yerel olanın kültürel çeşitlenme meydana getirdiğini belirtmektedir. Appadurai (1990) da küreselleşme olgusunun kültürel homojenleşme ve çeşitlenme arasındaki gerilim olduğunu belirtmektedir. Bu gerilimli ilişki arasında etnik, teknolojik, ekonomik, ideolojik ve medyatik alanda kültür akışkanlıkları süregelmektedir.¹⁰ Uluslararası öğrenci hareketliliği olgusu, küreselleşme sürecinin hem ekonomik hem kültürel hem de toplumsal etkileriyle birlikte ele alındığında, bu olgunun gelişimi daha açıklayıcı olabilecektir. Farklı kültürel kodların ve değerlerin bu olgu ile etkileşime geçmesi, küreselleşme süreciyle birlikte ivme kazanmıştır.

Küreselleşme olgusunun siyasi, toplumsal, kültürel ve ekonomik olmak üzere birçok alanda farklı etkileri mevcuttur. Uluslararası öğrenci hareketliliği olgusunun küreselleşme olgusu bağlamındaki gelişimi, sürecin hem ekonomik hem toplumsal hem kültürel etki alanlarını inceleme gereksinimi duyulmasına neden olmaktadır. Tez çalışmasının sonraki bölümünde meydana gelen bu etkiler neoliberalizm, eğitim ve uluslararası öğrenci hareketliliği olgusu ekseninde incelenecektir. Öncesinde bu dönüşümle paralel ilerleyen küreselleşme olgusuna yöneltilen yaklaşımlar incelenecektir.

9 Cahit Aydemir ve Mehmet Kaya, “Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2007, C.6 S.20, <https://dergipark.org.tr/en/pub/esosder/issue/6134/82270> (10.11.2020) s. 264.

10 Appadurai, A. (1990), “Disjunction and Difference in the Global Cultural Economy” Global Culture (ed.) M. Featherstone’dan alıntılan Gönül İçli, “Küreselleşme ve Kültür”, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt : 25 No: 2, 2001, https://websitem.karatekin.edu.tr/user_files/cezirkoglu/files/20190704_f35de1a8c25a4cdb97233ece718cc23b.pdf (10.11.2020), s. 165-168.

1.2 Küreselleşme Olgusuna İlişkin Görüşler

Küreselleşme süreci, günümüzde taraftarları ve karşıtları olan tartışmalı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme, dünya üzerinde ekonomik ilişkileri etkilemekte, ücretler, üretim ilişkileri ve çalışma koşulları üzerinde değişiklikler yaratmaktadır.¹¹ Küreselleşmenin dünya ekonomileri üzerinde yarattığı etkiler açısından olumlu ve olumsuz görüşler mevcuttur. Küreselleşme, bazı kesimler tarafından kontrol dışı gelişen bir güç olarak tanımlanırken bazı kesimler için ise çeşitli riskler içeren ve sosyal kazanımları geriye götüren bir süreç olarak ele alınmaktadır.

Küreselleşme olgusuna olumlu yaklaşan görüşlere göre; küreselleşme süreci birçok ülkenin uluslararası ticarete açılıp kalkınmalarını gerçekleştirmelerine, yaşam koşullarının iyileşmesine ve ilerlemeyi sağlamaya neden olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin büyümeleri ve yoksullukla mücadele etmelerinin yolu ekonomi politikalarının bu çerçevede değiştirilmesidir. Dış yardımlar çeşitli projelerde etkin bir şekilde kullanılırsa gelirin ve istihdamın artmasına katkı sağlayabilecektir. Küreselleşme, dış pazarların açılması, sermayenin uluslararası alanda serbestçe dolaşımı, yenilik ve değişimlerin hızla yayılması ve gelişen teknoloji ile beraber dinamik bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Küreselleşme bir olgudur, amaç değildir. İçerdiği eşitsizlikler ve zararların tespit edilip kontrol altına alınması, yararlarının ise geliştirilmesi gerekmektedir. Bazı kesimlere göre, ulus devlet artık önemini yitirmiştir. Piyasa mekanizması devlet politikalarından daha yararlı çalışmaktadır. Uluslararası iş birliği küreselleşme ile daha da kolaylaşmıştır.¹²

Küreselleşme olgusuna olumlu yaklaşanların öne sürdüğü düşünce, küreselleşme olgusunun dünya çapında her noktada etkisini hissettirmesi ve küresel piyasaların 1960 ve 1970 yıllarına göre çok daha gelişmiş durumda olmasıdır. Neredeyse devletten bile daha güçlü küresel aktörler mevcuttur.¹³ Bu aktörlere örnek olarak dünyanın farklı bölgelerinde yapılanan çok uluslu şirketler örnek gösterilebilir.

¹¹ Pelin Sönmez, “Küreselleşme, Avrupa Birliği ve İstihdam: Çalışma İlişkilerinde Yaşanan Dönüşüm”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 2006, Cilt:5:3, <http://dergiler.ankara.edu.tr/tammetin.php?id=478> (11.05.2019), s.178.

¹² Ar, s. 6-7.

¹³ Sönmez, s. 182.

Küreselleşme taraftarlarının bir diğer savunduğu nokta, bu olgunun uluslararası şirketlerin büyümesi ve küresel kapitalizmin yayılmasına hizmet ettiği noktasıdır. Bu yaklaşım ile olguyu inceleyenlere göre böylece piyasa kurallarının hâkim olmasıyla homojenlik, barış, uyum ve uluslararası bağımlılık ile karakterize olmuş sınırsız bir dünya oluşmaktadır.¹⁴ Küreselleşme süreci günümüzde en belirleyici etken haline gelmiş, her kapıyı açan ve birçok fırsatı beraberinde getiren bir olgu olarak görülebilmektedir. Küreselleşme olgusu ekonomik, sosyal, siyasi ve teknolojik değişimlerin en büyük aktörüdür. Bilgi çağı olarak adlandırılan bu çağda mesafeler kısalmış, sermaye akışkanlığı ve sıcak paranın dolaşımı kolaylaşmıştır.¹⁵

Küreselleşme olgusuna olumlu açıdan yaklaşanlar yanında, bu olguyu eşitsizlik yaratan bir süreç olarak ele alan görüşler de mevcuttur. Küreselleşme yararları bakımından çok küçük bir kesimi kapsamakla birlikte, toplumun çoğunluğunu oluşturan ücretli kesim açısından olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Ülke ekonomilerinin uluslararası piyasaya eklenmesi ile istikrarsızlık ve belirsizlik süreçleri meydana getirmiştir. Uluslararası piyasa düzleminde mal ve hizmet değişimlerinin kuralları ve sermaye birikim yasaları hak ve söz sahibi olup belirleyici nitelik taşır. Ekonomik olarak güçlü olan kesimler kural ve süreçleri belirler, güçsüz olanlar ise iktidarsız ve haklardan yoksundur. Kazanılmış hakların kaybedildiği bir kaos ortamı mevcuttur.¹⁶ Eğitim fırsatlarına erişimin kısıtlanması, eğitimin piyasa ilişkilerine konu olan bir meta haline gelmesi de bu eşitsizliğin görünür olduğu bir düzlemdir. Bu noktada ekonomik anlamda bu hizmetten yararlanamayan, uluslararası yükseköğrenim odak noktasına alınırsa maliyetler nedeniyle bu hareketliliğe katılamayan kesimler dezavantajlı konuma düşmektedir.

Küreselleşme olgusunun içinde barındırdığı riskleri ön plana çıkaran görüşlere göre, ekonomik sınırların ortadan kalkmasıyla 100 yıl önceki koşullara geri dönmüştür. Küreselleşme süreci beraberinde bir bütünleşme değil, farklı kültür ve bölgeler arasında çatışmalar yaratan bir süreç olarak işlemektedir.¹⁷

Dünyanın tek bir pazar haline gelmesi ve küçülmesi söylemini savunanların, dünyadaki 6 milyar insanı düşünerek hareket etmesi, refahın adil dağılımının sağlanması,

¹⁴ Ar, s. 117.

¹⁵ Sönmez, s. 178.

¹⁶ Yıldızoğlu, s. 73-87.

¹⁷ Sönmez, s. 181.

sermayenin uluslararası dolaşımının sahip olduğu serbestliğin emek gücü için de sağlanması gerekliliği, küreselleşme olgusuna olumsuz yaklaşanların öne sürdüğü eleştirileri oluşturur. Küreselleşme olgusu beraberinde, dünyanın 6'da 1'inin mutlu, 6'da 5'inin acı, zorluk, yoksulluk, hastalık, ölüm, açlık ile yaşadığı savunulmaktadır.¹⁸ Küreselleşme ile elde edilen fayda ve zararlar, toplumsal kesimler tarafından paylaşılırken, devletler ve bireyler arasında ciddi adaletsizlikler ortaya çıkarmaktadır.¹⁹ Küreselleşme karşıtlarına göre sermayenin küreselleşmesi refah devletinin uygulama alanını zayıflatmakta, gelir dağılımı uçurumunu ve sosyal dengesizlikleri her alanda arttırmaktadır.²⁰ Sermaye birikimi ve kar maksimizasyonu süreçlerinin en üst düzeye ulaştığı, büyüme ve kalkınmanın sağlandığına dair söylemlerin geçerli olduğu, "dünyanın en zengin döneminin yaşandığı" bu süreçte küreselleşme söyleminin ön plana çıkması çerçevesinde, aynı zamanda yoksul insan sayısının yüksek düzeye ulaştığı bir görünüm sergilemektedir.²¹ Küreselleşme bu olguya tamamen olumlu çerçeveden yaklaşan kesimlerin aksine her toplumsal kesim için gelişme ve refahı beraberinde getirmemiştir.

Genel kavramsallaştırma ve literatürde, küreselleşme olgusuna bakış açıları farklılık göstermekte ve farklı düzeylerde kategorize edilebilmektedir. Held ve McGrew'in çalışmasında küreselleşme yaklaşımları üç grupta kategorize edilmiştir. Bu gruplardan ilki, aşırı küreselleşmeci (Hiperglobalist) yaklaşımlardır. Aşırı küreselleşmeciler, küreselleşme sürecinin meydana getirdiği etkilerin tüm dünyada yeni bir dönemi başlattığını ve ulus devletin işlevsizleştiğini ve yalnızca ulus ötesi aktörler arasında çeşitli süreçlerde yer aldıklarını öne sürmektedir. Aşırı küreselleşmeci grubun öne sürdüğü sonuçlar ve etkiler, küreselleşme süreciyle piyasa mekanizmasının artık uluslar üstü bir niteliğe bürünmüş olmasıdır, bu anlamda ülkeler arasında uluslararası iş birliği ve iletişim önem kazanmıştır.²²

Küreselleşme olgusuna yaklaşım açısından ikinci grubu küreselleşme karşıtları (Kuşkucular) oluşturmaktadır. Küreselleşme karşıtlarına göre küreselleşme olgusu varlığını 19.

¹⁸ Erol Manisalı, **Yirmibirinci Yüzyıl'da Küresel Kısaç – Küreselleşme, Ulus Devlet ve Türkiye**, Otopsi Yayınevi, 2001, s. 9-10.

¹⁹ Sönmez, s. 179.

²⁰ Ar, s. 117.

²¹ Fikret Şenses, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2006, s. 13.

²² Duygu Dumanlı Kürkçü, "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar", The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC, Volume 3, Issue 2, 2013, s. 5-6, <https://openaccess.iku.edu.tr/bitstream/handle/11413/776/Küreselleşme%20Kavramı%20Ve%20Küreselleşmeye%20Yönelik%20Yaklaşımlar%20%ef%bb%bf.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (9.11.2020)

Yüzyılın ikinci yarısından itibaren sürdürmektedir ve günümüzde küresel olanın ne olduğunu sorgulamaktadır. Bu anlayışın savunucularına göre küreselleşme süreciyle dönüşüm geçiren ekonomik faaliyetlerin tarihsel olarak geçmiş dönemlerde de mevcuttur. Kurum ve kuruluşların büyük bir bölümü ulus devlet bünyesinde ulusal niteliktedir. Bu anlayışın savunucuları, küreselleşme sürecinin farklı kültürler arasındaki etkileşimi, eşitsizliği ve çatışmayı arttıran, gerçekleşmesi beklenen bir süreç olduğunu savunmaktadır.²³

Küreselleşme olgusuna yaklaşımlarda üçüncü grubu Evrimsel – Dönüşümsel yaklaşım oluşturmaktadır. Bu yaklaşıma göre toplumsal yapıyı sosyal, siyasi ve ekonomik anlamda değiştiren gücün küreselleşme olduğu savunulmaktadır ve bu belirsizliklerle dolu bir süreci temsil etmektedir. Küreselleşmenin etkileriyle hakimiyet ulusal sınırların daha belirsiz olduğu bir düzlemde ulus üstü iletişim ağlarıyla şekillenmektedir, bu durum her toplumda öznel bir süreçtir.²⁴

Küreselleşme olgusunu değerlendirmek ve olası etkilerini belirlemek açısından farklı yaklaşımlar, olguyu çok yönlü olarak değerlendirmek açısından önem taşımaktadır. Küreselleşmenin uluslararası öğrenci hareketliliği açısından incelenecek olan etki düzeyleri, ekonomik, kültürel ve sosyal alanları kapsamakla birlikte bu olgunun yaygınlaşmasına neden olan etkileri sonraki bölümlerde detaylı olarak açıklanacaktır.

1.3 Küreselleşme, Neoliberal İdeoloji ve Eğitim

1980 sonrası tüm dünyada hâkim iktisat politikası olarak ön plana çıkan neoliberal ekonomi politikaları, tüm ülkelerin büyüme kalkınma süreçleri üzerinde etkili olmuş, küreselleşme olgusu da yarattığı dönüşümlerle bu süreci şekillendirmiştir. Bu bölümde neoliberal ekonomi politikaları ve küreselleşme bağlamında eğitim olgusu incelenecektir.

²³ Kürkçü, 2013, s. 6-8.

²⁴ A.g.e. s. 9

1.3.1. Neoliberal İktisat Politikaları

1970 krizinin faturasının Keynesyen ekonomi politikaları ve oldukça artan sosyal harcamalara kesilmesiyle birlikte, hâkim iktisat ideolojisi olarak Keynesyen ekonomi politikaları terk edilmiştir, 1980 sonrasında yaygın düzeyde neoliberal ekonomi politikaları dünya çapında yaygınlaşmıştır. Neoliberal düşünce ilk olarak Chicago Üniversitesi'nden Milton Friedman'ın öncülüğünde kendilerine 'Monetaristler' denen bir grup ekonomist tarafından ortaya konulmuştur. Bu grup 1970'li yıllardaki krizin aşılmasında Keynesyen politikaların yetersizliğini öne sürmüş, krizin sorumlusu olarak para arzının hükümetlerce gereksiz ve aşırı ölçüde arttırılmasını göstermişlerdir.²⁵ Bu politikaların yaygınlaşması beraberinde sosyal devletin tasfiyesi, kamu harcamalarının kısılması, ticari serbestleşmenin gerçekleşmesini getirmiştir. Sermaye üzerindeki yükler hafifletilmiş, emek cephesinin yükü artmıştır. Neoliberal politikaların sermayenin vergi yükünü azaltma amacıyla başvurduğu yol, piyasaların liberalleştirilmesiyle ülkeler arasında vergi indirimi rekabetini teşvik etmektir. Yaratılan bu rekabetin ekonomideki yansıması şu şekilde gerçekleşmektedir; makro ekonomik istikrar politikalarının kapsamı daraltılmakta, kamu hizmetleri, istihdam ve sosyal güvencelerdeki gelişmeler sınırlandırılmakta, vergi yükü sermayeden emeğe kaymakta, reel ücretler ise aşınmaktadır.²⁶

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle küreselleşme olgusunun önü açılmış, neoliberal anlayış çerçevesinde Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, IMF gibi uluslararası kurumlar öncülüğünde küreselleşme olgusu tüm dünyada etkisini hissettirmiştir.²⁷ Neoliberal ekonomi politikalarının tüm dünyada hızla hâkim iktisat modeli haline gelmesi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ve bu ülkelerin kendi içindeki gelir farklılıklarının şimdiye kadar görülmemiş ölçüde açılmasına neden olmuştur. Dünya nüfusunun en yoksul ve en zengin %20'lik iki dilimi arasındaki tüketim düzeyi farkı, 1960'da 30'da 1 iken, 1991'de 60'da 1'e yükselmiştir.²⁸ 1980 ve 1990'lı yılların baz alınmasındaki önemli ölçüt, neoliberal ideolojinin küresel çapta yaygınlaşması ve küreselleşme olgusunun hız kazanmasıdır.

1980 sonrasında bu dönüşümle birlikte part-time çalışma, çağrı üzerine çalışma,

²⁵ Ar, s. 102-103.

²⁶ A.g.e., s. 104.

²⁷ Sönmez, s. 181.

²⁸ Şenses, s. 20.

stajyer olarak çalışma gibi esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaşmıştır. Tez çalışmasının son bölümünde, esnek çalışma ilişkileriyle işgücü piyasasına dahil olan uluslararası öğrencilerin karşılaştıkları eşitsizlik ilişkileri, tam da bu noktada küreselleşme, neoliberalizmin çalışma ilişkileri üzerinde yarattığı dönüşüm ve artan uluslararası öğrenci hareketliliği arasındaki ilişki ortaya konmuştur. Eğitim olgusunun farklılaşması ve piyasa ilişkilerine konu olması da değişim diğer noktasıdır.

1970'lerin ilk yıllarında başlayan kapitalizmin genel krizi ekonomik, politik ve ideolojik temelde çeşitli etkilere sebep olmuştur. Kriz, ekonomik olarak egemen sermaye birikim rejiminin ve düzenleme sistemlerinin işlevini yitirmesi ve değişmeye başlaması zemininde kendini göstermiştir.²⁹ Neoliberal ideolojiye göre 1970 krizine zemin hazırlayan etken, devletin ekonomiye müdahalesi, eğitim, sağlık gibi alanlarda sosyal devlet harcamaları ve emek gücüne verilmiş yüksek ücretlerdir. Üretilen çözüm ise, eğitim olgusu dahil olmak üzere sosyal devlet yükümlülüklerinin yarattığı maliyetlerden kurtulmak, özelleştirme politikaları ile sermayenin etkinlik alanını arttırmak ve devlet elindeki kaynakları sermayeye aktarmaktır. Sendika etkinlikleri ise azaltılarak sınırlandırılmalıdır. Şirketler bu rekabet koşulları altında verimliliklerini arttırmalı, bu artışın sağlanmasındaki pratik yol ise düşük ücretler ve esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaştırılması olmaktadır. Neoliberal ideolojinin öngördüğü, piyasanın kendi işleyiş mekanizmaları ile ortaya çıkan gelir dağılımına herhangi bir şekilde müdahale edilmemesi, yoksulluk gibi sorunların çözümünün sosyal devlet yerine piyasanın gelişimine bırakılması, devletin yalnızca temel kamu hizmetlerini yürütmesi ve güvenliği sağlaması, istikrar, bölüşüm, kalkınma gibi sorunların tamamen piyasa işleyişine bırakılmasıdır.³⁰ Neoliberal ideolojide devletin işlevsel özelliği dönüşüm göstermiştir. Devlet aygıtı yalnızca sermaye birikiminin sürdürülebilir kılınması için gerekli önlemleri almalı bu çerçevede güvenliği ve asayışı sağlama fonksiyonunu yerine getirmekle sınırlandırılmalıdır.

Yaşanan küreselleşme süreci ile beraber neoliberal ekonomi politikaları yaygınlaşmış ve az gelişmiş ülkelerde müdahalelerin kaldırılması, kamu varlıklarının özelleştirilmesi, dış ticaret ve finansal piyasaların serbestleştirilmesi, işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi, eğitim sağlık gibi kamusal alanların sermayenin değerlendirilme alanlarına

²⁹ Yıldızoğlu, s. 31.

³⁰ Ar, s. 119-121.

dönüşmesi gibi amaçlara hizmet etmiştir.³¹ Küreselleşme olgusunun neoliberal ideoloji zemininde en önemli etkisi piyasa güçlerinin sağlamlaştırılması olmuştur. Ekonomilerin küreselleşme sürecinde sosyal boyutu baskılanmış, kar önündeki her engel sermayeye devredilmiştir.³²

Küreselleşme olgusu ile beraber dünya piyasaları bütünleşmiş, sermayenin ulus ötesi hareketliliği ile devletlerin geniş ölçekte uygulanan refah devleti uygulamaları terk edilmiştir. Neoliberal ideolojinin 1970 krizinin sebebi olarak gösterdiği refah devleti uygulamalarının maliyetleri, krizin aşılmasında ortadan kaldırılması gereken bir unsur olarak görülmüştür. Bu durum sosyal devlet anlayışının gerilemesine sebep olduğu kadar, emek cephesi için yeni maliyetleri yüklenmek, sermaye cephesi için ise yeni değerlenme alanlarında kar elde etme imkanlarının oluşması anlamına gelmiştir.

Küreselleşme olgusu refah devleti anlayışını ortadan kaldırmayı amaçlayan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.³³ Bunun sebebi; neoliberal ideolojinin karşı olduğu her türlü müdahalenin, devlet müdahalesini de içermesidir. Bu bağlamda küreselleşme süreci ve neoliberal politikaların yaygınlaşması ile beraber devlet geniş ölçüde ekonomik alandan uzaklaştırılmıştır. Küresel politikaların hedefi kamu mekanizmalarının tasfiyesi, piyasa ekonomilerinin yaygınlaştırılması, ulusal ekonomi mekanizmalarının bu amaçla yeniden yapılandırılması olmuştur. Küresel düzenin en önemli aktörleri, varlıklarıyla devlet etkinliğinin ötesine geçen çok uluslu şirketler ve düzeni yönlendirip denetleyen uluslararası finans kurumları küresel ekonomik yaşamda devlet müdahalesinin en düşük düzeye indirilmesini talep etmektedir.³⁴ 1970 sonrası yaşanan küreselleşme olgusu ekonomik düzlemde kar maksimizasyonunu temel amaç olarak belirleyerek, bunun önündeki her müdahalenin ortadan kaldırılması gerektiğini savunmuştur. Yapılan her türlü kısıtlama irrasyonel niteliktedir, devlet müdahalesi de engel olarak görülen bir kısıtlama niteliğindedir.³⁵ Bu ideoloji sermaye birikimi önündeki her türden ve her nitelikte müdahalenin ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır.

Refah devleti anlayışı küreselleşme sürecinde terkedilmiş, refah devletinin yerini

³¹ Uyanık, 212.

³² Şerife Özsuca, “ Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik Krizi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2003, Cilt 58:2, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/issue/3096/44817> (05.05.2019), s. 134.

³³ Sönmez, s. 181.

³⁴ Ar, s. 102.

³⁵ Özsuca, s. 134.

rekabet devleti almıştır.³⁶ Refah devleti uygulamalarının sona ermesi bu alanlara kayan sermayenin değerlendirme koşullarını da değiştirmiştir. Bu bağlamda özelleştirme uygulamalarının ön plana çıkması işsiz kitlenin oluşumuna ve ücret düzeylerinin düşmesine de sebebiyet vermiştir. Küreselleşme ideolojisinin merkezindeki "her şeyin piyasa için olması" söylemi, devletin en ufak düzeydeki müdahalelerini en aza indirmeyi amaçlamaktadır. Sosyal devlet anlayışının küçültülmesi ve hatta giderek ortadan kaldırılması, devletin ekonomik faaliyetlerden çekilmesi, enerji-sağlık-eğitim gibi önemli alanların özelleştirilerek sermayenin değerlendirme alanlarına açılması yaşanan dönüşümlere örnektir.³⁷ Neoliberal serbest pazar modeline göre eğitim hizmeti de salt özel bir maldır ve bu malın tedarik edilmesi ile kim fayda sağlıyor ise finansmanını da kendisi sağlamalıdır. Günümüzde sayıları hızlıca artmış olan özel yükseköğrenim kurumları bu modelin somut yansımasıdır.³⁸ Uluslararası çapta faaliyet gösteren yükseköğrenim kurumları da bu dönüşüme bir örnektir. Küreselleşmeyle birlikte faaliyet alanını ulus devlet sınırları dışına genişleten ve sermayeye konu olan yükseköğrenim kurumları, sunduğu eğitim hizmetini belirli bir eğitim ücreti karşılığında vermektedir. Yükseköğrenim kurumlarının belirli ölçüde özelleştirilerek sermayeye devri bu dönüşümün başlıca sonuçları arasındadır.

Refah devletinin ve sosyal devlet uygulamalarının zayıflatılması süreciyle beraber, istihdam yaratıcı programlar, sosyal hizmet uygulamalarının kısılması, yoksulların hak eden ve etmeyen olarak sınıflandırılarak buna göre sosyal yardım alması, bu kişilerin kendi konumlarından kendilerinin sorumlu tutulması söz konusu olabilmektedir. İşsizlik sorunu ve yoksulluk olgusu yapısal bir sorun olarak ele alınmamaktadır. Aynı zamanda sosyal politika uygulamaları ve bu alanlar giderek özel sermayenin kar elde ettiği alanlara dönüşmüştür.³⁹ Eğitim, sağlık, ulaşım gibi alanlar özel sermayenin değerlendirme alanlarına dönüştürülmüştür. Bu gelişmelere paralel olarak sosyal devlet anlayışının kısılması ve giderek terkedilmesi söz konusu olmuştur. Refah devletinin tasfiyesi 1980 sonrasında büyük ölçüde gerçekleşmiştir.

³⁶ Uyanık, s. 213.

³⁷ Ar, s. 105-109.

³⁸ Yusuf İnandı, "Avrupa Birliği Ülkeleri Eğitim Sistemi ile Türk Eğitim Sisteminde Eğitimin Yönetimi ve Finansmanı", (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2005), s. 27.

³⁹ Şenses, s.23.

1.3.2. Neoliberal İdeoloji ve Uluslararası Eğitim

Sosyal devletin küresel düzeyde tasfiyesi yanında eğitim olgusunun kendi iç dinamikleri tezin kapsamı açısından irdelenmesi gereken bir noktadır. Bu bağlamda küreselleşme ve uluslararası yükseköğrenim hareketliliği daha detaylı olarak kavranacaktır. Eğitim ufak bir bölümü itibariyle bir tüketim malı, ancak büyük bir bölümü itibariyle üretim girdisi olarak topluma sunulan bir hizmettir. Üretimden kastedilen hem maddi anlamda bir üretim hem de kapitalist üretim sisteminin yeniden üretimidir. Eğitim, beşerî sermaye üretimi sayesinde ekonomide katma değeri yükseltirken, ideolojik yönüyle sistemin yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır. Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte üretim yapısındaki değişiklikler ile eğitimin katma değer payının yükselmesi sonucu eğitim olgusunun ekonomideki önemi artmıştır.⁴⁰

Eğitim olgusu, uzun zamandan beri yalnızca teorik ve resmi bilgi aktarımı sürecinden öteye geçen bir süreçten daha fazlası olarak kabul edilmektedir. Eğitim, temelde bir insan hakkı ve bireyi özgürleştirme işlevinin yanında aynı zamanda ulus devlet sınırları içinde sisteme ve onun araçlarına uygun olarak yetiştirilmenin işlevini üstlenmektedir. Ulus devlet içerisinde çeşitli normlarla çerçevesi belirlenen modern örgün eğitim, bireyin söz konusu ulus devletle olan karmaşık ilişkilerinin de bir yansımasını oluşturmaktadır. Kapitalist toplumdaki modern birey esasında eğitim işlevi ile şekillendirilmektedir.⁴¹ Birtakım araştırmacılar, eğitimin, zihni eğitmekle ilgili olduğu kadar sosyal ayrıcalıkla ilgili olduğunu ve eğitimin toplumsal farklılığın yeniden üretilmesine yol açtığını savunmaktadır.⁴² Bu durum özellikle yükseköğrenime farklı erişim yolları için geçerlidir. Bu nedenle birçok sosyal demokratik yönetim, katılım stratejilerini geliştirerek yükseköğrenime erişimi iyileştirmeyi hedeflemektedir.⁴³ Uluslararası öğrenci göçü küreselleşme olgusunun etkisiyle son yıllarda artmış ve günümüz uluslararası hareketliliğinin başlıca biçimlerinden biri haline gelmiştir. Rekabet algısı temelinde ekonomik

⁴⁰ Fuat Ercan, **Eğitim ve Kapitalizm: Neo-Liberal Eğitim Ekonomisinin Eleştirisi**, İstanbul: Bilim Yayınları, 1998, s. 6-8.

⁴¹ Marie Carlson, Annika Rabo ve Fatma Gök, **Çokkültürlü Toplumlarda Eğitim: Türkiye ve İsveç'ten Örnekler**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 20.

⁴² Bourdieu P, **Distinction**, Harvard UP, Cambridge MA, 1984, Jeffrey C, Jeffrey R ve Jeffery P, "Reproducing difference?", *World Development*, 33:2085, 2005, s. 101'den alıntılan Allan M Findlay ve diğ., "World class? An investigation of globalisation, difference and international student mobility", **Transactions of the Institute of British Geographers, New Series**, Vol. 37, No. 1, 2012, s. 118.

⁴³ David M E, "Equity and diversity: towards a sociology of higher education for the 21st century?", **British Journal of Sociology of Education**, 28:675, 2007 ve Morley L and Lugg R, "Mapping meritocracy", **Higher Education Policy**, 2237, 2009'dan alıntılan Findlay ve diğ., s. 118.

gelişmeyi hedefleyen ülkeler için de uluslararası eğitim hareketliliği, son yıllarda üzerinde önemle durulan bir olgudur. Uluslararası öğrencilerin yükseköğrenim hareketliliğine katılımının artması yönünde teşvik edici uygulamalar yürütülmektedir.

Uluslararası öğrenci hareketliliği yalnızca sosyal sınıfların eğitim taleplerindeki değişimler tarafından değil, aynı zamanda eğitim sisteminin boyutlarının küreselleşme olgusu çerçevesinde uluslararasılaşması, değişen üretim sistemi yapısı itibarıyla küresel yetenekler için artan ekonomik rekabet ve talep düzeyi ile yapılanmaktadır.⁴⁴ Ülkelerin uluslararası eğitim faaliyetleri üzerinde cazip edici olma temelinde yürütülen politikaları kadar uluslararası öğrenciler için de farklı bir ülkede yükseköğrenim görmek, niteliklerini geliştirmelerinde önemli bir yol taşı olarak görülmeye başlamıştır.

Tüm bu süreçte sosyal devletin var olduğu eğitim alanının neoliberalizmle birlikte dönüşümü ile eğitim olgusu para ile satın alınabilen bir hizmet haline gelmiştir. Eğitim, devletin doğrudan ücretsiz olarak sunduğu bir kamu hizmeti olmaktan çıkarak, bir fiyata sahip olan okullar vasıtasıyla özel bir hizmete dönüşmüştür. Kazanılan her bir öğrenci, müşteri olarak görülmektedir ve eğitim kurumları öğrenci kaydetmek için bir rekabet haline girmişlerdir.⁴⁵ Yükseköğrenimde özel üniversiteler bu dönüşümün bir yansımasıdır. Uluslararası öğrenciler belirli ödeme tutarları karşılığında bu eğitimden faydalanabilmektedir. Birtakım yükseköğrenim kurumlarında belirli harç tutarları karşılığında sağlanan eğitim faaliyeti, belirli okullarda oldukça yüksek tutarlara erişebilmektedir. Bu noktada bu harç tutarını karşılayabilecek olan bireylerin uluslararası eğitim faaliyetine katılabildiği görülmektedir. Verilen burslar ile bu harç tutarları dengelenmeye çalışılsa da yeterli gelmeyen burs olanakları nedeniyle öğrenciler eğitimden almaktan vazgeçebilmekte ya da çalışma izninin sağlanması durumunda işgücü piyasasında aktif olarak çalışabilmektedir.

Küreselleşme terimi eğitim boyutu çerçevesinde ele alındığında farklı açıklama düzeyleri gerektirmektedir. Eğitim olgusu ile ilgili olarak ‘‘küreselleşme’’ yalnızca öğrenciler ve öğretmenlerin somut akışlarıyla ilgili bir olgu olarak görülse de daha derin bir düzeyde, mekânsal eğitim ve sosyal ilişkilerin organizasyonunu dönüştürmede yer alan daha karmaşık

⁴⁴ Findlay ve diğ., s.119.

⁴⁵ Marie Carlson, Annika Rabo ve Fatma Gök, **Çokkültürlü Toplumlarda Eğitim: Türkiye ve İsveç'ten Örnekler**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 36.

bir jeopolitik ve kültürel süreci işaret etmektedir. Daha spesifik olarak küreselleşme, yüksek öğretimin “küreselleşmesi” olarak adlandırılan uluslararası hareketlilik gibi sadece “mekânsal uygulamalar” üretmekle birlikte aynı zamanda üniversite eğitiminin değişen kültürel temsilinde de etkili olmuştur. Bu olguyu, sadece ulusal değil, uluslararası olarak da eşit olmayan eğitim hizmetinin farklılaştırıcı sosyal etkilerini ortaya koyan neo-liberal devlet odaklı politikalar izlemiştir. Lefebvre (1991)’ye göre yükseköğrenime küresel katılımlar “uluslararası eğitimde ve uluslararası eğitim yoluyla mobil kimliklerin çağdaş üretimi” gerçekleşmiştir.⁴⁶ Küreselleşme sürecinin eğitim olgusu üzerindeki etkisi, uluslararası düzlemde eğitim amacıyla farklı ülkelere göç eden insan hareketliliğinin hız kazanması olmuştur.

Eğitim olgusu açısından yükseköğrenim, küresel düzeyde aktörlerin kültürlerarası etkileşimini sağlayan ve buna itki eden kurumsal bir aktördür. Bu etkileşime dahil olan öznelere açısından yükseköğrenimin uluslararasılaşması öğrenci hareketliliği, öğretim üyesi hareketliliği, eğitim programlarının uluslararasılaşması, kurumsal düzeyde iş birliği ve etkileşim, karşılıklı tanıma anlaşmaları gibi unsurları içermektedir. Yükseköğrenim uluslararasılaşmasının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından sağladığı faydalar, ülkeleri çeşitli amaçlar uğruna bir dizi politika üretmeye teşvik etmektedir. Yükseköğrenimin uluslararasılaşmasındaki amaç, eğitim amacıyla hareketliliğin uluslararası düzlemde sağlanması, bu kazanım ile istihdam edilebilirliğin artırılması, uluslararası düzlemde kurulan iş birliğiyle rekabet edilebilirliğin artırılmasıdır. Hareketliliğe katılan öğrenciler, ekonomik anlamda bir katkı değer yaratmakta, rekabet gücünü elde etmek için gereken nitelikli işgücüne kaynak oluşturmaktadır.⁴⁷

Eğitimin uluslararasılaşması ile birlikte eğitim olgusu günümüzde küresel ekonomik düzlemde önemli bir endüstri haline gelmiştir. Neoliberal eğitim politikalarıyla özelleşen eğitim, uluslararası düzlemde de ücret karşılığı edinilen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası öğrencilere ev sahibi olan ülkelere öne çıkan A.B.D. ve İngiltere gibi birçok ülke, daha fazla uluslararası öğrenciyi kendi ülkelerine çekmek ve bu alandan ekonomik kar

⁴⁶ Lefebvre H, **The production of space Blackwell**, Oxford, 1991’den alıntılan Findlay ve diğ., s.120.

⁴⁷ van Damme, D. (2001). Quality issues in the internalization of higher education. Higher Education. 41(4), 415-441 ve Wadhwa, R. ve Jha, S. (2014). Internalization of higher education: implications for policy making. Higher Education for the Future. 1 (1), 99-119’dan alıntılan Mehmet Koçyiğit ve Cahit Erdem, “ Türkiye’de Uluslararası Öğrenci Olmak: Üniversite Öğrencilerinin Sorun, Beklenti ve Önerileri”, **Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2015**, Harf Yayın İletişim, İstanbul, s. 214-215.

elde etmek amacıyla yeni politikalar ve uygulamalar geliştirmektedir. Uluslararası öğrenciler, eğitim endüstrisinin en önemli öznesidir. Yükseköğrenim kurumlarının uluslararası öğrenciler için sağladığı eğitim olanakları, araştırma olanakları ve kazandırdığı beşerî sermaye, söz konusu ülkeye de uzun vadede doğrudan ekonomik katkı sağlamaktadır. Uluslararası öğrencilerin eğitim faaliyetleri açısından sağladığı katkı da yadsınamayacak ekonomik getiri sağlamaktadır. Kısa vadede bu fayda öğrencilerin barınma, yiyecek, sosyalleşme, öğrenim harçları vb. kalemlerde yaptıkları harcamalardır. Öğrenim süreleri boyunca çalışma iznine sahip öğrencilerin sağladığı ekonomik fayda öğrenim süreleri ile sınırlı olarak değerlendirilebilir. Uzun vadedeki ekonomik fayda ise kendi bünyesinde yükseköğrenim görmüş olan nitelikli öğrencilerin beyin göçü ile işgücü piyasasında istihdam edilmesidir. Nitelikli ve farklı alanlarda donanımlı uluslararası öğrencilerin varlığı ülkeler için nitelikli işgücü arzını oluşturmaktadır. Uluslararası öğrencilerin tercih ettiği üniversite olmak ve bu alanda öne çıkan bir konumda olmak ülkeler açısından maddi olmayan şekilde araştırma faaliyetlerinin kalitesinin artması ve çeşitlenmesiyle de sonuçlanmaktadır.⁴⁸

Uluslararası eğitim hareketliliğinin artmasında ulaşım, haberleşme ve telekomünikasyon teknolojilerindeki değişim önemli bir etken olmuştur. Önceki yüzyıllardan beri etkisini sürdürmekte olan küreselleşme süreci, özellikle 20. Yüzyılın son çeyreğinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle farklı bir nitelik kazanmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojileri, mikro elektronik, bilgisayar (donanım ve yazılım) ve telekomünikasyon alanındaki yenilikleri getiren bu teknolojiler, iletişim ağları aracılığıyla muazzam miktarda verinin işlenmesini, depolanmasını ve iletilmesini ve erişilmesini sağlamaktadır. Bilgi toplumu ve küresel bilgi ekonomisinin ortaya çıkması, beşerî sermaye açısından farklı nitelikte insan gücüne ihtiyacı devreye sokmuştur.⁴⁹ İnsanların dünyanın diğer bölgelerindeki olay ve gelişmelerden haberdar olmalarını ve bilgi almalarını mümkün kılan bilgisayar ve teknoloji devrimi ile birleşen sosyo-politik değişimler dünya ekonomisini radikal bir biçimde değiştirerek küresel düzeyde politika değişikliklerine yol açmıştır. Merkezi planlama yerine özelleştirmeler ve ithalat ikamesi yerine ihracata dayalı sanayileşme politikaları ile rekabet olgusu hızlı bir biçimde dünya pazarlarını birleştirmeye başlamıştır. “Ekonomik küreselleşme”

⁴⁸ Heru Fahlevi, ‘‘ Economic Implication of International Student Mobility For Host Countries – Evidences from Western Countries’’, **Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2015**, Harf Yayın İletişim, İstanbul, s.142-145.

⁴⁹ Gürüz, s.5.

olarak adlandırılan bu süreç, teknolojik dönüşümlerle iç içe geçmiştir. Yeni bilgi ve iletişim teknolojileri araçları, dünyanın finansal ve bilimsel kaynaklarını daha erişilebilir kılmakta ve tek bir pazar haline getirmektedir. Bu durum yoğun rekabetin, bilimsel ve teknolojik ilerlemenin daha da artmasına neden olmaktadır. Küreselleşmenin ve bilgisayar-teknoloji devriminin etkileri, yalnızca üretim yöntemlerini ve yapılarını değil aynı zamanda üretim faktörlerinin göreceli önemini de kökten değiştirmiştir. Endüstriyel bir toplumdan bir bilgi toplumuna ve küresel bilgi ekonomisine dönüşüm, bilginin artan önemi ile teknik bilgiyi uygulayabilecek, analizlerini gerçekleştirebilecek ve bilgiye dayalı olarak karar verebilecek işgücüne ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bilgi ekonomisinin temelini de beyin gücü oluşturmaktadır. Özetle, bilgi kapasitelerini geliştirmiş olan nitelikli işgücü, kalkınmanın temel faktörleri, büyümenin temel etmenleri ve küresel bilgi ekonomisindeki rekabet edebilirliğin temel belirleyicileri haline gelmiştir. Sanayi toplumundan bilgi ekonomisine dönüşüm, dünya çapında bir işgücü piyasası ve hem mal hem de hizmetlerin üretimi için küresel ağların ortaya çıkması ile birlikte gerçekleşmiştir.⁵⁰ Yaşanan teknolojik gelişmeler de bu hareketliliğe ivme kazandıran bir etken olmuştur.⁵¹ Bilgi toplumunun üretim kalıplarına uyum sağlayabilecek nitelikli işgücünün kaynağının büyük bir kısmını uluslararası öğrenciler oluşturmaktadır. Bu nedenle ileri sanayileşmiş ve teknolojiyi üretimin tüm aşamalarına entegre etmiş bir ülke için bu işgücünü kendi öğrenim kurumlarında yetiştirmek ve üretimde emek gücünü bu kaynaktan karşılamak ülkeler için elzem bir konudur.

Teknolojik gelişimin uluslararası öğrenci hareketliliği açısından iki önemli noktada dönüşüme neden olduğu görülmektedir. İlk olarak teknolojik gelişim ile haberleşmede yaşanan kolaylık ve artış, öğrencilerin farklı ülkelerde faaliyet gösteren yükseköğrenim kurumlarıyla ilgili daha çok bilgiye erişebilmesine ve söz konusu ülkelerdeki yaşam şartları hakkında daha çok fikir edinebilmesine olanak sağlamıştır. Ulaşımda yaşanan kolaylıklar ve önceki dönemlere göre nispeten daha ucuz ve kolay olan ulaşım, öğrencilerin hareketliliğinin kolaylaşmasına zemin hazırlamıştır. Aynı zamanda teknolojik dönüşümle birlikte üretim yapısındaki değişim ve otomatize olma, teknolojiyle daha iç içe olan nitelikli bir işgücü rezervine ihtiyacı

⁵⁰ Gürüz, s. 6-7.

⁵¹ İbrahim Hakkı Öztürk, ""Dünyanın En Dinamik ve En Rekabetçi Bilgi Ekonomisi"" Olmak Ya Da Olamamak: Avrupa Birliği Lizbon Stratejisi ve Eğitim Boyutu", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 2008, Cilt: 7, No: 2, [file:///E:/Yeni%20Kaynaklar/D_nyan_n%20En%20Dinamik%20ve%20En%20Rekabet_i%20Bilgi%20Ekonomisi%20Olmak%20ya%20da%20Olamamak_%20Avrupa%20Birli_i%20Lizbon%20Stratejisi%20ve%20E_itim%20Boyutu\[#642603\]-847801.pdf](file:///E:/Yeni%20Kaynaklar/D_nyan_n%20En%20Dinamik%20ve%20En%20Rekabet_i%20Bilgi%20Ekonomisi%20Olmak%20ya%20da%20Olamamak_%20Avrupa%20Birli_i%20Lizbon%20Stratejisi%20ve%20E_itim%20Boyutu[#642603]-847801.pdf) (9.6.2020), s. 14.

arttırmıştır. Rekabet unsuruyla birlikte ekonomik gelişmeyi sağlama yönünde politikalar yürüten ülkeler için uluslararası öğrenciler, verilen kaliteli eğitim ile beraber çokkültürlü özelliklere sahip olan ve çok dilli bir işgücüne kaynaklık eden önemli bir gruptur. Teknolojik gelişme hareketliliğin daha kolay gerçekleşmesine zemin hazırlarken aynı zamanda birikim mekanizmasında gerekli olan ihtiyaçları da şekillendirerek adeta bir kaynak yaratmıştır.

Bilgiye dayalı ekonomilerin rekabet gücünü elde edebilen ekonomiler haline gelmesiyle, eğitim politikalarındaki düzenlemeler de 1980 sonrası yükseköğretimde görülen değişimlerin zeminini oluşturmuştur. Teknolojik gelişim ve ülkelerin rekabet gücüne sahip olma amacıyla, üretim dinamikleri ve teknolojik gelişimi entegre etme gerekliliği sonucu eğitim politikalarında düzenleme ve dönüşümler de beraberinde gelmiştir. Küreselleşme ve hareketlilik dinamiği eğitim olgusu temelinde yükseköğreminin aktörlerini de kapsayarak, öğrenci, akademisyen ve araştırmacı kimliğine sahip aktörlerin uluslararası zeminde hareketliliğini hızlandırmıştır.

Yükseköğretimin uluslararasılaşmasıyla ilgili olarak söz konusu bağlamsal güçlerin varlığı araştırmalarda yer almaya başlamıştır. Yükseköğretimin uluslararasılaşmasının, üniversite sisteminin küresel farklılaşmasının artmasıyla birlikte ilerlediği görülmektedir ve belirli ülkelerden belirli derece programlarına akış söz konusudur. Geçmişte, bir ulus devlet sınırları içerisindeki üniversitelerin çoğu devlet finansmanı desteğiyle benzer kalitede eğitim vermekte ve çok az sayıda yükseköğretim kurumu seçkin eğitim kurumları olarak değerlendirilmekteydi. Günümüzde, hükümetlerin neoliberal politikaları belirlemesi, devlet finansmanının üniversiteler üzerindeki finansmanının büyük ölçüde azalması ve üniversitelerin yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde birbirleriyle rekabet eden kurumlar haline gelmesi ile üniversitelerin niteliği gelişmiş ülkeler başta olmak üzere değişmiştir. Konuya derinlemesine analizle yaklaşıldığında yükseköğreminin küreselleşmesi, yükseköğretim sisteminin farklılaşması ve ilerlemesinden ziyade, devlet fonlarının eğitim alanından geri çekilmesi ve eğitimin öğrencilere pazarlanabilir bir emtia haline getirilerek onların eğitimin değerini ulus ötesi anlamda kavramalarını sağlama çabası söz konusudur. Devlet aygıtının artık yükseköğretimde “kalite” ve “eşitliğin” sağlanmasında ilk mercii olmadığı konu üzerinde yapılan araştırmalarda belirtilmektedir.⁵² Neoliberal devlet mekanizması, özelleşmiş olan

⁵² Findlay ve diğ., s. 120.

eğitim kurumlarına vergi indirimi, okulların faaliyete geçmesi için sağlanan teşvikler, okul yapımında kullanılan düşük faizli kredi uygulamaları, bazı durumlarda vergi borçlarının ötelenmesi⁵³ gibi uygulamalarla eğitimin piyasaya konu olan özel bir meta haline gelmesini teşvik etmektedir. Örneğin Türkiye’de kalkınma açısından öncelik verilmiş bölgelerde özel okul işletmeciliği yapan kurumlar teşvik kapsamına alınmış, vergi muafiyeti getirilmiştir. (625 s. kanun/ 2843/3035 md.) Uluslararası düzeyde de farklı uygulamalar söz konusudur. Örneğin Avrupa Birliği ve Almanya’da özel okullara giden öğrencilere ve ailelerine yardımlar yapılmakta, okullar desteklenmektedir.⁵⁴

Diğer yandan eğitim faaliyetlerini desteklemek adına tüm dünyada öğrenciler için sağlanan burslar, ulaşım, yemek, eğitim materyali, barınma, sağlık gibi farklı alanlarda mali anlamda destek verme amacını içerse de öğrenciler için bu burs tutarları oldukça eksik kalmaktadır. Oluşan ihtiyaç açığını kapatmak amacıyla özellikle uluslararası öğrenciler emek piyasasına girmek ve çalışarak ekonomik gelir elde etmek durumunda kalmaktadır. Ülkeler arası ekonomik farklılıklar, para birimleri arası kur farkları gibi etmenler de öğrencileri çalışmak durumunda bırakan etkenler olabilmektedir.

Yaşanan tüm bu tarihsel ve toplumsal dinamikler ile hâkim ekonomi politikaları ve yükseköğrenimin ilişkisini açıklamak adına “eğitim ekonomisi” kavramı çatı bir kavram olarak referans gösterilebilmektedir. Eğitim ekonomisi, eğitim ve ekonomi arasındaki ilişki dinamiklerini ortaya koyan bir bilim dalıdır. Ülkelerin ve hükümetlerin kalkınma amacıyla ortaya koyduğu hedeflere ulaşmada eğitimin payı öne çıkmaktadır. Eğitimin niteliği, kullanılacak ve aktarılacak kaynaklar, eğitimin içerik olarak planlanması gibi konular eğitim ekonomisi içerisinde değerlendirilir. Toplumsal yapıdaki değişim ve dönüşümlerin ekonomik düzeyde bireylere edinecekleri bilgi ve becerilerdeki değişimlerin nasıl oluştuğu da eğitim ekonomisi ile açıklanmaktadır.⁵⁵ Eğitim ve ekonomi olguları, toplumsal değişimden etkilenme ve aynı zamanda onu dönüştürme anlamında birbiriyle çok yakın ilişki içerisinde.

Eğitim olgusunun toplumsal dönüşümlerle birlikte yaşadığı değişim sonucu, eğitim artık bireylerin yeteneklerini ve kendini keşfetmesinden öte piyasanın gerekliliklerine göre

⁵³ İnandı, 2005, s. 46.

⁵⁴ A.g.e. s. 47.

⁵⁵ Carnoy, M., "Eğitim ve Ekonomi İlişkisi"(Çev.Nejla Turan). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt 22, Sayı: 1,1989’dan aktaran İnandı, 2005, s. 20.

şekillenmeye başlamıştır. Daha fazla karlılık ve daha fazla verimlilik itkileri kapitalist işleyişin bir gerekliliği olarak eğitim olgusuna da yansımıştır.⁵⁶ Küreselleşme süreci ile şekillenen yeni dinamiklerle birlikte gelişmiş ülkeler de eğitim politikalarındaki değişimi bu itkileri temel alarak şekillendirmektedir. Eğitimin piyasalaşmış bir meta haline gelmesi eğitim hizmetinden harç tutarı veya çeşitli kalemler altında para karşılığı faydalanma eşitsizliği beraberinde getirirken, aynı zamanda küreselleşme süreciyle birlikte uluslararasılaşması ile eşitsizlik düzlemi küresel zemine oturmuştur. Toplumsal yapı içerisinde eğitim hizmetlerinin giderek piyasalaşması sonucu her kesimin eşit şekilde yararlanamaması, uluslararası eğitim alabilen ve alamayan öğrenci tabakalarını oluşturmanın yanı sıra uluslararası öğrenciler içerisinde de ayrı bir eşitsizlik süreci yaratmaktadır. Buna göre, erişebilme imkanları belli bir düzeyde olmak üzere çeşitli burs, ödenek imkanlarına sahip olabilen uluslararası öğrenciler için bu parasal yardımların çoğu yetersiz düzeyde kalmakta, ekonomik geliri yeterli olmayan öğrenciler gitmiş oldukları ülkenin emek piyasasına formel veya informal yollarla dahil olarak eğitimlerini finanse etmek için çalışmak durumunda kalmaktadır. Emek piyasasına eklenilen uluslararası öğrenciler, söz konusu ülkedeki üretim ilişkilerinin ve dolayısıyla eşitsizlik dinamiklerinin bir parçası haline gelmektedir. Uluslararası öğrenci ve uluslararası eğitim olgusunun incelenmesinin yanında bu olgunun da araştırmaya dahil edilmesi bir gereklilik olarak görülmüştür.

1980 sonrasında dönüştürdüğü yapısal alanlar açısından küreselleşme olgusu, iktisadi, kültürel ve sosyal anlamda birçok faktörün dönüşümüne etki etmiştir. Sosyal yapıya ve kültürel faktörlere etki eden küreselleşme süreci, çoğu zaman tek bir kültür üzerinde yükselen ve küreselleşme ile artan etkileşim sonucu ortak bir dünya kültürünün oluşması yanında esasında yerel-tekil olanın varlığını koruduğu ve bu birlikteliğin bir arada var olduğu savı da önem kazanmaktadır. Küreselleşme süreciyle gelişen teknoloji ve ulaşım maliyetlerinin azalmasıyla göç olgusunun farklılaşması ve dönüşmesi, bu farklı kültürlerin etkileşimini hızlandırmıştır.⁵⁷ İnsan hareketliliğinin form ve şekil değiştirmesiyle eğitim amacıyla göç etme olgusu, dünyanın farklı sosyal ve kültürel yapılarına sahip ülkelere gelen öğrencilerin etkileşimini arttırmıştır.

⁵⁶ İnandı, 2005, s. 22.

⁵⁷Emrullah Tekin, “Çalışma Hayatında Uluslararası Öğrenciler: İstanbul Örneği”, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), s.17

Eğitim olgusu sağladığı getiriler bağlamında iki farklı düzeyde incelenmektedir. Eğitim bireyin kendini geliştirmesi ve ömür boyu bu eğitim getirisinden fayda sağlama boyutu ve ikinci olarak söz konusu ülkenin eğitimden sağladığı faydalar açısından önem taşır. Eğitim olgusu ülkeler açısından da verimlilik artışı, teknolojik gelişim, gelir düzeyinin artmasına katkı sağlanması açısından ülkeler açısından da fayda sağlamaktadır.⁵⁸ Bu bağlamda uluslararası öğrencileri kendi bünyelerine çekebilen ülkeler bu olgudan çeşitli faydalar sağlamakta ve bu alanlara yatırımlar yapılmaktadır. Uluslararası öğrenciler ev sahibi ülke kadar menşei ülkelerine de uzun vadede ekonomik anlamda katkı sağlamaktadırlar. Nitelikli işgücünü oluşturma, verimlilikle çalışarak gelire katkı sağlama, üretim düzeyi ve teknolojik gelişime katkıda bulunma gibi alanlar bu duruma örnek verilebilmektedir.

1.4. Küreselleşme, Göç ve Kültürel Etkileşim Bağlamında Uluslararası Eğitim

Küreselleşme süreci ve eğitim olgusundaki değişimlerin yapısal – iktisadi yönden incelemesi yanında, olgunun kültürel boyutta incelenmesi de önem taşımaktadır. Küreselleşme süreciyle zaman ve mekân düzleminde farklılaşan göç olgusu, uluslararası öğrenci hareketliliğinin öznesini oluşturan mobil öğrenciler ve öğrencilere ev sahipliği yapan ülkeler arasında bir kültür alışverişini meydana getirmektedir. Bu noktada karşımıza çıkan kavram ‘‘çokkültürlü eğitim’’ kavramı olmaktadır. Çokkültürlü, kültürel farklılıkların açığa çıkarıldığı 1980 sonrası süreçte liberal bir anlayışla küresel anlayışın bir aradalığı ile eğitim de nitelik değiştirmiştir. Çokkültürlülük, ulusal sınırlarla ayrılmış ülkelerin her birinin farklı kültürel kodlara sahip olduğunu ve küreselleşme süreciyle beraber bu farklılıkların giderek iç içe geçtiğini vurgulamaktadır.⁵⁹ Çokkültürlü eğitim, bireysel ve kolektif haklar temelinde verilmekte olan eğitimin ulus devletçe kabul edilmesi sürecini oluşturmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre, bireyler etnik/dinsel kökeni fark etmeksizin talep etmekte olduğu eğitim hakkını alması gereken kişi olarak kabul edilir.⁶⁰

Küreselleşme süreciyle birlikte hızlı bir artış gösteren ve çeşitlenen uluslararası yükseköğrenim programları beraberinde farklı kültürlerin bir araya gelmesine neden

⁵⁸ İnandı, 2005, s. 33.

⁵⁹ Marie Carlson, Annika Rabo ve Fatma Gök, **Çokkültürlü Topumlarda Eğitim: Türkiye ve İsveç'ten Örnekler**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011, s.1

⁶⁰ Ulaş Başar Gezgin, **İnsan Hakları, Demokratik Okul ve Anadilinde Öğretim İçin: Çokkültürlü Eğitim**, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2014, s.62.

olmuştur.⁶¹ Çok kültürlü eğitim beraberinde eğitimde kullanılan dillerin de çeşitlenmesine zemin hazırlamıştır. Eğitim dili açısından anadil müfredat dilinin yanında seçmeli olarak verilebildiği gibi, müfredattaki derslerin tümü söz konusu ülkenin anadili üzerinden de sürdürülebilmektedir. Anadilin seçmeli ders olarak verildiği durumlarda günlük hayat pratiklerinde etnik diller işlevselleşebilmektedir. Örneğin Almanya özelinde resmi dil Almanca olmasına karşın uluslararası öğrencilerin eğitim gördüğü yükseköğrenim bölümlerinde program dilleri İngilizce olabilmektedir. Almanya / Kassel Üniversitesi örneğinde derslerin İngilizce olarak verilmesi İngilizce konuşma pratiği açısından Almanlar için de faydalı olmaktadır. Uluslararası değişim programları öğrencileri için anadil olan Almancayı öğrenmek bir zorunluluk değildir, tercihe bağlıdır. İsteğe bağlı olarak Almanca kursları verilmekteyken eğitim dili ise İngilizcedir. Bütün bu değişimlerin yanı sıra uluslararası öğrencilerin yaşamakta olduğu kültürel uyum problemleri varlığını sürdürmektedir.

Uluslararası öğrenci değişim programlarına katılarak farklı bir deneyim kazanmak isteyen öğrenciler yanında, kendi kültürel kodlarını yayma imkanına sahip olan gelişmiş kapitalist devletler için uluslararasılaşmış çokkültürlü eğitim faydalı bir işlev sunmaktadır. Neoliberal ideoloji ve küreselleşme sürecinin etkileri ile ortaya çıkan rekabetçi olma olgusu, rekabetçi birey olgusunu yaratmıştır. Neoliberal ideoloji ve onun yansımaları çerçevesinde yetişen rekabetçi birey, ulus devletin kapitalist sistem içinde varlığını sürdürmesi için bir araçtır. Rekabetçi olma durumu, birden çok dili konuşabilmek, farklı kültürler ile etkileşime geçebilmek, esnek olabilmek ve değişen koşullara uyum için sürekli öğrenme halinde olmak gibi birçok küresel değeri yerine getirebilme halini oluşturmaktadır.⁶² Uluslararası öğrenci değişim programları tam bu noktada mobil öğrenciye sağladığı bu kültür değişimi ile belirli küresel değerleri de kazandırmaktadır.

Ersöz (2015) küreselleşme süreciyle birlikte yaşanan yapısal dönüşümler ile kolaylaşan insan hareketliliğinin farklı kültürler ile etkileşimi arttırdığını ve bu karşılıklı ilişkinin birbirini besleyerek yapılandığını belirtmektedir.⁶³ Uluslararası öğrenci hareketliliği

⁶¹ Ali Zafer Sağıroğlu, ‘Dünyada ve Türkiye’de Uluslararası Öğrenci Trendleri’, **Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2015**, Harf Yayın İletişim, İstanbul, s. 34.

⁶² Marie Carlson, Annika Rabo ve Fatma Gök, **Çokkültürlü Topumlarda Eğitim: Türkiye ve İsveç’ten Örnekler**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011, s.21

⁶³ Batuhan Ersöz, ‘Küresel Emek Hareketliliği: Çalış ve Gez Programları’, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), s.2.

olgusu ile hareketliliğe katılan öğrencilerin farklı kültürlerle etkileşime girmesi, küreselleşme süreci ile artan insan hareketliliğinin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürel etkileşimin yanı sıra aldıkları eğitim ile nitelikli bir işgücü rezervi oluşturan uluslararası öğrenciler, gelişmiş ülkeler açısından farklı bir konumda önem kazanmaktadır.

Kültürel faktörlerin uluslararası öğrenci değişim hareketliliği üzerindeki teşvikinin temelinde yurtdışında eğitim almanın faydaları ve bir hegemonik kimlik aktarımı süreçleri de yer almaktadır. Örneğin Avrupa Birliği'nin yürütmekte olduğu öğrenci değişim programları amaçları arasında "Avrupalı" kimliğini teşvik etmek yer almaktadır.⁶⁴ Aynı durum yükseköğrenimi piyasalaştırma süreçlerinde önde gelen A.B.D. için de geçerlidir. 2004 yılı verileri baz alındığında dünya üzerindeki ortalama uluslararası öğrenci sayısı 2 milyondur. A.B.D. uluslararası öğrencilere ev sahipliği yapan ülkeler arasında ilk sırada gelmektedir ve bu öğrencilerin 573.000'ine ev sahipliği yapmıştır.⁶⁵ Kendi ülkelerinde ev sahibi ülke olarak uluslararası öğrencileri çeken ve bu konuda dünyada önde gelen ülke olan A.B.D., kendi kültürel kodlarını aktarmada bu yolu işlevsel olarak kullanabilmektedir. Tüm bunlar çeşitli düzenlemeler ve tanıtım faaliyetleri ile yürütülmektedir.

Küreselleşme süreciyle birlikte uluslararasılaşan ve çeşitlenen göç olgusu ve insan hareketliliği biçimleri, uluslararası öğrenci hareketliliği formunda incelenmesi gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendi ülke sınırlarını geçerek belirli bir süre için başka bir ülkede yaşayan uluslararası öğrenciler, eğitim göçü faaliyetinde bulunan göçmenler olarak incelenmektedir. Küreselleşmenin göç olgusunu ve dolayısıyla hareketliliğin biçimini niteliksel olarak farklılaştırmış olması çarpıcı bir noktadır. Örneğin 19. Yüzyılda göç eğiliminin yoğunlaştığı nokta Avrupa'dan Amerika'ya yönelik iken şimdiki konjonktürde Avrupa-Amerika dışındaki bölgelerden hareketliliğe katılan göçmen sayısında artış mevcuttur. Tek bir istikamette gerçekleşen göç hareketleri yanında eğitim fırsatları nedeniyle gerçekleşen hareketlilik biçimleri de ortaya çıkmıştır.⁶⁶ Uluslararası öğrenciler açısından da bu değişim gözlemlenebilmektedir. Avrupa ve Amerika içinde hareketliliğe katılan öğrenci sayısı niceliksel olarak yüksek seviyede seyretse de farklı bölgelerden hareketliliğe katılan

⁶⁴ Allan Findlay ve Russell King, "Student Migration", **An Introduction to International Migration Studies, European Perspectives**, edited by Marco Martiniello & Jan Rath, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2012, s. 258.

⁶⁵ Ersöz, 2015, s. 29.

⁶⁶ A.g.e. s. 26 - 28.

uluslararası öğrenci sayısı artış eğilimi göstermiştir. Gelişmiş ülkelerin bu öğrencileri kendi yükseköğrenim kurumlarına çekme yarışı ve kolaylaştırılan vize politikaları da bu artışta etkili olmuştur.

Küreselleşme kavramının genel olarak insanların, malların, sermayenin ve bilgilerin küresel akışlarını ifade etmektedir. Bireylerin küresel akışları; göçmenlik, iş seyahati, turizm veya uluslararası öğrenci hareketliliği biçimindeki insan gruplarının uluslararası sınırlar boyunca hareketidir. Yükseköğretimde küreselleşme süreci, öğrencilerin küresel akışları ve bu akışların ulusal eğitim sistemlerinde meydana getirdiği ekonomik, politik ve finansal baskılar bağlamında tartışılmaktadır. Söz konusu küresel öğrenci akışları, Uluslararası Öğrenci Hareketliliği (ISM) olarak adlandırılan bir Göç Çalışmaları alt kümesi olarak incelenmiştir. Çalışmalardaki temel amaç, öğrencilerin sınır ötesi akışlarını coğrafi olarak yönlendirenleri belirlemek, söz konusu sürecin kökenlerini araştırmak ve ulusal eğitim ve ekonomik sistemler üzerindeki etkilerini analiz etmektir.⁶⁷

Göç olgusu açısından uluslararası öğrenci hareketliliği ele alındığında, geleneksel göç tanımları ve istatistiksel veriler göz önünde bulundurulduğunda kendi ülkeleri dışındaki bir ülkeye öğrenim görme amacıyla giden öğrenciler de göçmen olarak nitelendirilmektedir. Ulus devlet sınırlarını geçerek farklı bir kültür ve dille belirli ve hareketliliğin türüne bağlı olarak önemli sayılabilecek bir sürede başka bir ülkede yaşamaktadırlar. Bu noktada öğrencilere ev sahipliği yapacak olan ülkenin göçmen politikaları da öğrencilerin ülke seçiminde etkili bir faktördür. Öğrenci göçü istatistiksel olarak toplam göç payına nazaran daha hızlı bir artış seviyesi göstermektedir. Aynı zamanda genel olarak daha yüksek vasıflı bir göç profilinde önemli ekonomik, sosyal ve kültürel etkilere sahip bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir öğrenci olarak göçü deneyimlemek bireyin gelecek yaşamında göç eğilimleri üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir.

Uluslararası öğrenci göçü kavramı genel olarak farklı gelişim düzeyine sahip ülkeler arasında hareketliliğin daha uzun bir çalışma süresi boyunca gerçekleştiği ve bu hareketliliğin potansiyel bir beyin göçü olgusuna yol açabilecek derece hareketliliğini açıklamakta kullanılırken, öğrenci hareketliliği kavramı ise genelde hareketliliğin daha kısa bir sürede

⁶⁷ Wells, 2012, s. 24.

gerçekleşen, öğrencilerin hareketlilik sonunda kendi ülkesine daha kalifiye şekilde döndüğü durumlarda kullanılmaktadır. Avrupa içi hareketlilik burada örnek olarak gösterilebilir. Findlay ve King bu iki farklı terim arasındaki ayrımı açıklayabilmek adına, bir dönemlik öğrenim için Hollanda'ya giden bir Erasmus öğrencisi ile öğrenci olma statüsünü Avrupa'ya göç etme amacıyla ilk basamak olarak gören Afrikalı bir öğrenciyi örnek vermektedir. Başta A.B.D. ve Avustralya olmak üzere yurtdışından gelen uluslararası öğrenciler arasında başarılı bir eğitim geçmişine sahip olan öğrenciler işgücü piyasasında istihdam edilmektedir. Bu noktada hareketlilik bir sonraki aşamada göçmen olma halinin önünü açmaktadır. Uluslararası öğrenci hareketliliğinin bu anlamda farklı göç türlerine dönüşebileceği de belirtilmektedir.⁶⁸

Öğrenciler genel yaklaşımda hareketliliği diğer göç türlerine göre teşvik edilen ve çoğu durumda kısıtlı düzeyde olsa da burslar ile desteklenen göçmenlerdir.⁶⁹ Uluslararası öğrencilere sağlanan bu bursların yaşam maliyetlerini karşılamaya yetmiyor oluşu ve ailelerinden destek alan öğrenciler için çalışmayı bir zorunluluk haline getirmektedir. Ev sahibi ülkelerde sağlanan çalışma izinleri ile işgücü piyasalarına entegre olabilmektedirler. Birikim sisteminin işleyişindeki yapısal problemler nedeniyle karşılaştıkları eşitsizlikler çalışmanın sonundaki alan araştırmasıyla elde edilen veriler ışığında açıklanmaya çalışılmıştır.

Hadler (2006), sosyo-ekonomik faktörlerin çoğu zaman uluslararası düzeydeki göçü teşvik etmede en önemli nedensel olduğunu ifade etmektedir. Bu durumda uluslararası hareketliliğin genel amacı, göçmenlerin yaşam koşullarını iyileştirme arzusudur. Bu yaklaşım, sınır ötesi göçmenlerin baskın akışının neden daha az refah düzeyinden daha zengin ülkelere kadar açık olduğunu açıklamaktadır. Findlay ve diğ. (2010), benzer bir şekilde küresel öğrencinin ekonomik olarak daha az gelişmiş ülkelere, gelişmiş ülkelere daha sık aktığı sonucuna ulaşmıştır.⁷⁰ Aynı zamanda uluslararası öğrenci hareketliliğini kolaylaştıran etkenler arasında organize edilen değişim programları, kredi transfer sisteminin varlığı, hazırlık dil eğitiminin verilmesi ve hareketlilik için temin edilen bursların olmasıdır.⁷¹

⁶⁸ Findlay ve King, 2012, s. 274.

⁶⁹ A.g.e, s. 257-260.

⁷⁰ Findlay ve diğ., ‘‘ Motivations and Experiences of UK Students Studying Abroad’’, **BIS Research Paper**, No.8 (online), University of Dundee, 2010’dan alıntılan Wells, 2012.

⁷¹ Wells, 2015, s. 25.

Küreselleşmenin etkilerinin yansıdığı alanlardan biri olan insan hareketliliği ile işgücü daha kolay kontrol edilebilir hale gelmiş ve bu alanda ihtiyaçlar doğrultusunda düzenlemeler yapılmaya başlamıştır. Göç ve vize politikalarında küresel düzlemde sürdürülen kontroller, kimlerin sınırdan geçip kimlerin hareketliliğe katılamayacağına karar vermektedir. Bu durum esasında mevcut küresel koşulların yarattığı talepler doğrultusunda, ihtiyaç duyulan kişilere çeşitli politikalar ve düzenlemelerle hareketliliğe katılımı teşvik edici uygulamaların sağlanmasını beraberinde getirmektedir. Örneğin Avrupa içerisinde kültürel farklılaşma neticesinde hareketlilik teşvik edilmektedir. Fakat bu konuda çoğu ülke seçici davranmaktadır.⁷² Uluslararası öğrenciler açısından bu durum farklı bir netice doğurmaktadır. Genel eğilimde uluslararası hareketliliğe katılacak öğrencilerin vize alım ve çeşitli prosedürleri için kolaylık sağlanmaktadır. Buradaki pragmatik nokta, gelecekte potansiyel nitelikli işgücü havuzunun bir parçası olan uluslararası öğrencilerin hareketliliğini kolaylaştırmak, rekabete konu olan yükseköğretimde bir cazibe merkezi haline gelmek ve hareketlilik süresince veya sonrasında işgücü piyasasına entegre edilebilecek bu bireyler için olanak yaratmaktır.

Gelişmiş ülkeler için uluslararası öğrencileri kendi ülkelerine çekmek ve ev sahibi ülke konumunda üst sıralarda yer almak çeşitli noktalar açısından önem taşımaktadır. Yabancı öğrenciler öncelikle söz konusu ülke için önemli bir gelir kaynağıdır. Farklı ülkelerdeki eğitim politikaları bağlamında değişiklik arz etmekle birlikte bazı ülkelerde uluslararası öğrenciler diğer öğrencilere kıyasla daha yükseköğretim ücreti ödeyebilmektedir. İkinci nokta ise uluslararası eğitim kanalıyla kültürel, ekonomik ve politik normların kendi ülkeleri dışına aktarılmasında uluslararası öğrenci hareketliliği önemli bir işlev üstlenmektedir. Uluslararası öğrencilerin potansiyel beyin göçü kitlesini oluşturması bir diğer önemli noktadır.⁷³

⁷² Ersöz, 2015, s 32.

⁷³ Aman, Abdulkadir Wahab, “ The Attractiveness of Turkish Government Scholarship Programs for International Students”, **Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2015**, Harf Yayın İletişim, İstanbul, s.9.

2. ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİ

Küreselleşme süreciyle birlikte niceliksel anlamda artış gösteren uluslararası öğrenciler, gelişmiş ülkelerin çeşitli düzenlemeleri ve yürüttükleri programlar bağlamında sayıları gittikçe artan bir gruba tekabül etmektedir. Bu bölümde öncelikle uluslararası öğrenci ve uluslararası öğrenci hareketliliği kavramı incelenecektir. Uluslararası öğrenci hareketliliği olgusuna ait olan literatür taramasıyla elde edilen veriler açıklandıktan sonra, Avrupa bünyesindeki uluslararası öğrenci değişim programları incelenecek ve yaşanan niteliksel dönüşüm açığa çıkarılmaya çalışılacaktır.

2.1. Uluslararası Öğrenci ve Uluslararası Öğrenci Hareketliliği Kavramı

Uluslararası öğrenci hareketliliği yaygın bir biçimde "amaçları doğrultusunda ve çalışmaları bağlamında ulusal sınırları aşan öğrenciler"⁷⁴ olarak tanımlansa da farklı kavramsal bakış açıları ile uluslararası öğrenci kavramı farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Eğitim sürelerinin tamamında veya katılmış oldukları değişim programları çerçevesinde belirli bir süre için başka bir ülkede eğitim faaliyetlerini gerçekleştiren öğrenciler uluslararası öğrenciler olarak tanımlanmaktadır. OECD'ye göre uluslararası öğrenci ve yabancı öğrenci tanımları farklılık taşımaktadır. Uluslararası öğrenci eğitim amacıyla başka bir ülkeye giden öğrenci iken, yabancı öğrenci söz konusu ülkede uzun süreli oturum iznine sahip olan aynı zamanda eğitim faaliyetini gerçekleştiren öğrencidir. Bu tanımlamalara göre uluslararası öğrenci, söz konusu ülkede eğitim görmek amacıyla vize veya birtakım özel izinlere sahiptir ve belirli bir öğrenim programına katılım hakkı bulunmaktadır. UNESCO tanımlamalarına göre ise uluslararası öğrenci, eğitim faaliyetini gerçekleştirmek amacıyla ulusal veya bölgesel sınırların dışına çıkan, uyuşuğu şu anda bulunduğu ülke dışında öğrenci olarak kayıtlı olan bireydir.⁷⁵ Uluslararası düzlemde öğrenim faaliyetine katılan birey “yabancı öğrenci” ve “uluslararası öğrenci” kavramı ile nitelenebilmektedir. Uluslararası öğrenci kavramı, kendi ülkesinden farklı bir ülkeye öğrenim amacıyla gitmiş olan bireyi ifade ettiği ölçüde, farklı ülkelere ev sahibi ülkeye gelen öğrenciyi de nitelemektedir. “Yabancı öğrenci” kavramı ise gitmiş olduğu ülke

⁷⁴ Kelo, Teichler ve Wächter, *Eurodata: Student Mobility In European Higher Education*, Bonn, Germany: Lemmens, 2006, s. 5'ten alıntılan Souto-Otero, Huisman, Beerkens ve diğ., 2013

⁷⁵ T.C. Kalkınma Bakanlığı, *Yükseköğretimin Uluslararasılaşması Çerçevesinde Türk Üniversitelerinin Uluslararası Öğrenciler İçin Çekim Merkezi Haline Getirilmesi: Araştırma Projesi Raporu*, Ankara: Kalkınma Araştırmaları Merkezi, 2015, s.18.

sınırları içerisinde yabancı uyruklu olan bireyi temsil ettiğinden, ‘‘uluslararası öğrenci’’ çatı kavram olarak kullanılabilmektedir.⁷⁶

Türkiye’de 1983 tarihinde uluslararası öğrenciler için yapılmış olan ilk düzenleme, 2922 sayılı Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun’dur. Kanuna göre uluslararası öğrenciler için 2. maddede şu ifadeler yer verilmektedir:

"Bu Kanun; ilgili kurum ve kuruluşlar ile çeşitli anlaşmalar çerçevesinde Hükümetimizce yabancı hükümetler emrine verilen burslardan yararlanmak suretiyle veya kendi imkanlarıyla Türkiye’ye gelen yabancı uyruklu öğrencileri kapsar. Türk Silahlı Kuvvetlerine bağlı okullara kabul edilen yabancı uyruklu öğrenciler, bu Kanun’un kapsamı dışındadır."

Uluslararası öğrencilere dair ilk tanımlama ise 1985 tarihinde Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmelik’te yapılmış ve şu ifadeler yer verilmiştir: "yabancı uyruklu öğrenci ‘‘her derece ve daldaki eğitim kurumlarında öğrenim gören veya Türkçe kurslarına katılan T.C. uyruğunda bulunmayan kişi’’dir. 2010 tarihli Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun’a göre ise yabancı öğrenci, ‘‘kamu kurum ve kuruluşlarınca ülkemizde eğitim görmesi uygun görülenler ile uluslararası anlaşmalar çerçevesinde eğitim amacıyla Türkiye’ye gelen yabancı uyruklu öğrenci’’dir. 2012 yılında hazırlanmış olan Yabancı Öğrenci Strateji Belgesinde yabancı öğrenci kavramı ‘‘Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayıp öğrenci vizesi ya da özel izinlerle Türkiye’de her derece ve daldaki bir eğitim-öğretim kurumunda sosyal, kültürel, mesleki gelişim amacıyla kendi hesabına ya da burslu olarak öğrenim gören öğrenci’’ olarak tanımlanmaktadır.⁷⁷

Öğrenci hareketliliği olgusu, nüfus coğrafyası, göç literatürü, eğitim, uygulamalı dilbilim, sosyoloji, vb. gibi birkaç akademik alanda çalışılmakta olduğundan hareketlilik tanımının tüm disiplinlerce ortak bir karşılığı bulunmamaktadır. Bu sebeple etki alanlarına bağlı olarak mobilitenin tanımı değişmekte ve ancak ona temel sağlayan tanımlar oluşturulabilmektedir. Hareketliliğin en belirgin özelliği, bir yerden diğerine taşınma olgusunun

⁷⁶ Köksal Büyük, ‘‘Yükseköğretim Sisteminin Uluslararasılaşmasının Sürdürülebilirliği Açısından Tanıtım ve Markalaşma Çalışmaları: ‘‘STUDY IN TURKEY’’ Örneği’’, *Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2015*, Harf Yayın İletişim, İstanbul, s.163.

⁷⁷ A.g.e. s. 18-19.

olmasıdır. Bu durum coğrafi hareketlilik olarak adlandırılmakta ve ulusal ve uluslararası hareketlilik olarak ikiye ayrılmaktadır. Ulusal mobilite bir ülke sınırları içerisinde gerçekleşirken, uluslararası mobilite ulusal sınırları aşmakta ve aynı zamanda ulus ötesi olarak da bilinmektedir. Öğrencilerin uluslararası, akademik hareketliliği sanal (bilgisayar aracılı, uzun mesafeli) veya fiziksel (mekânsal veya coğrafi) de olabilmektedir. Öğrencilerin fiziksel uluslararası hareketliliği, göç çalışmaları alt kümesi olarak birçok akademisyen tarafından incelenmiş ve Uluslararası Öğrenci Hareketliliği (ISM) olarak adlandırılmıştır. Sosyo politika açısından ISM içeriye (bir ülkeye) ya da dışarıya (bir ülke dışına) gerçekleşebilmektedir.⁷⁸

Uluslararası öğrenci hareketliliği akademik olarak temelde “kredi hareketliliği” ve “derece hareketliliği” olmak üzere iki farklı kategoride de incelenmektedir. Kredi hareketliliği, öğrencinin kendi ülkesinden farklı bir ülkeye eğitim bölümünün bir kısmını tamamlamak üzere belirli bir zaman dilimi için gerçekleştirdiği hareketliliği tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu hareketlilik genelde bir veya birkaç yarıyıl sürmekte ve öğrencinin yurtdışındaki öğrenim sürelerine ait kredileri menşei ülkesindeki üniversitede tanındıktan sonra kendi ülkesindeki yükseköğrenim kurumundan mezun olmaktadır. Bu hareketlilik örneği Avrupa içerisindeki Erasmus vb. değişim programlarını da kapsamaktadır. Derece hareketliliği (bir diğer adıyla program hareketliliği) ise öğrencinin lisans, yüksek lisans veya doktora derecelerinin tamamını kendi ülkesi dışındaki bir ülkede tamamladığı ve eğitim süresi boyunca bu ülkede öğrenci-göçmen olarak yer aldığı hareketlilik türünü tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Uluslararası öğrenci hareketliliği, uzaktan eğitim faaliyetleri ile yükseköğrenim kurumları tarafından farklı ülke sınırları içerisinde kampüs açılarak da yürütülebilmektedir.⁷⁹ Bu bağlamda menşei ülkeden farklı ülke sınırları içerisinde eğitim almak amacıyla sınır ötesi hareketliliğe dahil olan bireyler de “uluslararası öğrenci” kavramıyla nitelenebilmektedir.

Avrupa ülkeleri açısından öğrenci hareketliliğine dair kesin ve sınırları belirlenmiş tanımlamalar, uluslar üstü kurumların resmî belgelerinde dahi belirsiz niteliktedir. Avrupa Hareketlilik Kalite Beyan’ındaki Avrupa Parlamentosu ve Konseyi (2006) uluslararası öğrenci hareketliliğini, “yurtdışında öğrenme dönemi (resmi ve resmi olmayan şekilde) veya bireysel gençler veya yetişkinler tarafından örgün ve biçimsel olmayan (formal/non-formal) öğrenme

⁷⁸ Anna Wells, “Student Mobility and Competence Development in Higher Education: A Study of Latvian Students at English Universities” (**the degree of DPhil in Education**, University of Oxford, 2012), s.19.

⁷⁹ Findlay ve King, 2012, s.259

amaçları ve kişisel ve mesleki gelişimleri için üstlenilen mobilité” olarak tanımlanmaktadır. Yaygın öğrenmeye (informal learning) veya kişisel gelişime katılmak için öğrenci olmak zorunda olmadığından, bu tanım öğrencilere özgü olmayan, herhangi bir öğrenme sürecine katılan tüm mobil bireyler için genel bir tanımlamadır. Öte yandan, öğrenciler belgelendirilebilecek ve daha sonra tanınabilecekleri nitelikte bir yüksek öğrenim gördükleri için resmi olmayan öğrencilerden farklı konumdadır. Bu nedenle, yükseköğretimdeki öğrencilerin hareketliliği bilimsel bir terim olarak ayrı ve daha kesin bir tanıma gerektirmektedir.⁸⁰ Almanya için uluslararası öğrenci tanımı iki şekilde yapılmaktadır. Almanya'ya yalnızca eğitim amacıyla gelen yabancı öğrenciler "hareketli yabancı öğrenci" olarak, Almanya'da orta dereceli okul yeterliliği olan ve yüksek ihtimal dahilinde Almanya'da oturma izni alacak olan öğrenciler yabancı öğrenciler ise "hareketli olmayan yabancı öğrenci" olarak tanımlanmaktadır.⁸¹

Avrupa içi akademik hareketlilik, ‘bireysel hareketlilik’ ve ‘organize hareketlilik’ olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Organize hareketlilik; ‘farklı Yükseköğretim kurumları arasında, sınırlı bir süre boyunca bulunan ve bu süre sonunda kendi ülkesindeki yükseköğrenim kurumuna geri dönen öğrencinin dahil olduğu değişimdir’.⁸² “Program”, bu durumda, öğrencilerin yurtdışına seyahat ettiği, kurumsal olarak desteklenen bir eğitim değişimi programı anlamına gelmektedir. Bireysel hareketlilik ise bağımsız olarak, değişim programlarını desteklemeden yurtdışında yüksek öğrenimi sürdürmek amacıyla bireyler tarafından üstlenilen hareketlilik olarak tanımlanmaktadır. Genellikle bireysel olarak gezici öğrenciler tüm dersleri bitirerek ve bir derece kazanmayı hedeflerken, değişim programlarına katılan öğrenciler genellikle çalışmalarının bir kısmı için yurtdışında öğrenim görmektedirler. Buradaki önemli nokta, yukarıda açıklandığı gibi, resmi ya da gayri resmi olabilen öğrenimden farklı olarak kurumsal olarak organize ve resmi olan 'eğitim' kelimesidir.⁸³ Bu bağlamda ‘organize hareketlilik’ bağlamında değerlendirilebilecek olan ‘değişim öğrencisi’ kavramı ise ülkelerin eğitim alanında yapmış oldukları ikili anlaşmalar çerçevesinde Erasmus, Mevlana gibi değişim programlarına katılarak eğitim faaliyetlerinin belirli bir kısmını başka bir ülkede gerçekleştiren

⁸⁰ Wells, 2012, s. 18-19.

⁸¹ T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015, s.19.

⁸² Wuttig, S., ‘‘ Understanding mobility and recognition. Introducing Bologna objectives and tools, Developing mobility and ensuring recognition ’’, 2009, s.10’dan alıntılan Wells, 2012.

⁸³ Wells, 2012, s. 19-20.

öğrencilerdir.⁸⁴

Bireysel hareketlilik farklı araştırmacılar tarafından; serbest hareketlilik, diploma/derece hareketliliği, dikey hareketlilik, biçimsel olmayan (non formal) hareketlilik, tüm derece program hareketliliği ve kendi kendine organize edilen kendiliğinden hareketlilik olarak farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Organize hareketlilik ise; kredi hareketliliği, yatay hareketlilik, resmi hareketlilik, geçici hareketlilik, dışarıdan örgütlü hareketlilik olarak tanımlanabilmektedir. Birtakım tanımlamalar arasında anlam olarak benzerlik veya farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Örneğin; ‘‘tam derece program hareketliliği’’ tanımında ‘‘program’’ öğrenim türüne referans verirken, ‘‘program hareketliliği’’ tanımlamasında öğrencinin seyahat ettiği değişim programına vurgu yapılmaktadır. ‘‘Yatay’’ ve ‘‘dikey’’ hareketlilik arasındaki farklılık, yatay hareketliliğin benzer duruşa sahip akademik kurumlar arasındaki öğrenci değişimine odaklanırken dikey hareketliliğin daha düşük düzeydeki akademik kurumdan daha yüksek düzeydeki kuruma olan öğrenci değişimine odaklanmasıdır.⁸⁵

Dikey uluslararası öğrenci hareketliliği, ekonomik ve akademik olarak daha az tercih edilen ülkelerden, daha çok tercih edilen ülkelere doğru gerçekleşen hareketliliğe referans veren bir kavramdır. Mobil öğrencilerin gittikleri ülkede yükseköğrenim sürecinde başarılı olmaları, ev sahibi ülkenin akademik ve kültürel ortamına yüksek derecede uyum sağlamalarına bağlıdır. Aynı zamanda dikey hareketliliğe konu olan birçok öğrenci eğitim gördükleri ev sahibi ülkede veya ekonomik olarak gelişmiş farklı bir ülkede çalışmayı hedefleyebilmektedir.⁸⁶ Gelişmiş ülkeler için bu durum nitelikli iş gücü rezervidir. Uluslararası öğrenci rezervini genişletme amacı güden ve öğrencilere kendi ülkelerinde çalışma -yaşama fırsatı sunan gelişmiş ülkeler (Amerika, Avrupa, Avustralya) uluslararası öğrencileri kendi bünyesine çekmek amacıyla önemli faaliyetler yürütmüş ve yükseköğrenimi önemli bir ihracat kalemi olarak görmüşlerdir. Bu eğilimin arkasındaki ekonomik nedenler, küresel olarak en başarılı öğrencileri kendi ülkelerine çekme isteği ve bu öğrencilerin mezuniyet sonrası ülkede kalma ihtimali çerçevesinde dünya lideri olma amacı yatmaktadır. Aynı zamanda uluslararası öğrencilerin ödedikleri harçlar yükseköğrenim finansmanı açısından yerli öğrencilere göre daha etkili

⁸⁴ T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015, s.18.

⁸⁵ Anna Wells, 2012, s. 20-21.

⁸⁶ Ulrich Teichler, ‘‘ International Student Mobility in Europe in the Context of the Bologna Process’’, *Journal of International Education and Leadership*, University of Kassel, 2012, Volume 2, Issue 1, <https://eric.ed.gov/?id=EJ1136060> (22.7.2020), s 9-10

olmaktadır.⁸⁷Örneğin uluslararası öğrenci değişimi açısından sayısal olarak üst sıralarda yer alan A.B.D.'de 1999-2000 döneminde uluslararası öğrencilerin ekonomiye 12.3 milyar dolar kazandırdığı belirlenmiştir.⁸⁸ Uluslararası öğrencilerin eğitim faaliyeti açısından yaptıkları mali harcamalar, ülkeler için oldukça önemli olduğundan çoğu ülke uluslararası yükseköğrenim hareketliliğini bir ihracat kalemi olarak görmektedir.

Yaygın bir terim olarak kullanılan ‘yabancı öğrenci’ tanımı ise vatandaşlığı ev sahibi ülkeninkinden farklı olan öğrencilere atıfta bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu öğrencilerin önemli bir kısmı, ebeveynlerinin vatandaşlarını taşıyan, ikinci veya üçüncü nesil göçmenler olabilmektedir. Bu nedenle, eğitim amacıyla ulusal sınırları geçmediklerinden mobil öğrenci olarak kabul edilmemektedirler. Bununla birlikte, birçok uluslararası öğrenci araştırmacısı AB ve AB üyesi olmayan öğrenciler arasında araştırma örneklerinde ayırım yapmamaktadır, ancak böyle bir ayırım en azından farklı öğrenim ücreti seviyelerinden dolayı anlamlı sayılmaktadır.⁸⁹

2.2. Uluslararası Öğrenci Hareketliliğine Dair Literatür

Uluslararası öğrenci hareketliliğine dair literatür incelendiğinde bu olgunun küreselleşme, uluslararasılaşma ve Avrupa bağlamında Avrupalılaşma konusundaki tartışmalara sıklıkla paralel olduğu görülmektedir.⁹⁵ Literatürde uluslararası öğrenci hareketliliği küreselleşme bağlamında itme-çekme faktörleri ile teorize edilmekteyken uluslararasılaşma bağlamında ise beşerî sermaye teorisi ve beyin göçü kavramıyla açıklanmaktadır.

2.2.1. İtme ve Çekme Faktörleri

Uluslararası öğrenci hareketliliği alanına dair araştırmaların amacı, öğrenci akışlarının prensiplerini anlamak olduğundan, itme ve çekme faktörleri olarak da bilinen, akışları yönlendiren etkilerin incelenmesi uzun zamandan beri uluslararası öğrenci hareketliliğindeki makro faktörlerin analizinde yerleşik bir yaklaşım olarak benimsenmektedir. Altbach (1998),

⁸⁷ Findlay ve King, 2012, s. 266.

⁸⁸ Ersöz, 2015, s. 56.

⁸⁹ Wells, 2012, s. 39.

⁹⁵ A.g.e, s. 23-24.

itici faktörleri, öğrencileri kendi ülkelerinden uzak tutan olumsuz koşullar olarak ve çekici faktörleri ise onları ev sahibi ülkelere çeken algılanan fırsatlar olarak açıklamaktadır.¹⁰⁸ İtme ve çekme faktörleri genellikle eğitimsel, ekonomik, politik ve sosyo-kültürel kategorilere ayrılmaktadır. King (2002), geleneksel olarak öğrencilerin ekonomik veya politik göçmen olarak nitelenmediği konusunda uyarılmaktadır.¹⁰⁹ Aynı zamanda gezici öğrencilerin kararlarını yönlendiren itme ve çekme faktörlerinin ağırlıklı olarak eğitimsel ve sosyo-kültürel alanlarda olduğunu belirtmektedir. Nitekim, Rivza ve Teichler (2007), Erasmus öğrencileri için ana çekme faktörlerinin kültürlerarası deneyim kazanma ve ev sahibi ülkede dil yeterliliğini artırma umutları olduğuna dikkat çekmektedir.¹¹⁰ Değişim programları dışında seyahat etmeyi seçen öğrenciler için ana çekme faktörü ise kariyer gelişimidir. İtme faktörleri Erasmus öğrencileri için analiz edilmemiş olsa da değişim programları dışında seyahat eden çoğu öğrenci için itme faktörleri, istenen eğitim programlarının bulunmamasını içermektedir. İtme ve çekme fikrinin ana eleştirisi, itme ve çekme faktörlerinin analizinin, “hareketliliğin araçları” olarak bilinen mobil öğrencilerin bireysel motivasyonlarını görmezden gelmesi ve mobil öğrencileri etkileyen dış (makro) baskılara odaklanmasıdır.¹¹¹

Araştırmaların çoğu uluslararası derece hareketliliğini etkileyen itici ve çekici faktörlerin çizmiş olduğu çerçeve içerisinde gerçekleştirilmektedir. İtici ve çekici faktörler çerçevesi, yurtdışında öğrenim görme kararlarının verilmesine etki eden; öğrencinin kendi ülkesinde öğrenim kalitesinin düşük olması, politik durum gibi itici faktörler ile gidilecek ülkedeki yükseköğrenim kurumunun itibarı ve eğitim kalitesi gibi çekici faktörlerden kaynaklandığını öne sürmektedir. İtici faktörler öğrencinin kendi ülkesinde (kaynak ülke) meydana gelen ve öğrencinin yurtdışına eğitim görmeye gitmesi kararını etkileyen faktörler iken çekici faktörler, gidilecek ev sahibi ülkeyi öğrenim görmek için gidilmek istenen bir yer haline getiren ve ev sahibi ülkede mevcut olan faktörlerdir. Bu araştırma çerçevesi, yurtdışında eğitim görme isteğine vurgu yapmaktadır. Yazarlara göre, öğrencilerin yurtdışında öğrenim görme kararlarında belirleyici bir rol oynayan korkular ve algılara da bakmak yerinde olacaktır. Uluslararası öğrenci hareketliliği beraberinde faydalar getirirse de bu olgunun sebep olduğu

¹⁰⁸ Altbach, Ph., **Comparative Higher Education**, Norwood, N.J.: Ablex, 1998’den alıntılan Wells, 2012.

¹⁰⁹ King, R. “Towards a new map of European migration.” **International Journal of Population Geography**, 2002, s. 8’den alıntılan Wells, 2012.

¹¹⁰ Rivza, B. and Teichler, U. “The changing role of student mobility”. **Higher Education Policy**, 2007, s. 20’den alıntılan Wells, 2012.

¹¹¹ Wells, 2012, s. 28-29.

zorluklar ve riskler gözden kaçırılmamalıdır. Söz konusu çekme faktörleri içerisinde uluslararası hareketliliğin önündeki engeller, bilgi edinim, sosyal çevre ve ailenin etkisi, hareketliliğin koşulları ve kredi tanınma şartları gibi kilit etkenler, finansal maliyetler gibi endişeler ve riskler de mevcuttur.¹¹²

Yabancı öğrencilerin eğitim görmek için gidecekleri ülkeyi belirlemelerinde, söz konusu ülkenin sahip olduğu çeşitli sosyo-kültürel ve ekonomik faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Uluslararası öğrencilerin gidecekleri ülkeyi belirlemelerinde, eğitim alma isteğini doğuran etmenler itici (push), belirli bir ülke veya kurumu tercih etmelerini sağlayan etmenler ise çekici (pull) etmenler olarak ele alınmıştır. İtici etmenler, öğrencinin kendi ülkesindeki yükseköğrenim olanaklarının yetersiz olması, öğrencinin kültürel ve entelektüel anlamda kendini geliştirme isteği, daha iyi olanaklarda istihdam edilme isteği olarak ele alınmaktadır. Öğrencilerin gidecekleri ülkede sunulmakta olan eğitimin niteliği, yükseköğretim kurumunun uluslararası düzeyde tanınırlık düzeyi, kredi tanınma sisteminin varlığı, eğitim dili, gidilecek ülkedeki yaşam maliyetleri, vize alım sürecinde sağlanan kolaylıklar ve ev sahibi ülkenin göç politikasındaki esneklik¹¹³, yürütülmekte olan tanıtım faaliyetleri, ikili anlaşmalar ile sağlanan burs olanakları ve mezuniyet sonrasında söz konusu ülkede sunulan istihdam olanakları ise çekici etmenlerdir. Küreselleşme süreci ve eğitim alanının giderek piyasada rekabete konu olan bir meta haline gelmesi ile ülkeler, yabancı öğrencileri ülkelerine çekmek amacıyla söz konusu çekici etmenler üzerinde politikalar üretmekte ve bu anlamda rekabet gücü elde etmeye çalışarak kendi ülkelerini cazip bir konuma getirmeyi amaçlamaktadırlar. Maddi anlamdaki yetersizlik, vize ve pasaport süreçlerinde yaşanmakta olan çeşitli problemler ise öğrencilerin eğitim amacıyla başka bir ülkeye gitmesini engelleyen alıkoyucu etmenler olarak belirtilmiştir.¹¹⁴

Uluslararası göçün genel alanındaki kuramcılığa dayanarak çalışmalarını yürüten çeşitli akademisyenler, uluslararası öğrenci hareketliliğinin dinamiklerini açıklamak için itici ve çekici faktörler terminolojisini kullanmaktadır. Çekici dinamikler ev sahibi ülkedeki pozitif

¹¹² Manuel Souto-Otero ve diğ., ‘‘ Barriers to International Student Mobility: Evidence From the Erasmus Program’’, *Educational Researcher*, 2013, Vol. 42 No. 2, <http://er.aera.net> (22.05.2019), s. 71.

¹¹³ OECD 2013 Education Indicators’dan alıntılanan Wahab, 2015, ‘‘ The Attractiveness of Turkish Government Scholarship Programs for International Students’’, **Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2015**, Harf Yayın İletişim, İstanbul, s. 13.

¹¹⁴ Murat Özoğlu, Bekir S. Gür ve İpek Coşkun, **Küresel Eğilimler Işığında Türkiye’de Uluslararası Öğrenciler**, Ankara: SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Yayınları, 2012, s. 23-24.

özel ve kamu faktörleriyle ilişkili iken itici faktörler daha az olumlu faktörlere vurgu yapmaktadır. Li ve Bray (2007), yüksek öğrenim fırsatlarının genişletilmesi gibi bazı faktörlerin öğrencilerin kendi ülkelerinde kalmalarını sağlayabileceğini, diğer faktörlerin ise öğrencileri farklı bir ülkede öğrenim görmekten uzaklaştırabileceğini belirterek tartışmayı genişletmiştir. Söz konusu faktörlere örnek olarak “yeni güvenlik algısı” (new narrative of security)¹¹⁵ ve ABD’de 11 Eylül saldırısı sonrasında uluslararası öğrencilere yönelik olumsuz tutum gösterilmektedir.¹¹⁶ Bu tutum göç politikaları üzerinde de etkili olmuş ve vize alımı gibi işlemlerde kısıtlamalara gidilmiştir. Toplumsal hayatta ise bu düzenlemeler karşılığını “yabancı karşıtlığı” olarak bulmuştur.

Findlay ve King’e göre itme-çekme faktörleri açısından genelde belirli ülkeler ve üniversitelerin prestiji, öğrencilere sağlanan burs miktarı, eğitim ve mezuniyet sonrasında ev sahibi ülke tarafından sunulan işgücü piyasasında çalışma fırsatı gibi çekici etmenler bu teoride daha baskındır. Ancak yazarlar öğrenci göçünü ekonomik rasyonalite, insan sermayesi ve itme-çekme faktörleri açısından ele almanın ötesinde, vasıflı göç, küreselleşme, gençlik kültürü ve sosyal sınıf olarak dört farklı kavramsal çerçeve ile öğrenci göçü olgusunu açıklamıştır. Uluslararası öğrenciler yüksek vasıflı göçün bir alt kümesi olarak beşerî sermaye kuramıyla ilişkilendirilmektedir. Küreselleşme, gelişen teknoloji ve piyasa güçlerinin de doğrudan etkisi yükseköğrenimin uluslararasılaşmasında etkili olmuştur. Yurtdışında eğitim alma talebinde bulunan öğrencilere eğitimi adeta bir meta halinde pazarlama ve satma faaliyetleri, özelleştirmeler bir rekabet ortamı oluşturmuş ve adeta iş ortamı yaratmıştır. Gelişmiş ülkeler açısından ekonomik ve kültürel aktarım hareketlilik programları üzerinden ilerlemektedir. Örneğin Avrupa bünyesinde yürütülen programlar, Avrupa kültürel değerleriyle donanmış, çok dilli ve çok kültürlü farkındalığa sahip gençlerle zenginleşen Avrupa’nın ekonomik olarak da küresel güçlerle rekabetini sağlamak amacını taşımaktadır. Bireysel düzeyde öğrenci için ise hareketlilik uluslararası düzeyde eğitim veren bir üniversitede öğrenim görmek, kültürlerarası farkındalığı tanımak, farklı bir kişisel deneyim yaşamak, yeni bir dil öğrenmek ve başarılı bir kariyer için eğitime yatırım yapmak işlevlerini taşımaktadır. Yeni kültürler tanımak,

¹¹⁵ F. Rizvi, “Debating globalization and education after September 11”, **Comparative Education**, 40, 2004, s. 157’den alıntılan Yasar Kondakci, “ Student mobility reviewed: attraction and satisfaction of international students in Turkey”, **Higher Education**, Vol. 62, No. 5, 2011, s.576.

¹¹⁶ Lee, J. J., & Rice, C., “Welcome to America? International student perceptions of discrimination”, **Higher Education**, 55, 2007, 381-409’dan alıntılan Kondakci, 2011, s.576.

hareketliliğe katılmayı modern dünyadan bir kaçış yolu olarak gören bireyler de bu deneyime farklı anlamlandırmalar yapabilmektedir.¹¹⁷

2.2.2. Beşeri Sermaye Teorisi

Uluslararasılaşma süreci bağlamında uluslararası öğrenci hareketliliği, olguya yaklaşım açısından farklı bir metodu yansıtmaktadır. Küreselleşme konusundaki araştırmaların aksine, yüksek öğrenimin uluslararası hale getirilmesi üzerine yapılan araştırmalar, yurtdışındaki yabancı kurumların varlığı, kursların e-öğrenme unsurları, yükseköğretim müfredatındaki uluslararası öğelerin entegrasyonu, bilimsel araştırmalarda uluslararası iş birliği yoluyla kurumların, kursların, personelin ve öğrencilerin sınır ötesi hareketliliği ve uluslararası yükseköğretim hükümleriyle ilgilidir. Ancak söylem, küreselleşmeden uluslararasılaşmaya geçtiğinde, analitik yaklaşımlar uluslararası öğrenci hareketliliğinde de değişmektedir. Örneğin, uluslararası öğrenci hareketliliği küreselleşme düzeyinde uluslararası öğrenci akışlarıyla ilgilenmekteyken, uluslararasılaşma düzeyinde insan sermayesinin araştırılması ve ulusal sınırların ötesine yayılması için kanal bulmak konusu ile eşleştirilmektedir. Bu yaklaşımın oturtulduğu kavramsal zemin ise Beşerî Sermaye Teorisi olmaktadır. Beşerî sermaye teorisinin temeli, çalışanların eğitim ve öğretim yatırımlarına göre kişisel gelirlerin orantılı olarak arttığına dayanmaktadır. Bu çerçeve, akademik hareketliliğe dahil olan öğrencilerin daha sonra ev sahibi ülkeye göçü ile yüksek derecede ilişkili olduğuna inanılan göç çalışmalarından elde edilen bulgular ile bağlantılıdır. Başka bir deyişle, yurtdışında okuyan öğrencilerin çoğunun eğitim ülkesinde kalmayı ve çalışmayı seçtiği düşünülmektedir. Bu durumda gezici öğrenciler ve yetenekli göçmenleri, ev sahibi ülkelere beşerî sermaye taşıyıcıları olarak görülmektedir.¹¹⁸

Uluslararası öğrenci hareketliliği olgusunun, hareketliliğe katılan özneler açısından çeşitli faydaları beraberinde getirdiği vurgulanmaktadır. Öğrenciler için bu faydaların beşerî sermayenin de dahil olduğu kişisel gelişimlerine ve işgücü piyasası getirilerine ait olduğu belirtilmektedir. Yükseköğretim kurumları açısından uluslararası öğrenci hareketliliği olgusu incelendiğinde, gelen ve giden öğrenciler arasında yüksek bir hareketlilik seviyesi prestij ve kalitenin bir işaretidir. Bu durum önemli bir noktaya işaret etmektedir; günümüzde dünya

¹¹⁷ Findlay ve King, 2012, s. 261-263

¹¹⁸ Wells, 2012, s. 30-31.

konjonktüründe uluslararasılaşma olgusu küresel sıralamada önemli bir göstergedir. Ülke düzeyinde, uluslararası rekabet edebilirliği arttırmak, etkili işgücü piyasalarını teşvik etmek ve farklı ülkelerin vatandaşları arasındaki etkileşimi desteklemek için hareketlilik gerçekleşmektedir. Bu durum özellikle öğrencilerin bir ülkeden diğerine tam bir dereceye kadar hareket ettikleri derece hareketliliği (yani normal 2 senelik yüksek lisans okumak gibi) ile aynı zamanda kredi hareketliliği için de geçerlidir. Bu sayede, öğrenciler başka bir ülkede çalışmalarının bir dönemini (genel olarak 3 ila 12 ay arasında) geçirmekte ve geçirmiş oldukları süre boyunca derslerden edindikleri kredileri kendi ülkelerindeki yükseköğrenim kurumlarına transfer edebilmektedir.¹¹⁹

Literatürde, öğrencilerin ülkeler veya bölgeler arasındaki göçünü açıklamak için iki ana neden öne sürülmüştür. İlk olarak beşerî sermaye perspektifinde göç bir yatırım olarak kabul edilmektedir ve daha iyi iş olanakları elde etmek veya gelecekte beklenen geliri arttırmak için göç kararı verilmektedir. İkincisi, göç bir tüketim seçeneği olarak da görülebilmekte, bu durumda insanlar manevi olmayan sebeplerden dolayı hareket etmektedir. Öğrenciler sadece gelecekte yüksek öğretimin getirilerine odaklanmakla kalmamakta, aynı zamanda öğrenim görecekleri bağlamı da dikkate almaktadır.¹²⁰

Eğitimin ekonomik getiriyi sağlayan bir yatırım aracı olarak incelenmesi, 1961’de Schultz tarafından beşerî sermaye kuramı (human capital theory) olarak açıklanmıştır. Bu çerçeveye göre bireylerin kendi mali kaynaklarını eğitim faaliyetleri için harcamaları bir yatırım kararıdır. Yapılan bu yatırımların getirisi olacaktır. (rate of return)¹²¹ Beşerî sermaye perspektifinde Rosenzweig¹²², öğrencilerin gelişmiş ülkelere uluslararası hareketliliğini açıklamak için iki model önermektedir. Birincisi göç, eğitimin getiri seviyesine bakılmaksızın (okulun kısıtladığı model) (school constrained model) ülkedeki eğitim olanaklarının eksikliği nedeniyle gerçekleşmektedir. Bu durumda, öğrenciler, beşerî sermaye için göç etmekte ve eğitim yatırımının avantajlarından yararlanmak için kendi ülkelerine dönmektedir. İkincisi, öğrenci vizesi altındaki göç, öğrencinin menşe ülkesindeki eğitimdeki düşük getiriden kaçmak

¹¹⁹ Souto-Otero ve diğ., 2013, s.70.

¹²⁰ Michel Beine, Romain Noël ve Lionel Ragot, “Determinants of the international mobility of students”, **Economics of Education Review**, 41, 2014, s 43.

¹²¹ Kemal Gürüz, **Dünya’da ve Türkiye’de Yükseköğretim: Tarihçe ve Bugünkü SEVK VE İdare Sistemleri**, İkinci Baskı, Ankara: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, ÖSYM Yayınları, 2003, s. 201.

¹²² M. Rosenzweig, “Global wage differences and international student flows”, **Brookings Trade Forum**, 2006, 57–96’dan alıntılan Beine, Noël ve Ragot, 2014, s. 43.

için yabancı bir ülkeye girip o ülkede sürekli kalması söz konusu olabilmektedir. Daha yüksek gelir arayışı, bu göç modelinde öğrenci göçlerinin temel belirleyicisidir. Okul kısıtlatmalı modelde, öğrencinin kendi ülkedeki eğitimden uzaklaşarak yurtdışına yönelik olan eğitim faaliyetlerinin artması, daha fazla öğrencinin yurtdışında eğitim görmesine neden olurken, göç modelinde öğrencilerin akışını azaltma eğilimindedir. Diğer etkenler eşit iken, okulların niteliği ve miktarı artarsa, yurtdışında eğitim almak isteyen öğrenci sayısı okul kısıtlı modelinde azaltılacak, ancak göç modelinde öğrencilerin çıkışları artacaktır. Araştırma kapsamında 125 ülkeden yabancı uyruklu öğrencilerin Amerika Birleşik Devletleri'ne olan akışlarının incelenmesi sonucunda, öğrencilerin ABD'ye geldiğini ve kendi ülkelerinde eğitime devam etme oranının düşük kaldığı görülmektedir. Rosenzweig'a göre ABD ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki ücret farkları bireyleri yurtdışında çalışmaya motive etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, işgücü piyasasında ödenen beceri-vasıf primi ve çok sayıda prestijli üniversitesi nedeniyle uluslararası öğrenciler için cazip bir destinasyondur. Son olarak, öğrencilerin hareketliliği, yüksek ücretler de dahil olmak üzere işçi göçlerine neden olan aynı faktörler tarafından açıklanabilmektedir.¹²³

Beşerî Sermaye Teorisinin temelinde ekonomik getirilerin kaynağı olarak bireyin almış olduğu eğitime yaptığı yatırımlar yer almaktadır. Bu durumda göç olgusu ve eğitim için yapılan harcamalar kısa vadede maliyet unsuru olsa da uzun vadede bireyin gelirini arttıracak yatırımlardır. Bireyin gelir düzeyi ve kazancının artması, ekonomik kalkınma, gelir dağılımı, üretimdeki verimlilik gibi alanları da doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir.¹²⁴

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler, uluslararası öğrenci hareketliliği olgusunda öğrenci gönderen konumundadır. Yeteneklerin ve insan sermayesinin kazanılması için öğrencilerin açık bir şekilde göçü, beyin göçü ve beyin kazanımı kavramları ile ilişkilidir. Söz konusu kavramlar ele alındığında, işçilerin göç etmesine ilişkin bakış açıları iki etki yaratmaktadır. Bunlardan ilki beyin göçü etkisi adı verilen ülkede mevcut beşerî sermaye stokunun tükenmesidir. İkinci olarak beyin kazancı etkisi, eğitimsiz bireylerin yurtdışındaki yüksek öğrenim gelirlerini elde etmek amacıyla eğitilmeleri için teşvik edici bir etkiyi yansıtmaktadır. Öğrencilerin yurtdışında öğrenim görme derecelerinin göreceli büyüklükleri

¹²³ Beine, Noël ve Ragot, 2014, s. 43.

¹²⁴ İnandı, 2005, s. 38-39.

değişmekte olsa da söz konusu olgunun her iki etkiyi de yaratması beklenmektedir. Yurtdışında yükseköğrenim gören bazı yabancı öğrencilerin öğrenim gördükleri ülkelerde kalıcı göçmenler olma potansiyeli, beyin göçü etkisini yansıtmaktadır. Beyin göçü etkisinin derecesi göreceli olarak değişmekte olsa bile beyin kazancının etkisi net bir biçimde gözlenmektedir. İlk neden bazı becerilerin başlangıçta edinilemeyeceğidir. Örneğin, tıp fakültesi veya mühendis eğitim programı bulunmayan birçok ülke mevcuttur. Bu durumda, yurtdışına çıkmak bu özel insan sermayesi biçimini azaltmamaktadır. İkinci sebep, birçok çalışmada belgelendiği gibi, aynı derecede eğitim kalitesinin ülkeler arasında aynı olmamasıdır. Söz konusu bir yabancı öğrenci grubu, kendi ülkelerine geri döndüklerinde mevcut ülkede alabileceği eğitimden daha iyi bir eğitim seviyesine sahip olmakta ve bu durum da söz konusu ülkenin büyüme perspektifi açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır.¹²⁵

Uluslararası öğrenci hareketliliği olgusu, gelişmiş ülkeler için potansiyel nitelikli işgücü rezervini oluşturmaya kaynaklık ederken, farklı bir kültür ve ülke yapısında eğitim görme ve bir grup öğrenci için işgücü piyasasına enformel veya formel yollarla entegre olma olasılığı edinen bir öğrenci grubu da oluşturmuştur. Bu süreç Avrupa bünyesinde uluslararası öğrenci hareketliliğine temel oluşturan stratejileri içeren Bologna Deklarasyonu'nda (1999) yükseköğrenimdeki uyum ve hareketliliğin sağlanması sonrası elde edilen yükseköğrenim derecesinin, Avrupa işgücü piyasası ile doğrudan ilgili olduğu şeklinde belirtilmektedir.¹²⁶ Sarıtaş (2011)'in Erasmus uluslararası öğrenci değişim programına katılmış Türk ve 10 farklı ülkeden programa katılan toplam 57 öğrenci üzerinden yapmış olduğu anket çalışmasında Türk öğrencilerin %75.8'i, yabancı öğrencilerin %70.8'i üniversite öğrenimini tamamladıktan sonra yabancı bir ülkede çalışmaya olumlu baktıklarını belirtmiştir.¹²⁷ Uluslararası öğrenci hareketliliğine katılan öğrenciler açısından gitmekte oldukları ülkenin öğrencilere çalışma izni tanınması veya mezuniyet sonrası o ülkede yaşama ve çalışma iznini sağlıyor olması çekici etmenler arasındadır.

¹²⁵ Beine, Noël ve Ragot, 2014, s. 41.

¹²⁶ Teichler, 2012, s 4.

¹²⁷ Ezgi Sarıtaş, "Avrupa Birliği Erasmus Programına Katılan Türk ve Yabancı Öğrencilerin Programla İlgili Görüşlerinin Karşılaştırılması", (Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2011, s. 54.

2.2.3. Avrupalılaşma ve Uluslararası Öğrenci Hareketliliği

Avrupalılaşma süreci bağlamında uluslararası öğrenci hareketliliği olgusu ele alındığında ise bir takım farklılık düzeyleri ortaya çıkmaktadır. Küreselleşme ve uluslararasılaşma olguları arasındaki diğer bir fark, küreselleşmenin tanım gereği dünya çapında olması ve uluslararasılaşmanın bölgesel olarak da gerçekleşebilmesidir. Avrupa kıtası sınırları çerçevesinde gerçekleşen uluslararasılaşma, ‘‘Avrupalılaşma’’ olarak da tanımlanabilmektedir. Avrupa’daki akademisyenlerin ve öğrencilerin hareketliliğinin Orta Çağ’a dayanan uzun bir geçmişi olsa da hareketliliğin farklı aşamalarda farklı hedefler söz konusudur. Teichler’e göre¹²⁸, Orta Çağ’da, Rönesans ve Aydınlanma yoluyla, Avrupa’daki öğrencilerin bireysel hareketliliğinin sistematik bir karakter kanıtı olmadığını açıklamaktadır. Öğrencilerin hareketliliği ile ilgili ilk sistematik politikalar, hareketliliğin amacının, Yüksek Öğrenim alanının ‘‘standardizasyonu’’ veya ‘‘uyumlaştırması’’nı sağlamak olduğu 1970'lere dayanmaktadır. 1980’lerde bu süreç Avrupa’daki yükseköğrenim kurumları arasında nitelik ve şeffaflığın tanınmasına tekabül etmektedir. Günümüzde ise öğrencilerin hareketliliği, insan sermayesini ve bilgisini ulusal sınırların ötesine aktarmak için etkili bir ortam olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²⁹

Avrupalılaşmanın hedefleri, Avrupa’yı en gelişmiş bilgi temelli bir ekonomi olarak geliştirmeye doğru ilerledikçe, Avrupa ülkeleri daha fazla bilgi odaklı olmaya ve 'ekonomik büyümeye yol ačan rekabet avantajı elde etmek için kaynak olarak bilgi, beceri ve yeniliğe' ulaşmayı amaç edinmektedirler. Sınırlar arasında daha fazla bilgi aktarımı ve beceri dağılımını kolaylaştırmak ve böylece ekonomik büyümeye katkıda bulunmak için, Avrupa Yüksek Eęitim Bakanları, Avrupa Yüksek Eęitim Alanı (EHEA) olarak bilinen Avrupa’daki daha karşılaştırılabilir ve uyumlu bir yükseköğrenim sistemi üzerinde anlaşmaya varmışlardır. Bu amaç, Bologna Deklarasyonunda da belirtilmiştir.

Bologna süreci, 1998’de Fransa, Almanya, İtalya ve İngiltere eğitim bakanlarının Sorbonne Bildirisini oluşturmaları ile başlayan ve uluslararası öğrenci – akademisyen

¹²⁸ Teichler, U., (1996) ‘‘Student Mobility in the Framework of ERASMUS: Findings of an Evaluation Study’’, *European Journal of Education*, (2), 1996, s. 31’ den alıntılan Wells, 2012.

¹²⁹ Wells, 2012, s. 34-35.

hareketliliğini arttırmayı amaçlayan bir süreçtir.¹³⁰ 1999 yılında deklarasyonu imzalayan ülkeler yükseköğretim sistemlerini üç dereceli olarak değiştirmeyi ve yükseköğretim yeterliliklerinin karşılıklı olarak tanınmasını kolaylaştıracak uluslararası kredi derecelendirmesini uygulamaya koymayı kabul etmişlerdir. Aynı zamanda Bologna süreci ile bölgesel ve uluslararası kurumlar arasında öğrencilerin daha serbest hareket etmelerine izin vererek öğrenci hareketliliğini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Bologna sürecinin temel hedefleri esas olarak Avrupa yükseköğrenim sisteminin uluslararası öğrenciler için çekici hale getirilmesi ve Avrupa içi hareketliliğin de kolaylaştırılmasıdır. Özellikle dünyanın farklı bölgelerinden derece programları için gelen öğrenci hareketliliği ve Avrupa ülkeleri arasında geçici süre için (3-12 ay) hareketliliğin sağlanması desteklenmiştir.¹³¹ Bununla birlikte, değişim programları içindeki hareketlilik yaklaşık %2 oranında azalmış, değişim programlarına katılmayan ancak derece kazanmak amacıyla yurtdışına seyahat eden öğrencilerin sayısında ise artış olmuştur.¹³²

Avrupalılaşma ve eğitim politikalarında ortak bir anlayışı benimseme eğilimi, ‘‘Avrupalılık bilincini aşılama ve gelişmede nitelikli işgücü oluşturmada önemli bir işleve sahiptir. Birlik üyeleri tarafından oluşturulan ortak projeler, Türkiye gibi üye olmayan ülkeler için de bağlayıcı olabilmektedir.¹³³ Uygulanan uluslararası değişim projeleri de ‘‘Avrupalılık’’ bilincini aşılama etkili bir araçtır.

Aynı zamanda Avrupa Birliği bünyesinde eğitim politikalarında yapılan düzenlemeler ve uluslararası öğrenci değişimine destek verilerek beyin göçünün önünü açma yönündeki eğilimin bir başka nedeni olarak yaşanan nüfus da gösterilmektedir. Artan yaşlı nüfus, sosyal politika temelindeki harcamalara yıllar boyunca eklenen bir unsur olmakla birlikte genç nüfusun azalması ekonomik büyümenin önüne geçen bir etken olarak görülmektedir.¹³⁴ Bu sebeple eğitim politikalarında bilgi teknolojilerini etkin kılma, değişen rekabet dinamiklerine

¹³⁰ Menderes Ünal, ‘‘ Öğretim Elemanı ve Öğrencilerin AB Erasmus+ Programını Algılama Durumlarının İncelenmesi’’, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, Cilt 17, Sayı 3, 2016, http://kefad2.ahievran.edu.tr/archieve/pdfler/Cilt17Sayi3/JKEF_17_3_2016_581-598_.pdf (22.7.2020), s. 583.

¹³¹ Teichler, 2012, s. 3.

¹³² Wells, 2012, s. 35-36.

¹³³ İnandı, 2005, s. 58.

¹³⁴ Öztürk, 2008, s. 15.

uyum sağlama ve önlemler alma amacıyla Avrupa bünyesinde çeşitli düzenlemeler yapılmaktadır.

2.3. Uluslararası Öğrenci Hareketliliği ve Küresel Veriler

Tarihsel olarak farklı ülkeler arasında akademik anlamda insan hareketliliği, günümüzde oldukça çeşitlenmiş ve yaygınlaşmış olsa da 21. yy. ile sınırlandırılmamaktadır. Uluslararası öğrenci hareketliliği üniversite kurumunun ortaya çıktığı tarihsel düzlemde bu yana varlığını sürdürmektedir. Antik Yunan ve Roma İmparatorluğu döneminde akademik hareketlilik ile farklı bölgelerden gelen öğretmen ve öğrenciler çeşitli eğitim faaliyetleri içerisinde yer almıştır.¹³⁵ 16 yüzyıl başlarında tüccar sınıfının ve toprak sahiplerinin varlıklı çocukları, Avrupa'nın tanınmış ülkelerinde eğitim görek yükseköğrenimlerini tamamlama eğilimi içerisine girmişlerdir. 17-18. Yüzyılda Grand Tour adı verilen eğitim seyahati ile varlıklı ailelerin çocukları, İtalya, İspanya, Fransa, Hollanda, İngiltere gibi ülkelerdeki tanınmış üniversitelerde özel öğretmenler ile dersler alabilmekte ve sınavları geçerek diploma sahibi olabilmekteydi.¹³⁶ 1600'lü yıllarda akademisyenlerin mobilitesi mevcut olsa da küreselleşme olgusu ile farklı dinamikler gün yüzüne çıkmıştır.

Yükseköğrenimin küreselleşmesi, uluslararası öğrencileri hareketliliği yoluyla son 40 yılda önemli ölçüde artmıştır. Yurtdışında okuyan öğrenci sayısı 1970'lerden bu yana istikrarlı bir şekilde artmaktadır. 1975 ve 2008 yılları arasında uluslararası öğrenci hareketliliği dört kat büyümüştür. Çeşitli göçmen kategorileri arasında uluslararası öğrenciler göreceli olarak en hızlı artışa sahip olan grubu oluşturmaktadır.¹³⁷ 1950'lerde yurtdışında okuyan dünya çapındaki öğrenci sayısının mutlak anlamda yaklaşık 200.000 olduğu tahmin edilirken, son istatistiklere göre 2 milyondan fazla uluslararası öğrenci eğitim faaliyetleri içerisinde yer almaktadır.¹³⁸ Eğitim faaliyeti için amacıyla farklı bir ülkeye belirli bir süre için giden uluslararası öğrenci sayısı OECD verilerine göre 2000 yılında yaklaşık olarak 2 milyon iken 2012 yılında bu sayı 4.5 milyonu geçmiştir. Uluslararası öğrenci hareketliliğinin yönü, ev sahibi ülkenin öğrencilere

¹³⁵ Şerif, M. M. (2014). Yunan Düşüncesi, İslam Düşüncesi Tarihi İçinde, Ed. M. M. Şerif, Çev. Kasım Turhan, İstanbul: İnsan Yayınları ve Tarnas, R. (2014). Batı Düşüncesi Tarihi Cilt:1, Çev. Yusuf Kaplan, İstanbul: Külliyyat Yayınları'ndan alıntılan Mahmut Sami İşlek, Uğur Keskin Muhammet ve Nurullah Çakmak, ‘‘ Uluslararası Öğrenci Akademisinde Edinilen Deneyimler: Eskişehir 2015 Tecrübe Aktarımı’, *Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2015*, Harf Yayın İletişim, İstanbul, s. 205.

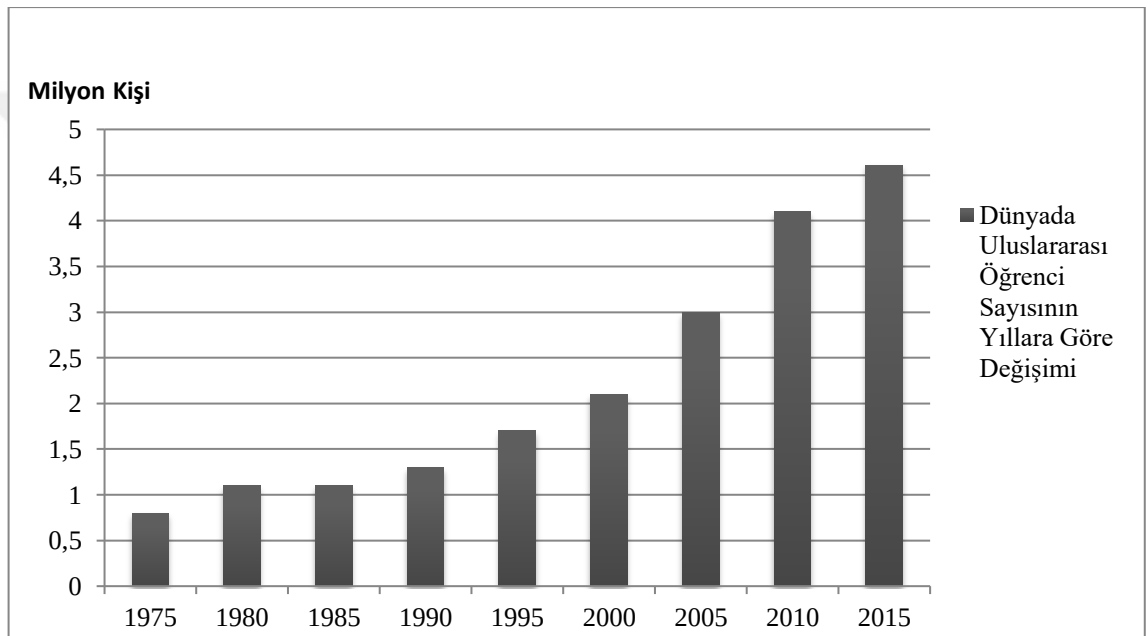
¹³⁶ Gürüz, 2003, s. 54.

¹³⁷ Beine, Noël ve Ragot, 2014, s. 40.

¹³⁸ Wells, 2012, s. 7.

sunduğu şartlar ve fırsatlar itibariyle değişmekle beraber eğilim genel olarak Çin, Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelere doğru. ¹³⁹ 2011 yılı itibariyle dünya çapındaki uluslararası öğrencilerin %77'sine OECD ülkeleri ev sahipliği yapmıştır. Uluslararası öğrenci hareketliliğinde hacim olarak en üst sıralarda yer alan Avustralya, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri aynı yıl tüm uluslararası yükseköğrenim öğrencilerinin %36'sına ev sahipliği yapmıştır. ¹⁴⁰

Tablo 2: Dünyada Uluslararası Öğrenci Sayısının Yıllara Göre Değişimi

Kaynak: OECD. **Education at a Glance 2015: OECD Indicators**, OECD Publishing, Paris, 2015. s. 360 ve Seggie, Fatma Nevra ve Hakan Ergin. “Yükseköğretimin Uluslararasılaşmasına Güncel Bir Bakış”, **Türkiye’de Uluslararası Akademisyenler Raporu**. İstanbul: SETA Yayınları, 2018, s.42 ‘dan alıntılan Tekin, 2019, s. 59.

2009-2013 yılları arasında A.B.D., İngiltere, Avustralya, Kanada gibi ülkeler uluslararası öğrenci sayısı açısından üst sıralarda yer alsa da Almanya, Fransa ve Çin de ön sıralarda yer alarak daha etkin rol oynamaya başlamıştır. ¹⁴¹

¹³⁹ OECD (2014) Education at a Glance 2014: OECD Indicators, OECD Publishing’den alıntılan Alkan Üstün, “Yurtdışında Lisansüstü Eğitimlerini Sürdüren Türk Bursiyerlerin Deneyimleri ve Karşılaştıkları Güçlükler”, **Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2015**, Harf Yayın İletişim, İstanbul, s. 54-55.

¹⁴⁰ OECD 2013 Indicators’den alıntılan Wahab, 2015, s.9.

¹⁴¹ Sağıroğlu, 2015, s. 36.

Tablo 2: Dünyada En fazla Uluslararası Öğrenci Alan 10 ülke (2018)

Sıra	Ülke	Sayısı
1	A.B.D.	987.314
2	İngiltere	452.079
3	Avustralya	444.514
4	Almanya	311.738
5	Rusya	262.416
6	Fransa	229.623
7	Kanada	224.548
8	Japonya	182.748
9	Çin	178.271
10	Türkiye	125.138

Kaynak: UNESCO, 2018 verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 3: Dünyada En Fazla Uluslararası Öğrenci Veren 10 ülke (2013)

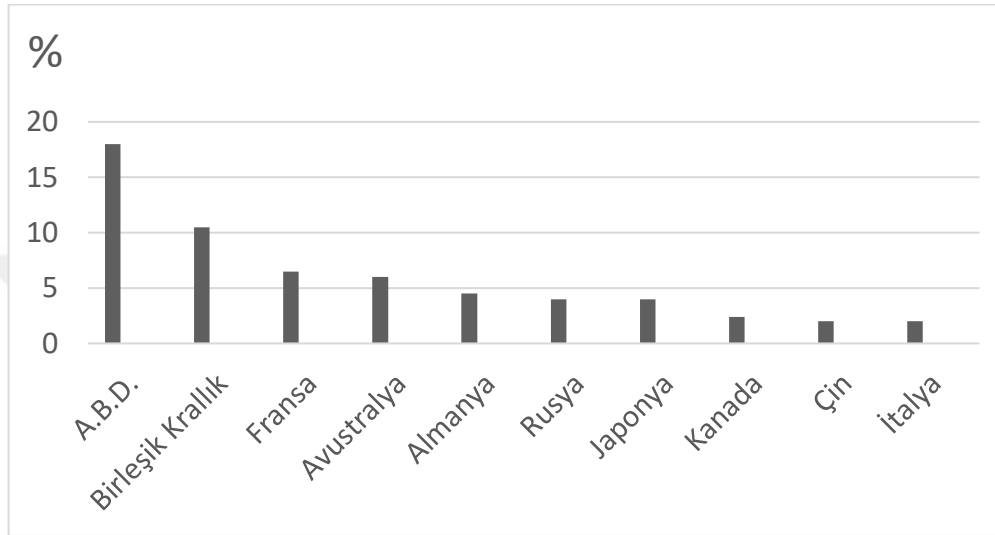
Sıra	Ülke	Sayısı
1	Çin	712.157
2	Hindistan	181.872
3	Almanya	119.123
4	Kore	116.942
5	Fransa	84.059
6	Suudi Arabistan	73.548
7	A.B.D.	60.292
8	Malezya	56.260
9	Vietnam	53.546
10	Nijerya	52.066

Kaynak: UNESCO (<http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/international-student-flow-viz.aspx>)’den alıntılanan Sağiroğlu, 2015, s. 37.

Dünya üzerinde uluslararası öğrenci hareketliliği hızını etkileyen etmenlerden biri de küreselleşme süreci olmuştur. Küreselleşme ve yükseköğretim sürecinin uluslararasılaşması ile

uluslararası öğrenci hareketliliği hızında artış yaşanmıştır. Tüm dünyada yabancı öğrenci sayısının tüm yükseköğretim öğrencileri içerisindeki payı 2000’de %2,1, 2009’da ise %2,2 oranına ulaşmıştır.¹⁴²

Tablo 4: Uluslararası Öğrencilerin Varış Ülkelerine Göre Dağılımı (2014)

Kaynak: UNESCO Database (2014) ‘den alıntılanan Wahab, 2015, s. 10.

Uluslararası öğrenci hareketliliği olgusu ve yükseköğrenimin hareketliliğini içerecek şekilde uluslararası bir boyut kazanması, içerdiği farklı dinamikler açısından ülkeler için çeşitli faydaları beraberinde getirmektedir. Bu dinamikler nedeniyle ülkeler uluslararası öğrenci hareketliliği açısından önde gelen cazip ülke olma yolunda ekonomik ve yasal prosedürler çerçevesinde gayret sarf etmektedir. Uluslararası öğrenci hareketliliğinin sahip olduğu dinamikler şu şekilde özetlenebilmektedir;

Olguya ekonomik boyuttan bakıldığında, uluslararası öğrencilerin eğitim faaliyeti için ödemekle yükümlü olduğu ve ülke bazında her yükseköğrenim kurumu tarafından farklı düzeylerde belirlenen öğrenim harçları, öğrencilerin eğitim amacıyla gidecekleri ülkede barınma, yemek, sosyal yaşam gibi ihtiyaçlarını karşılamak adına üstlendikleri maliyetler, uluslararası öğrencilere ev sahipliği yapan ülke için ekonomik anlamda bir katkı yaratmaktadır. 2025 yılında uluslararası öğrenci sayısının dünya genelinde 8 milyona ulaşması beklenmektedir, söz konusu öğrencilerin ekonomik katkısının 360 milyar \$ olacağı

¹⁴² Özoğlu, Gür ve Coşkun, 2012, s. 15-16.

öngörülmektedir. Sayısal verilere bakıldığında uluslararası yükseköğrenim hareketliliği, gelişmiş ülkeler açısından önemli etkiler yaratan bir sektör durumuna gelmiştir. 2010-2011 eğitim öğretim döneminde ABD 20 milyar \$, Avustralya 16,3 milyar \$; 2008-2009 eğitim öğretim döneminde İngiltere 8,5 milyar £, Kanada 6,5 milyar \$ ekonomik getiri elde etmiştir. Öğrencilerin yasal mevzuatla söz konusu ülkenin işgücü piyasasına dahil olabilmeleri de bu getirinin bir parçasını oluşturmaktadır. Yükseköğrenimin uluslararasılaşması, siyasal açıdan ülkeler arasındaki diplomatik ilişkileri etkileyen bir dış politika aracı olarak değerlendirilebilmektedir. Kültürel açıdan ise farklı ülkelere eğitim amacıyla ev sahibi ülkeye gelerek hareketliliğe katılan öğrenciler vasıtasıyla kültürel etkileşim yaratmaktadır.¹⁴³

Tablo 5: Uluslararası Öğrenci Dağılımı, 2007-2012 Yılları

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Avustralya	244.309	264.205	292.545	307.653	301.643	291.889
Belçika	41.351	42.490	46.446	49.228	51.572	55.912
Kanada	132.246	185.781	191.202	195.550	203.823	221.406
Çek Cumhuriyeti	24.483	27.907	30.624	34.992	38.041	39.455
Finlandiya	10.066	11.303	12.596	14.097	15.707	17.636
Fransa	246.612	243.436	249.143	259.935	268.212	271.399
Almanya	258.513	245.522	256.719	263.972	272.797	287.353
Yunanistan	21.160	26.158	-	26.835	32.828	29.012
İtalya	57.271	60.448	65.873	69.905	73.461	77.732
Japonya	125.877	126.568	131.599	141.599	151.461	150.617
Kore	31.943	40.322	50.030	59.194	62.675	59.472
Norveç	15.618	16.104	17.507	15.737	16.628	18.428
Polonya	13.021	14.965	16.976	18.356	22.925	25.929
Portekiz	17.950	18.584	17.900	19.223	21.824	28.656
İspanya	59.814	64.906	84.990	98.722	107.405	97.825
İsviçre	41.058	45.583	49.407	53.901	58.943	64.172
Türkiye	19.257	20.219	21.898	25.838	31.118	38.590
Birleşik Krallık	459.987	462.609	498.998	534.555	559.948	568.816

Kaynak: OECD (<http://stats.oecd.org/Index.aspx>) baz alınarak oluşturan Shoirakhon Nurdinova, ‘‘Türkiye’de Yükseköğretimde Uluslararası Öğrencilerin Cinsiyet Dağılımı Üzerinden Eleştirel Bir Bakış’’, **Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2015**, Harf Yayın İletişim, İstanbul, s. 267.

¹⁴³ Sağıroğlu, 2015, s. 34-35.

2.3.1. Avrupa Uluslararası Öğrenci Değişim Programları

Avrupa Birliği kapsamında yürütülen eğitim politikalarının üye olmayan ülkeler çerçevesinde genişletilmesinin temelinde, birlik tarafından bizzat verilen önerilerde belirtildiği üzere, uluslararası sermaye akışının desteklenmesi ve uluslararası ticaret ağlarının genişletilmesi, bu bağlamda nitelikli işgücünün yetiştirilerek mevcut sisteme katkı sağlaması yatmaktadır.¹⁴⁴

Avrupa Birliği üye ülkelerini küresel düzlemdeki rekabete uyum sağlama ve bilgi ekonomisi temelinde gelişen üretim ile dünya ekonomisinden pay alma ihtiyacı, 2000 yılı sonrasında birlik ülkelerinin tümünü kapsayacak şekilde oluşturulan eğitim politikalarının düzenlenmesinde etkili olmuştur. Tarihsel olarak eğitim alanındaki büyük çaplı faaliyetler 1980 ve sonrasına tekabül etmektedir. Özellikle uluslararası öğrenci değişim programları bu tarih sonrasında etkin bir şekilde uygulanmaya başlamıştır.¹⁴⁵

Özellikle 2000’li yıllardan sonra başta A.B.D. olmak üzere dünya çapında öğrenciyi merkeze alan eğitim politikalarının yaygınlaşması, yükseköğrenim kurumlarının tanıtım faaliyetleriyle birlikte uluslararası düzlemde cazibe merkezi haline gelme çabasıyla birlikte bilgi ekonomisinin temellerini oluşturan nitelikli işgücünü oluşturma eğitimi politikalarından geçtiğini gözlemleyen AB, eğitim politikalarında değişikliklere giderek eğitim alanında aktif projeler yürütmeye başlamıştır.¹⁴⁶ Bu kapsamda UNESCO, OECD ve EUROSTAT tarafından sunulan ortak verilerle oluşturulan verilere göre, 27 Avrupa Birliği ülkesinde uluslararası öğrencilerin tüm öğrenciler içerisindeki oranı 2000 yılında %5,4 iken 2006 yılında %7,5’e yükselmiştir.¹⁴⁷ 2013 OECD verilerine göre küresel olarak hareketliliğe katılan uluslararası

¹⁴⁴ İnandı, 2005, s. 61.

¹⁴⁵ Öztürk, 2008, s. 20.

¹⁴⁶ Sarıtaş, 2011, s. 16.

¹⁴⁷ Ulrich Teichler, “ International Student Mobility in Europe in the Context of the Bologna Process”, *Journal of International Education and Leadership, University of Kassel*, 2012, Volume 2, Issue 1, <https://eric.ed.gov/?id=EJ1136060> (22.7.2020), s. 7. (EUROSTAT and EUROSTUDENT 2009 / The Bologna Process in Higher Education in Europe: Key Indicators on the Social Dimension and Mobility)

öğrencilerin tamamının %19'u A.B.D.'ye, %10'u İngiltere'ye, %6'sı Avustralya'ya, %6'sı Fransa'ya ve %5'i Almanya'ya yükseköğrenim için gitmiştir.¹⁴⁸

Avrupa Birliği ülkeleri tarafından oluşturulmuş ve belirli ortak ilkeler ışığında yürütülmekte olan eğitim projeleri mevcuttur. Tüm bu eğitim programlarının finansmanı ise üye ülkeler için AB destek fonlarından sağlanmaktadır. 1995-1999 yılları arasında uygulanmış olan Socrates I programı, Avrupa ülkeleri bünyesinde uygulanan ilk eğitim programıdır. Socrates II programı ise 2000-2006 yıllarında uygulanmış ve üye ülkeler arasında iş birliğini sağlamıştır. Leonardo Da Vinci I-II programı (1994-2000) ise mesleki ve teknik bir öğrenim programı olarak yürütülmüştür.¹⁴⁹ Günümüzde uygulanma alanı birliğe üye olmayan ülkeleri de kapsayan Erasmus öğrenci hareketliliği programı, Socrates II programının eylem planlarının bir ayağını oluşturan yükseköğrenim düzeyinde uygulanan bir değişim programıdır.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Yükseköğretim Kurulu, **Yükseköğretimde Uluslararasılaşma Stratejisi Belgesi 2018-2022**, Ankara, 2017, s.10'dan alıntılan Tekin, 2019, s. 61.

¹⁴⁹ İnandı, 2005, s. 58-60.

¹⁵⁰ Sarıtaş, 2011, s.18.

Tablo 6: Avrupa Birliği Eğitim Programları

Projenin Adı	Konusu
Comenius (Okul Eğitimi)	• Okul iş birliği projeleri • Okul personelinin eğitilmesi • Bireysel eğitim bursları • Networks (Bilgi Ağı)
Erasmus (Yüksek Öğretim)	• Avrupa'daki üniversiteler arası iş birliği • Öğretim elemanı ve öğrenci hareketliliği • Erasmus'a yönelik ađ sistemleri, Networks (Bilgi Ağı)
Grunthvig (Yetişkin eğitimi)	• Avrupa iş birliği projeleri • Yetişkin eğitiminde yapısallaşma, Bireysel gelişim bursları • Networks (Bilgi Ağı)
Lingua (Dillerin öğretimi ve öğrenimi)	• Dil öğretimini geliştirme • Araç-gereç geliştirme
Minerva (açık ve uzaktan eğitim)	• Eğitim alanındaki bilgi ve iletişim teknolojileri
Socrates II	• Eğitim kaynaklarına hızlı ulaşım • Birlik ülkelerindeki ortak kültürel değerlerin geliştirilmesi • Eğitimde yeni yaklaşım ve teknolojilere destek

Leonardo da Vinci II (Mesleki Eğitim)	• Yaşam boyu Eğitim • Dil becerilerini geliştirme • Mesleki eğitimi geliştirme, personel hareketliliği • Bilgi ve becerilerin iş yaşamına uyumunu sağlama
Tempus III (Yüksek Öğretim)	• Orta ve batı Avrupa ülkeleri ile yükseköğretimde yeniden yapılanmada iş birliği • Öğrenci değişim projeleri • Üniversite yönetimi, bilgi ağı v.b. konularında iş birliği
Youth	• Farklı ülkelerdeki gençler arasındaki iletişim • Yeteneklerinin geliştirilmesi, yaşam boyu öğrenme • Bilgi Avrupa'sının oluşturulması

Kaynak: European Commission, 2000A; European Commission, 2000B; Duman, 2001; Kısakürek, 2001; Tuncer ve Taşpınar, 2002)'den alıntılan Murat Tuncer ve Mehmet Taşpınar, "Avrupa Birliği'nde Eğitim ve Mesleki Eğitim Yönelimleri", İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, Malatya, 2004, <http://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/197.pdf> (22.6.2020), s. 4.

Avrupa Birliği'ne üye ve üye olmayan ülkeleri kapsayan ve günümüzde de devam eden uluslararası değişim programı Erasmus, her yıl birçok yabancı öğrencinin belirli bir süre için Avrupa ülkelerinde eğitim almalarını sağlayan bir program olarak öne çıkmaktadır. Hollanda'lı hümanist eleştirmen Desiderius Erasmus, (1466-1536) Avrupa öğrenci ve öğretim üyesi değişim programının isim kaynağıdır. Erasmus, Paris, Bologna gibi üniversitelerde öğretmenlik yapmış ve gezgin bir bilim adamı olarak ün kazanmıştır. Bu dönemde eğitim dilinin geniş bir coğrafyada Latince olması, Erasmus'un farklı üniversitelerde eğitim vermesini ve çeşitli düşünce akımlarının hızla yayılmasını kolaylaştırmıştır. Söz konusu dönemde Avrupa üniversitelerindeki öğrencilerin yaklaşık %10'u yabancı kökenlidir ve bu üniversiteler

uluslarüstü bir kurum niteliğindedir.¹⁵¹

Günümüzde Erasmus değişim programı, Avrupa'daki yükseköğrenim için en büyük öğrenci hareketlilik ve değişim programıdır. Küresel düzeydeki öğrenci değişimi ve eğitim politikalarının bir uygulama örneğidir.¹⁵² Programa 30'dan fazla ülkeden 4.000'den fazla yükseköğretim kurumu katılmaktadır. Program, üniversitelerin bir Avrupa tüzüğü imzalamalarını şart koşturmaktadır; bu durum kurumların program dahilinde yer alan öğrenci değişimiyle ilgili belirli şartları yerine getirme sözünü verdiğini göstermektedir. Bu tüzüğe göre örneğin ev sahibi ülkede öğrenciler için öğrenim ücretleri düşük tutulması veya öğrenim ücreti alınmaması, ya da program kapsamında gidilen ülkedeki eğitim kurumunda öğrencinin edinmiş olduğu ders kredilerinin kendi ülkesindeki yükseköğrenim kurumu tarafından kabul edilmesi gibi uygulamalar gerçekleşmektedir. Diğer bir açıdan bakıldığında tam tersi yönde kredi saydırma ve kabul etme uygulamaları gerçekleşmektedir. Kredi tanımlanması veya diğer işlemlere ait yükümlülükler, öğrenci, öğrencinin kendi ülkesindeki yükseköğrenim kurumu ve ev sahibi ülkedeki yükseköğrenim kurumu arasında gerçekleşen "Learning Agreement" adı altında bir öğrenme ve eğitim anlaşması ile oluşturulmaktadır. Erasmus öğrencilerinin büyük çoğunluğu, yurtdışındaki geçici öğrenim sürelerinin (3 ila 12 ay) ek masraflarını kısmen karşılamayı amaçlayan, masrafların yaklaşık olarak %3'ü oranında bir hibe almaktadır. Güncel verilerle Erasmus programı, her yıl yaklaşık 200.000 öğrencinin yurtdışında öğrenim görmesine olanak vermektedir. Bu rakam önceki yıllarda 10.000 öğrenciden daha az seviyededir. Günümüzde ise Avrupa'da yükseköğrenim seviyesinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin toplam sayısının yalnızca %1 altındadır. Söz konusu öğrenim hacmi ABD ile karşılaştırıldığında, mutlak sayılar ve yüzdesel olarak bile yalnızca Avrupa içerisinde kredi hareketliliğinin bir kısmını karşılayan Erasmus programı, ABD uluslararası öğrenci hareketliliği hacminden daha büyük seviyededir.¹⁵³ 1987'deki kuruluşundan bu yana, Erasmus programına 3 milyona yakın öğrenci katılım göstermiştir. Ağırlıklı olarak öğrenci bursları için yıllık bütçe 2011 yılında 450 milyon €'yu aşmıştır.¹⁵⁴ Erasmus programına 15 AB üyesi ülke,

¹⁵¹ Gürüz, 2003, s. 26.

¹⁵² Sarıtaş, 2011, s. 30.

¹⁵³ De Wit, H., Ferencz, I., & Rumbley, L. E. (in press). "International student mobility: European and US perspectives." **Perspectives: Policy and Practice in Higher Education**. 'dan alıntılan Souto-Otero ve diğ., 2013, s. 70.

¹⁵⁴ Souto-Otero ve diğ., 2013, s. 71.

EFTA ülkeleri ve AB'ye üye olmaya aday 13 ülke katılım sağlamaktadır.¹⁵⁵

Erasmus hareketlilik programıyla uluslararası öğrenciler anlaşmalı eğitim kurumlarında 3-12 aylık değişen periyotlarla eğitim görmektedir. Yapılan araştırma ve eğitim faaliyetleri öğrencinin kendi ülkesindeki üniversite tarafından tanınmakta ve yurtdışında geçirdiği sürelerdeki faaliyetler için ortak kredi tanınma sistemiyle (AKTS) ders kredilerini transfer edebilmektedir.¹⁵⁶

Erasmus programı kapsamında aynı zamanda uluslararası değişime konu olan öğrenciler için ülkeden ülkeye değişen oranlarda hibe desteği sağlanabilmektedir. Almanya için aylık ortalama hibe desteği (barınma dahil) 500 € 'dur. Öğrenciler burs, hibe ve aile desteği ile eğitimlerini sürdürebilirken, kendilerine tanınan yarı zamanlı çalışma imkânı ile ekonomik olarak ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına değişim süresince çalışabilmektedir.

Öğrenci hareketliliğine dair düzenlenen birçok program arasındaki farklılıklara rağmen Erasmus değişim programı, organize hareketlilik kategorisinin önemli bir örneğidir ve mobilite için en yaygın kullanılan bir değişim programı olarak gösterilmektedir.¹⁵⁷ Erasmus öğrenci hareketliliği öğrenim hareketliliği ve staj hareketliliği olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. Öğrenim hareketliliği çerçevesinde öğrenim sürelerinin bir kısmını Avrupa'da tamamlama şansı bulan öğrenciler, staj hareketliliğinde ise mesleki eğitim almakta ve deneyim kazanmaktadır. Erasmus programına katılım sağlayan öğrenciler aynı zamanda uluslararası işgücü piyasasına entegre olabilmek adına bir fırsat elde etmiş olmaktadır. Yükseköğrenim kurumlarına uluslararası bir nitelik kazandırdıkları gibi, sahip oldukları nitelikler açısından insan sermayesi olarak da görülmektedir.¹⁵⁸

Teichler'e göre Erasmus değişim programı, çok farklı eğitim sistemleri ve kültürler arasındaki hareketliliğin yanı sıra benzer kültürel ve eğitimsel özelliklere sahip Avrupa ülkeleri arasında iş birliğini teşvik etmektedir.¹⁵⁹ Öğrencilerin bireysel hareketliliği organize

¹⁵⁵ Yayan, M. (2003). AB Eğitim Programları ve Türkiye'nin Yararlanma Kabiliyeti. Milli Eğitim Dergisi, 158'den alıntılanan Sarıtaş, 2011, s. 25.

¹⁵⁶ Menderes Ünal ve M. Çağatay Özdemir, "Avrupa Birliği Öğrenci Öğrenim Hareketliliği Programının Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, s. 158.

¹⁵⁷ Wells, 2012, s. 21.

¹⁵⁸ Ünal ve Özdemir, 2013, s. 157.

¹⁵⁹ U. Teichler, "Student Mobility in the Framework of ERASMUS: Findings of an Evaluation Study", *European Journal of Education*, 31, (2), 1996, s. 155-156'dan alıntılanan Wells, 2012.

hareketliliğe nazaran kesin olarak organize bir süreç değildir ve “resmi bir gündem” izlememektedir. Erasmus değişim programı, yurtdışında geçici ve kısa süreli öğrenim görmeyi teşvik etmektedir. Bireysel hareketlilik, genellikle bütün bir ders ve derece sürecini içermektedir, ancak bireysel olarak hareket eden öğrencilerin nicel olarak ne kadarlık kesiminin derecelerini bitirdiğine dair çok az güvenilir veri bulunmaktadır. Ayrıca derslerini tamamlamayan kişilerden bazıları gönüllü olarak bazıları ise akademik, finansal veya kişisel baskılar nedeniyle öğrenimi bırakmayı tercih edebilmektedir. Erasmus programı kendi bünyesinde yabancı dil eğitimi, konaklama konularında yardım, gezici öğrencilere kendi ülkelerinden ayrılmadan ve ev sahibi kurumlara gelmeden önce idari ve akademik danışmanlık gibi sistematik destek sağlamakta olan kurumlara danışmanlık yapmaktadır. Söz konusu yardımlar ilke olarak, bireysel olarak mobil öğrencilere ev sahibi yükseköğrenim kurumuna gittiklerinde de sunulmaktadır ancak kendi ülkelerinde genellikle özel kurumlar aracılığıyla veya kendi kaynaklarına güvenerek destek alabilmektedirler. Erasmus programına katılım sonucu, yurtdışında eğitim almanın ek masraflarını karşılamak için öğrencilere bir hibe verilmekteyken, bireysel olarak mobil öğrenciler bireysel olarak hibe başvurusunda bulunmakta ve çoğunlukla maddi anlamda zorluk yaşamaktadırlar.¹⁶⁰ Teichler (2012)’e göre, yapılan anketlerin çoğu Erasmus öğrencilerinin konaklama sorunlarının, idari ve mali sorunların, yabancı dilde öğrenim görme ve uyum sağlama gibi problemlerden daha sık dile getirildiğini belirtmektedir.¹⁶¹

Erasmus programı bir yandan ortak bölümler arasındaki ortak veya koordine edilmiş akademik faaliyetler bir yandan da geçici öğrenim süresinin yerel ülke müfredatına dahil edilmesine kadar değişen “müfredat entegrasyonunu” teşvik etmektedir. Ortak müfredat unsurları, öğrencilerin ortak ders seçimi, yurtdışında zorunlu süreler, düzenli tanıma prosedürleri, yurtdışında çalışma başarısı sertifikası, vb. ile sağlanmaktadır. Erasmus hareketliliği kapsamında yükseköğrenim kurumları, akademik programlarını ve müfredatlarını uluslararası hale getirmektedir. Bazı üniversiteler müfredatlarını yabancı ortaklarıyla birlikte ekipler halinde tasarlarlarken, diğerleri müfredatlarında ve AB’nin düzenli olarak tanıma prosedürlerinde kültürlerarası eğitim unsurlarına yer vermektedir. Çoğu üniversitede öğrenim

¹⁶⁰ Wells, 2012, s. 22.

¹⁶¹ Teichler, “International Student Mobility in Europe in the Context of the Bologna Process”, *Journal of International Education and Leadership*, University of Kassel, 2012, Volume 2, Issue 1, <https://eric.ed.gov/?id=EJ1136060> (22.7.2020), s. 10.

başarısının belgelendirilmesi söz konusudur. Bu süreç aynı zamanda Bologna Deklarasyonunun amaçlarından biri olarak resmileştirilmiştir.¹⁶²

Öğrencilerin organize hareketliliği, özellikle Bologna Süreci'nin başlangıcından bu yana araştırmakta olan bir alandır. Öğrencilerin bireysel hareketlilik olgusu ise alandaki birçok yazarın işaret ettiği gibi araştırılmaya devam etmektedir. Bu durumun olası bir nedeni, organize hareketliliğin araştırılmasının daha kolay olmasıdır. Söz konusu öğrenci grubu açıkça tanımlanmıştır ve üniversiteler genellikle organize hareketlilikle ilgili istatistiksel verileri tutmaktadır. Erasmus programının açıklanan bu özellikleri, organize hareketliliğin, diğer hareketlilik biçimlerden farklı süreçlerle belirlenmekte ve bir hareketlilik türünden elde edilen bulguların tüm mobil öğrencilere genelleştirilemediğini göstermektedir.¹⁶³

Uluslararası öğrenci değişim programlarının Avrupa bünyesinde ve üye olmayan devletleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi, 2000-2008 yılları arasında yürütülen Lizbon Stratejisi süreciyle yaygınlaşmıştır. Lizbon stratejisi, 2000'de AB Konseyi Olağanüstü Zirvesi'nde temelleri oluşturulan, ana amacı Avrupa Birliği üye ülkelerini dünyanın en rekabetçi ve en dinamik bilgi ekonomisi haline getirmek olan düzenlemeleri içermektedir. 1980 sonrası küreselleşme olgusunun ülkeler ve piyasa dinamikleri için majör değişimleri beraberinde getirmesi ve rekabet unsurunun ön plana çıkışı, bilgiye dayalı ekonomilerin oluşturulması gerekliliğini doğurmuştur. Bu nedenle Lizbon stratejisi bünyesinde alınan kararlarda AB üye ülkelerinde eğitim politikalarının değişime uğraması ve gerekli düzenlemelerin yapılması gündeme gelmiştir.¹⁶⁴ Söz konusu düzenlemelerin eğitim olgusu temelinde oluşturulan hedefleri arasında üye ülkelerin haricinde küresel çapta tüm bölgelerle işbirliği yapılarak yükseköğrenim öğrencileri, akademisyenler ve araştırmacılar için Avrupa'yı cazibe merkezi haline getirmek de yer almaktadır.¹⁶⁵ Bu sayede günümüz bilgi ekonomisinde ve rekabet ortamında eğitimde kalite artışıyla birlikte nitelikli beyin gücünü çekmek ve

¹⁶² Anna Wells, "Student Mobility and Competence Development in Higher Education: A Study of Latvian Students at English Universities" (**the degree of DPhil in Education**, University of Oxford, 2012), s. 22-23. / European Parliament and Council (2006) "Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on transnational mobility within the Community for education and training purposes: European Quality Charter for Mobility", **Official Journal of the European Union**, L 394/5. (<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0005:0009:EN:PDF>).

¹⁶³ Wells, 2012, s. 23.

¹⁶⁴ Öztürk, 2008, s. 14.

¹⁶⁵ A.g.e, s. 23.

uluslararası öğrenci değişiminde etkin bir uygulama alanına sahip olmak, AB bünyesinde önemli bir stratejik araç haline gelmiştir.

Lizbon Zirvesi'nde (2000) hayata geçirilmesi planlanan projelerden biri de Avrupa Araştırma Alanı projesidir. 2000-2010 yılları arasındaki stratejik planları kapsayan bu proje ile AB'nin teknolojik gelişim kapasitesi ile dünya pazarında rekabet gücü elde etmesi, istihdam düzeyinin artırılması amaçlanmıştır.¹⁶⁶ Bu kapsamda belirlenen hedefler arasında Avrupa ülkeleri için ARGE faaliyetlerine ayrılan finansman kaynaklarının GSYH'nin ortalama %3'üne çıkarılması ve böylece Avrupa'yı dünyanın en rekabetçi ve dinamik bilgiye dayalı bir ekonomik temele oturtmak yer almaktadır.¹⁶⁷ 2000 ve sonrasında hayata geçirilen eğitim politikaları bünyesinde Avrupa bünyesinde yükseköğrenim gören uluslararası öğrenci sayısında artış yaşanmıştır. Avrupa İşbirliği Birliği'nin Erasmus programına katılım gösteren 32 Avrupa ülkesinde ve İsviçre'de yaptığı araştırmaya göre, uluslararası öğrenci sayısı 1999'da 827.000 (tüm öğrencilerin %5.4'ü) iken 2007'de 1.516.000'dir. Bu veri söz konusu dönem için tüm öğrencilerin %7'sine tekabül etmektedir. Değişime konu olan bu öğrenciler içine Avrupa vatandaşı olan kişilerin oranı 1999-2007 arasında %3-%3.3 şeklinde bir artış gösterirken, uyrukları belirtilmemekle birlikte Avrupa ülkeleri dışından değişime katılanların oranı aynı yıl aralığında %2.4'ten %3.7'ye çıkmıştır. Bu dönemde Avrupa'daki uluslararası öğrencilerin genel artışı dünyadaki tüm ülkelerdeki toplam uluslararası öğrenci sayısındaki artıştan %53 daha fazladır.¹⁶⁸ Avrupa yükseköğrenimin cazibe merkezi olma yolunda koyduğu hedeflerle birçok öğrenciye ev sahipliği yapmaktadır.

Avrupa Birliği bünyesinde uygulanan eğitim programları ve bu kapsamdaki uluslararası öğrenci değişim programları, değişime katılan aktörlere network kurma olanağı da sağlamaktadır. Yeni istihdam olanakları yaratılması ve fırsatlara erişim açısından uluslararası öğrenciler için yeni iş olanakları, uluslararası düzeyde eğitim politikaları yürüten ülkeler için de rekabet gücü elde etmek için bir araç olmaktadır.¹⁶⁹

¹⁶⁶Sarıtaş, 2011, s. 16.

¹⁶⁷ Ulrich Teichler, "International Student Mobility in Europe in the Context of the Bologna Process", *Journal of International Education and Leadership*, University of Kassel, 2012, Volume 2, Issue 1, <https://eric.ed.gov/?id=EJ1136060> (22.7.2020), s.2.

¹⁶⁸ Teichler, U., Ferencz, I. and Wächter, B. (eds) (2011). Mapping Mobility in European Higher Education. Volume I: Overview and Trends. Brussels: European Commission (http://ec.europa.eu/education/moreinformation/doc/2011/acaannex_en.pdf)ten alıntıl原因 Teichler, 2012.

¹⁶⁹ Tuncer ve Taşpınar, 2004, s. 4.

2.3.2. Uluslararası Öğrenci Hareketliliği ve Türkiye

Günümüzde yükseköğretimde uluslararasılaşma, üniversitelerin üzerinde önemle durduğu stratejik bir olgu haline gelmiştir. Türkiye’de de özel üniversitelerin bu çabayı sistematik biçimde yürütmeye başladığı görülmektedir. Türkiye’de uluslararası eğitim ile ilgili ilk adım 1992-1993 eğitim yılında yürürlüğe giren Büyük Öğrenci Projesi ile atılmıştır. Bu tarih aynı zamanda Türk Cumhuriyetlerinin bağımsız olduğu döneme tekabül etmektedir. Unesco verilerine göre Türkiye, 2000’de uluslararası öğrencilerin en çok tercih ettiği 20 ülke arasındayken, 2012’de bu liste arasında yer almamıştır. Değişen etmen uluslararası öğrencilerin, Belçika, Hollanda, Danimarka, İsviçre gibi Avrupa ülkeleri yerine Çin, Güney Kore, Birleşik Arap Emirlikleri, Singapur, Mısır, Japonya, Malezya gibi ülkeleri tercih etmeye başlamasıdır. Yine de Türkiye’yi tercih eden uluslararası öğrenci sayısında artış görülmektedir.¹⁷⁰ Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarına uluslararası öğrenci kabulünde YÖS (Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı) belirleyici etmen olmaktadır. Uluslararası öğrenciler için bu sınav ile yetenek alanları belirlenmekte ve programlara yerleşimler bu sınav vasıtasıyla olmaktadır.

Türkiye küresel öğrenci hareketliliği programında öğrenci gönderen bir ülke olarak tanımlanmaktadır. ABD, Almanya, Fransa, Azerbaycan, İngiltere, Avusturya, Bulgaristan, Kırgızistan, Kazakistan ve Kanada yurtdışında öğrenim görmek isteyen Türk öğrencilerin en çok tercih ettiği ülkelerdir. 2007 yılında uluslararası öğrencilerin sayısı 20.219’dur ve Türkiye’deki yükseköğretimdeki kayıtlı toplam öğrencilerin %8,8’ini oluşturmaktadır. Öğrencilerin gelmiş oldukları ülkeler genel olarak Azerbaycan (1,586; %8,3), Türkmenistan (1,209; %6,3), Bulgaristan (1,163; %6,0), Yunanistan (994; %5,2), İran (796; %4,1), Kazakistan (738; %3,8), Kırgızistan (698; %3,6), Arnavutluk (620; %3,2); Rusya Federasyonu (604; %3,1) ve Bosna Hersek (555; %2,9)’tir.¹⁷¹ 2013 yılında Türkiye’deki toplam uluslararası öğrenci sayısı 54.000’den fazladır.¹⁷²

Uluslararası öğrenci hareketliliği, siyasi, ekonomik ve kültürel etmenlerden bağımsız bir olgu değildir. Türkiye’yi yükseköğretim için tercih eden uluslararası öğrencilerin

¹⁷⁰ T.C. Kalkınma Bakanlığı, **Yükseköğretimin Uluslararasılaşması Çerçevesinde Türk Üniversitelerinin Uluslararası Öğrenciler İçin Çekim Merkezi Haline Getirilmesi, Araştırma Projesi Raporu**, Ankara: Kalkınma Araştırmaları Merkezi, 2015, s. 3.

¹⁷¹ Kondakci, 2011, s.575.

¹⁷² Wahab, 2015, s. 9.

çoğunluğunun, kültürel ve tarihsel bağın bulunduğu ülkelerden geliyor olması buna örnektir.¹⁷³ Yükseköğrenim için Türkiye'yi tercih eden uluslararası öğrenciler için ortak ve aşına olunan dil, ortak kültürel unsurlar çekici etmenler arasında yer almaktadır.

2009 yılına kadar Türkiye'de daha durağan seviyede ilerleyen uluslararası öğrenci sayısı son yıllarda artış eğilimine girmiştir ve 2014 yılında 72.000'den fazla uluslararası öğrenci eğitim alma amacıyla Türkiye'yi tercih etmiştir. Öğrencilerin geldikleri ülkeler açısından Azerbaycan ilk sıralarda yer almaktadır. Türkiye ile ortak sınırı bulunan komşu ülkeler ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nden gelen öğrenci sayısında artış yaşanmıştır.¹⁷⁴

Tablo 7: Türkiye'de Eğitim Alan Uluslararası Öğrencilerin Sıralaması ve Sayısı (2013-2014)

Ülke	Sıra	2014-2015	Sıra	2013-2014
Azerbaycan	1	10.638	2	6.901
Türkmenistan	2	9.092	1	6.941
Suriye	3	5.560	5	1.785
İran	4	5.302	3	4.343
Afganistan	5	3.672	4	2.332
Irak	6	3.033	6	1.585
Yunanistan	7	1.826	7	1.500
Kırgızistan	8	1.819	8	1.410
Kazakistan	9	1.799	9	1.306
Kosova	10	1.237	10	925

Kaynak: <https://istatistik.yok.gov.tr/> 'den alıntılanan Sağıroğlu, 2015, s. 39.

Türkiye'de yükseköğrenimde uluslararasılaşmanın birtakım sorunlar sebebiyle 2018 yılına kadar olan dönemde istenilen düzeyde olamadığı belirtilmektedir. Tanıtım çalışmalarının yetersizliği, uluslararası öğrencilerin karşı karşıya olduğu ekonomik ve sosyal problemler ve bu problemleri çözecek bir yapının olmayışı, nitelikli ve başarılı öğrencilerin Türkiye'yi tercih etmemeleri, başvuru, kayıt, vize alımı gibi süreçlerde yaşanan aksamalar, başarısız ve yetersiz

173 Büyük, “Yükseköğretim Sisteminin Uluslararasılaşmasının Sürdürülebilirliği Açısından Tanıtım ve Markalaşma Çalışmaları: “STUDY IN TURKEY” Örneği”, **Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2015**, Harf Yayın İletişim, İstanbul, s.174.

174 Sağıroğlu, 2015, s. 39.

bir oryantasyon sürecinin varlığı ve mezun olan öğrencilerle bağın sürdürülememesi problemlerin başında gelmektedir.¹⁷⁵ ABD, İngiltere, Avustralya, Almanya ve Fransa, dünya üzerindeki uluslararası öğrencilerin yarısına ev sahipliği yapmakta iken Türkiye’de eğitim görmekte olan öğrenci sayısı bu ülkelerin oldukça gerisinde kalmaktaydı. 2018 yılı ve öncesinde Türkiye küresel düzeyde uluslararası öğrencilerin %1’nin altında öğrenciye eğitim vermekteydi.¹⁷⁶

Tüm bu süreçlerin yanında 2018 yılında YÖK tarafından açıklanan verilere göre, Türkiye uluslararası öğrenci hareketliliğinde çekim merkezi olma yolunda ilerleyen ülkelerin başında gelmektedir. Türkiye’de yükseköğrenim gören uluslararası öğrenci sayısı, uluslararası öğrencilere yönelik tanıtım faaliyetleri, etkinlikler ve öğrencilere sağlanan bursların da etkisiyle büyük bir ivme göstererek artış göstermiştir. 2018 yılında Türkiye, uluslararası öğrencilere ev sahipliği yapan ülkeler arasında dünya çapındaki sıralamada 125.138 uluslararası öğrenci sayısı ile ilk 10’a girmiştir. Dünya çapındaki toplam 5.571.402 uluslararası öğrencinin 987.314’üne Amerika ev sahipliği yapmaktayken İngiltere 452.079 uluslararası öğrenci ile ikinci sırada yer almış ve Avustralya 444.514 öğrenci ile üçüncü sırada bulunmaktadır. Türkiye yükseköğrenim kurumlarında eğitim almakta olan uluslararası öğrenci sayısının artış göstermesi ile 2018 yılı verilerine göre bu sıralamada 10. sırada yer almaktadır.¹⁷⁷ Türkiye’de uluslararası öğrencilere yönelik uygulanan politikalar ve yürütülen stratejiler, uluslararası öğrencilerin Türkiye’yi tercih etmelerini sağlamada oldukça etki göstermiş, uluslararası öğrenci hareketliliğinde Türkiye’yi cazibe merkezi haline getirmiş ve son 5 yılda uluslararası öğrenci sayısında büyük bir artış yaşanmıştır. 2014 yılında Türkiye’de 48.183 olan uluslararası öğrenci sayısı 2,5 kat artarak 2018 yılında 125.138’ yükselmiştir. 2014 yılında dünyadaki 4.495.697 uluslararası öğrencinin %1.07’sine ev sahipliği yapan Türkiye, 2018 yılında dünyadaki 5.571.402 uluslararası öğrencinin %2.24’üne ev sahipliği yapmıştır.¹⁷⁸

Türkiye aynı zamanda Avrupa Birliği bünyesinde yürütülen uluslararası öğrenci değişim programları kapsamında her yıl çok sayıda öğrenciyi uluslararası öğrenci değişim programlarına katılımını sağlamaktadır. 2001 yılında Bologna sürecine dahil olunmasından

¹⁷⁵ T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015, s. 38.

¹⁷⁶ Özoğlu, Gür ve Coşkun, **Küresel Eğilimler Işığında Türkiye’de Uluslararası Öğrenciler**, Ankara: SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Yayınları, 2012, s. 4.

¹⁷⁷ YÖK tarafından açıklanan verilerde UNESCO, 2018 verileri baz alınmıştır.

¹⁷⁸ <https://www.yok.gov.tr/>

sonra¹⁷⁹, 2004 yılından itibaren Sokrates ve Erasmus gibi öğrenci değişiminde faaliyet gösteren programlara Türk öğrenciler de katılmaktadır ve 2011-2014 yılları arası katılım oranı 4 kat artmıştır.¹⁸⁰ Türkiye’deki yükseköğrenim kurumları , Devlet Planlama Teşkilatı ve Ulusal Ajans (Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı) bünyesinde başta Erasmus olmak üzere uluslararası öğrenci değişimi ile ilgili projelerde aktif olarak yer almaktadır.¹⁸¹ Ulusal Ajans 2015 verilerine göre AB projeleri kapsamında yurtdışına giden katılımcı sayısı akademisyen ve öğrencileri kapsayacak şekilde olmak üzere, 2004 yılında 5.210 iken 2012 yılında bu rakam 60.483’tür.¹⁸² Uluslararası öğrenci değişim programlarının ve bu özelde Erasmus programının, AB ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişkiler açısından da işlevi bulunmaktadır.

Erasmus programına katılım kapsamında Türkiye’de öğrenciler ilgili üniversitelerdeki Uluslararası İlişkiler Ofisi ile irtibata geçerek, belirli bir İngilizce sınavı uygulaması sonucu elde edinilen puan ile Erasmus programı kapsamındaki üniversitelere (belli durumlarda tercih yöntemiyle) kayıt olabilmekte ve programa katılım sağlayabilmektedir. Öğrencilerin kendi üniversitelerindeki başarı durumları da yerleşme açısından etkili olmaktadır.

Uluslararası İlişkiler Ofisi, Türkiye özelinde olmamakla birlikte, uluslararası öğrencileri misafir eden tüm yükseköğrenim kurumlarında öğrenci-kurum ilişkilerinde aracı rol oynayan ve barınma, ders kaydı ve seçimi, hibe ödemeleri vb. konularda öğrencilere destek veren üniversite bünyesindeki bir yapıdır. Uluslararası İlişkiler Ofisi değişim programlarına katılan veya yükseköğrenim için kabul alan öğrencilerin gitmiş oldukları ülkelerin kültürüne uyum sağlamaları ve adaptasyonun sağlamaları için oryantasyon programları da yürütmektedir. Bu oryantasyon programları üniversite gezileri, tanışma toplantıları, bilgilendirmeler şeklinde yürütülebilmektedir.

¹⁷⁹ Menderes, Ünal. “ Öğretim Elemanı ve Öğrencilerin AB Erasmus+ Programını Algılama Durumlarının İncelenmesi”, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, Cilt 17, Sayı 3, 2016, http://kefad2.ahievran.edu.tr/archieve/pdfiler/Cilt17Sayi3/JKEF_17_3_2016_581-598_.pdf (22.7.2020), s. 583.

¹⁸⁰ Sarıtaş, 2011, s. 2.

¹⁸¹ İhsan Topçu, “ Avrupa Birliği Eğitim Programlarından Erasmus Programına Katılan Akademisyenlerin İzlenimleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, Cilt 35, Sayı 1, (https://www.researchgate.net/publication/265948741_Avrupa_Birligi_Egitim_Programlarindan_Erasmus_Programina_Katilan_Akademisyenlerin_Izlenimleri_Cu_mhuriyet_Universitesi) (2.8.2020), s. 10.

¹⁸² Ulusal Ajans. (2015). Faaliyet Raporu. Ocak 2015 Tarihinde “<http://www.ua.gov.tr/index.cfm?action=detay&bid=9> ‘dan alıntılan Ünal. 2016, s. 585.

Türkiye’de yükseköğrenimini tamamlamak üzere hareketliliğe katılan uluslararası öğrenciler için 2013 yılında yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çerçevesinde düzenli olarak işgücü piyasasına girebilmeleri adına çalışma izni verilmektedir. Uluslararası öğrenciler için yasa ile tanınan çalışma izni haftada 24 saat ile sınırlanmıştır.¹⁸³

2.3.3. Almanya’da Uluslararası Öğrenci Hareketliliği ve İşgücü Piyasası Verileri

Bu tez çalışmasının son bölümünde bulunan alan araştırmasının konusunu Almanya/Kassel Üniversitesi öğrencilerinin oluşturması nedeniyle, Avrupa Birliği eğitim politikaları açıklandıktan sonra Almanya Federal Cumhuriyeti uluslararası öğrenci politikaları ve Almanya işgücü piyasasına ait veriler bu bölümde incelenmek üzere çalışmaya eklenmiştir.

Almanya Federal Cumhuriyeti, tarihsel düzlemde İkinci Dünya Savaşı sonrasında nitelikli işgücüne duyduğu ihtiyaç bağlamında uluslararası öğrenci değişimine ev sahipliği yapacak bir ülke olma yolunda adımlarını atmıştır. Savaş sonrasında yeniden inşa süreciyle ekonomiyi genişletmek, nitelikli insan kaynağına sahip olmak ve hem gelişmekte olan hem de sanayileşmiş ülkelerle uluslararası dostluğunu pekiştirmek amacıyla uluslararası öğrencilere sağladığı burs olanakları ve öğrenim programlarıyla uluslararası öğrenci değişiminde önde gelen ülkelere biri olmuştur. Almanya hükümetinin kendi eğitim kurumlarında öğrenim görmüş uluslararası mezun öğrencilerin ülke ekonomisi açısından katkısını fark etmesiyle endüstride çalışacak yüksek nitelikli mezunları teşvik etmek bir devlet politikası haline gelmiştir. Uluslararası öğrencilerin tercih ettiği ülkeler arasında ön sıralarda yer alan Almanya, Avrupa ve diğer kıtalardaki öne çıkan ülkelere nazaran yükseköğrenim faaliyeti için uluslararası öğrencilerden daha düşük seviyelerde harç talep etmesi ve burs olanakları ile öğrencilerin tercih ettiği ülkeler arasında yer almaktadır. Uluslararası öğrenci hareketliliğinde önde gelen ülkelere olan A.B.D.ve İngiltere, uluslararası öğrencileri yaptıkları çeşitli harcamalar nedeniyle bir kazanç faktörü olarak görürken, Almanya bu ülkelerin tersine, yerli ve uluslararası öğrenciler arasında öğrenim harçları açısından fark gözetmeyerek daha çok beşerî sermaye üzerinde odaklanmış ve uluslararası öğrencileri uzun vadede yüksek yetkinlikte işgücünün kaynağı olarak değerlendirmektedir. Uluslararası öğrencilere sunulan çalışma hakkı, mezuniyet sonrası istihdam olanağı sağlama ve bu alandaki mevzuat bu eğilimi

¹⁸³ YUKK, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>

desteklemektedir. Bu bağlamda Almanya, sağladığı burs olanakları, uluslararası mezun istihdamı ile uluslararası öğrenci hareketliliğinden uzun vadede ve kapsamlı şekilde ekonomik fayda sağlamaktadır. Uluslararası öğrencilerin sağladığı katkılar kısa-orta vadeli olarak öğrenim ücretleri ve yaşam maliyetlerini kapsamaktadır. Bu ekonomik etki A.B.D. ve İngiltere gibi ülkeler için önem taşımakta, bu bağlamda da öğrenim ücretlerinin daha yüksek seviyelerde belirlenmesi söz konusu olmaktadır. Almanya, uzun vadeli etkilere odaklanarak, yüksek kapasiteye sahip ve nitelikli fakat düşük-orta gelirli öğrencileri hedef kitle olarak belirlemiş, bu öğrencilere asgari öğrenim ücreti getirerek en iyi potansiyele sahip öğrencileri cezbetmeyi başarmıştır. Öğrencilerin öğrenim sürecinde edindikleri yeterlilikleri mezuniyet sonrası sağladığı istihdam olanakları ile katkıda bulunma fırsatı vermesi, potansiyel nitelikli işgücü arzı yaratmasında önemli bir noktadır.¹⁸⁴

Almanya uluslararası öğrencileri iki kategori altında sınıflandırmaktadır. İlk kategori ‘‘hareketli yabancı öğrenci’’ olarak nitelendirilmektedir. Yükseköğrenim amacı ile Almanya’ya gelmiş olan ve geçici süre için ülkede bulunan öğrenciler hareketli yabancı öğrencilerdir. Erasmus değişim programı gibi bir öğrenim programı ile belirli bir dönemi kapsayan öğrenim hareketliliği ile bir yükseköğrenim derecesi elde etmek amacıyla daha uzun süre ülkede bulunarak ‘‘derece hareketliliği’’ ile ülkeye gelen öğrenciler hareketli yabancı öğrenci kategorisinde değerlendirilebilmektedir. İkinci kategori ise ‘‘hareketli olmayan yabancı öğrenciler’’dir. Alman orta dereceli okul yeterliliğine sahip olan ve gelecekte muhtemel olarak oturum izni alabilecek ve aktif olarak işgücü piyasasına dahil olabilecek öğrenci kitlesi bu kategori altında değerlendirilmektedir.¹⁸⁵ Uluslararası yükseköğrenim hareketliliğine katılarak hedef ülke olarak Almanya’yı tercih eden öğrencilerin nitelikli işgücü rezervini oluşturması ve muhtemel ekonomik katkılarını göz önünde bulunduran Almanya, uluslararası öğrencileri kategorize ederken bu ayrımı göz önünde bulundurmakta ve yükseköğrenim kurumlarından mezun olmuş olan öğrencilerle irtibatını çeşitli kanallar vasıtasıyla sürdürmektedir.

Alman yükseköğrenim modeli, Kıta Avrupa Eğitim modeli kapsamında serbest piyasa ekonomisinin sürdürülmesi yanında sosyal politika araçlarının da kullanılmakta olduğu merkezîyetçi bir modeldir. Genç nüfusa duyulan ihtiyaç ve Bologna süreciyle birlikte eğitimde

¹⁸⁴ Heru Fahlevi, ‘‘ Economic Implication of International Student Mobility For Host Countries – Evidences from Western Countries’’, **Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2015**, Harf Yayın İletişim, İstanbul, s. 150.

¹⁸⁵ Nurdinova, 2015, s. 266.

uluslararasılaşma desteklenmiş, Almanya Akademik Değişim Servisi (DAAD) tarafından yapılan tanıtım faaliyetleri, yayınlar, konferanslar vb. faaliyetlerle uluslararası öğrenci hareketliliği canlandırılmaya çalışılmıştır. Almanya'ya yüksek öğrenim amacıyla gelen uluslararası öğrenci sayısı yıllar itibarıyla artış göstermiştir. 2000'de 187.000 civarında, 2010'da 200.862 uluslararası öğrenci Almanya'da eğitim görmüştür.¹⁸⁶ 2014 UNESCO verilerine göre Almanya tüm dünyadaki uluslararası öğrencilerin %5'ine ev sahipliği yapmıştır ve bu sıralama ile ilk altı ülke arasında yer almaktadır.¹⁸⁷

Almanya'da dil eğitimi ve akademik değişim programlarını yürüten ve kültür elçiliği görevini üstlenen, büyük ölçüde ise Almanya Dışişleri Bakanlığı tarafından finanse edilen Goethe Institut ve Almanya Akademik Değişim Servisi (DAAD), yabancı öğrenci hareketliliği konusunda faaliyet göstermektedir.¹⁸⁸ Almanya'da 1925 yılında kurulan Almanya Akademik Değişim Servisi (DAAD), Almanya üniversite eğitiminin uluslararasılaşması amacıyla faaliyetlerini yürütmekte ve uluslararası pazarda üniversitelerin tanıtımını sağlamaktadır. DAAD kuruluşu, Almanya Federal Yabancı Ofisi ve Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı tarafından desteklenmektedir. DAAD faaliyetleri arasında üniversitelerin pazarlama ve tanıtım faaliyetleri, uluslararasılaşma sürecinde görev alacak işgücünün yetiştirilmesi ve farklı konularda yayınlar yapılması yoluyla, uluslararası öğrencilerin Almanya'yı tercih etmelerine zemin hazırlamakta ve bu paralelde yılda yaklaşık 68 milyon Euro bütçeyi bu amaç için ayırmaktadır. Tanıtım faaliyetleri internet üzerinden paylaşılan bilgiler ve aynı zamanda 14 yerel ofis, 50 bilgi merkezi aracılığıyla sürdürülmektedir. Almanya'da eğitim görmek isteyen öğrencilere bu yolla danışmanlık hizmeti sağlanmaktadır. Temel strateji, yetenekli uluslararası öğrencilerin Almanya'ya gelmesini sağlamak, Alman vatandaşı olan yerli öğrencilerin ise yurtdışında eğitim almalarını teşvik etmektir.¹⁸⁹

Almanya'da yükseköğrenim sistemi içerisinde lisans öğrenimi 6yarıyıl (3 yıl) ve yüksek lisans öğrenimi 4 yarıyıl (2 yıl)'dır.¹⁹⁰ Yükseköğrenim düzeyinde eğitim görmek isteyen uluslararası öğrenciler için Almanya'yı çekim merkezi yapmak ve uyumu kolaylaştırmak

¹⁸⁶ Tekin, 2019, s. 95-96

¹⁸⁷ Wahab, 2015, s. 9.

¹⁸⁸ Murat Özoğlu, Bekir S. Gür ve İpek Coşkun, **Küresel Eğilimler Işığında Türkiye'de Uluslararası Öğrenciler**, Ankara: SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Yayınları, 2012, s. 23.

¹⁸⁹ A.g.e. 42-43.

¹⁹⁰ Sarıtaş, 2011, s. 24.

amacıyla lisans/yüksek lisans programları ve aşamalarını belirlemek için 1998 yılında ulusal bir yasa olan ‘‘Yüksek Öğrenim Çerçeve Yasası’’ ile revize edilmiştir ve eyaletler bünyesinde uygulanmaktadır.¹⁹¹ Uygulanan tanıtım faaliyetleri ve kolaylaştırıcı uygulamalarla birlikte Almanya bünyesinde uluslararası öğrenci sayısı artış göstermiştir. 1999’da uluslararası mobil öğrenci (Bildungsausländer) oranı %6, 2005-2007 yılları arasında %9,5’tir.¹⁹² 2007 yılında tüm öğrenciler içinde uluslararası öğrencilerin oranı Almanya’da %10 olarak belirlenmiştir. Bu oran Türkiye için aynı yıl %1’dir.¹⁹³ 2018 yılı UNESCO verilerine göre Almanya dünya çapındaki 5.571.402 uluslararası öğrencinin 311.738’ine ev sahipliği yapmıştır ve dünya sıralamasında dördüncü sırada yer almaktadır.¹⁹⁴

Avrupa Birliği ülkelerinde eğitim finansmanı karma model adı verilen bir sistem ile finanse edilmektedir. Bu sisteme göre eğitim hizmeti alan öznelere aldıkları eğitimin belli bir kısmı için harç adı altında ödeme yapmaktadır.¹⁹⁵ Almanya’da yükseköğrenim sistemi, Danimarka, Hollanda, İspanya gibi birçok Avrupa Birliği ülkesinde olduğu gibi çok az bir miktarda harç parası verilerek öğrenim görülmektedir.¹⁹⁶ Dil unsuru uluslararası öğrenciler açısından çekici etmenlerin başında gelmektedir. Eğitim dili ve günlük hayatta kullanılan resmi dil öğrenciler için bir köprü veya engel olabilmektedir. Eğitim dilinin İngilizce olduğu ülkeler sayısal olarak en çok uluslararası öğrenciyi çektiği için İngilizce konuşulmayan ülkelere artan sayılarda İngilizce dil kursları verilmeye başlamıştır.¹⁹⁷ Değişim programları çerçevesinde Almanya’daki bir yükseköğrenim kurumunda öğrenim görmek isteyen öğrencilere, sosyal yaşama daha kolay adapte olabilmeleri adına yoğunlaştırılmış dil kursları sunulmaktadır. Uluslararası öğrenciler için öğrenim dili İngilizce olmasına karşın sosyal hayatta yaşanabilecek zorlukların önüne geçmek adına her üniversite kendi eğitim programı çerçevesinde uluslararası öğrenciler için belirli bir ücret karşılığında bu eğitimi sunmaktadır.

Almanya’da uluslararası öğrencilerin büyük bir kısmını Türk vatandaşları oluşturmaktadır. Göç politikalarında gerçekleştirilen yeni düzenlemelerle birlikte, önceden yalnızca AB üyesi ülkelere gelen yabancı öğrencilere sağlanan mezuniyet süreci sonrasında

¹⁹¹ Teichler, 2012, s. 2.

¹⁹² Ag.e. s. 8.

¹⁹³ Ag.e. s. 8.

¹⁹⁴ YÖK tarafından açıklanan verilerde UNESCO, 2018 verileri baz alınmıştır.

¹⁹⁵ İnandı, 2005, s. 27.

¹⁹⁶ A.g.e. s.4.

¹⁹⁷ OECD Education Indicators’dan alıntılanan Wahab, 2015, s. 13.

çalışma ve araştırma imkânı, AB üyesi olmayan ülkelerden gelen öğrencilere de sağlanmıştır. Bu düzenlemeye göre, uluslararası öğrenciler üniversite eğitimini tamamlayıp mezun olduktan sonra 1 sene süre ile Almanya sınırları içerisinde iş arama ve buldukları takdirde ülkede kalma hakkına sahiptirler.

Eğitim almak amacıyla Almanya'ya gelen ve maliyetlerini karşılamak için işgücü piyasasına giren uluslararası öğrenciler, kendilerine tanınan yasal çerçevede yarı zamanlı işlerde istihdam edilebilmektedir. Bu bağlamda Alman işgücü piyasası verileri ile öğrencilerin dahil olduğu emek piyasasının yapısal olarak ortaya konması önem taşımaktadır. Almanya, 3.423 trilyon dolarlık GSYH ile dünyadaki en büyük dördüncü ekonomiye sahiptir. 2017 yılı verilerine göre Almanya'da işsizlik oranı %3.9'dur. İşgücüne katılım oranı aynı yıl %60, istihdam oranı %58 ve genç işsizlik oranı %8.2'dir. Söz konusu işsizlik oranları Avrupa ortalamasından daha düşük seviyededir.¹⁹⁸ 2020 yılında yapılmış olan OECD ülkeleri işsizlik oranlarına ait bir çalışmada Almanya'daki işsizlik oranları, 2006 yılında OECD ülkeleri içerisinde en yüksek seviyede iken 2019 yılında 15 OECD ülkesi içinde en düşük seviyede yer almıştır.¹⁹⁹

1980 sonrasında Almanya işgücü piyasasında uygulanan Hartz reformları ile işgücü piyasasının esnekleşmesine ve istihdam biçimlerinin farklılaşarak kısa süreli istihdamın yaygınlaşmasına yönelik düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.²⁰⁰ Almanya 2008 krizi sonrası neoliberal yapılanma çerçevesinde refah devleti uygulamalarını sürdürebilir kılmışsa da Alman refah sisteminde son dönemlerde çeşitli sorunlar gün yüzüne çıkmıştır. Mini-job olarak tanımlanan düşük ücretli işlerin yaygınlaşması, çalışan yoksul kitlelerin sayısının artmasına neden olmuştur. Almanya'da aynı zamanda genç nüfus, karşılaştırılan birçok Avrupa ülkesine göre heterojen bir yapı sergilemektedir. Almanya'nın Avrupa'da en çok göç almış bölge olması bu duruma etki etmektedir.²⁰¹ 2017 verilerine göre Almanya'da toplam 81 milyonluk nüfusun

¹⁹⁸ Mustafa Okumuş ve Maşite Yıldız, "Almanya'da Çalışma Hayatının Güncel Durumu", *2nd International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS)*, 2017, <http://registericpeess.org/index.php/ICPESS/article/view/2349/593>(1.01.2021), s. 287-288.

¹⁹⁹ Uğur Korkut Pata, "OECD Ülkelerinde İşsizlik Histerisinin Ampirik Bir Analizi: Fourier Panel Durağanlık Testi", *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2020, Cilt:10, Sayı: 1, <https://dergipark.org.tr/en/pub/sgd/issue/55747/753027>(01.01.2021), s.140.

²⁰⁰ Ayhan Gençler, "Avrupa Birliği'nde Krizin İşsizliğe Etkisi ve İstihdam Teşvikleri", *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 2011, Cilt 2, Sayı 2, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423873874.pdf>(01.01.2021), s.7.

²⁰¹ Caliendo, M., ve Wrohlich, K., 2006, Evaluating the German Mini-Job Reform Using a True Natural Experiment, IZA Discussion Paper, series no. 2041, Bonn'dan alıntılan Emre Gür ve Devin Bahçeci, **Karşılaştırmalı Bir Analiz: Avrupa'da Gençlerin Katılımı ve Gençlik Politikası**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 57-58.

42 milyonu işgücü piyasasında aktif olarak çalışmaktadır. Aktif olarak çalışanların 12 milyonu göçmen kökenlidir. Göçmen kökenli çalışanların 8 milyonu Almanya'ya göç etmiş ve vatandaşlık hakkı elde etmiş kişiler iken 4 milyon çalışan yabancı ülke vatandaşıdır. 2015 yılı işsizlik oranı ise %5'tir ve bu oran içerisinde göçmen kökenli vatandaşlar ayrı bir grup olarak ele alındığında bu grup için işsizlik oranı %7.7 düzeyindeyken Alman vatandaşları için %3.8 düzeyindedir. Almanya Çalışma Ajansı verilerine göre ise 2015 yılında Alman vatandaşlarının %44'ü meslek eğitimi kapsamında firmalarda istihdam edilirken göçmen kökenli bireylerin %29'u meslek eğitimi temelinde işgücü piyasasında istihdam edilmiştir. 2015 Federal Mesleki Eğitim Enstitüsü, 20-34 yaş aralığındaki nüfusun içerisinde meslek sahibi olmayan bireylerin oranının göçmen kökenliler için %29, Alman vatandaşları için %11 olduğunu raporlamıştır.²⁰²

2008 krizi sonrası Almanya'da yeniden yapılanan işgücü piyasasında heterojen katmanlara dahil olan bir grup da yabancı öğrencilerdir. Yükseköğrenim görme amacıyla Almanya'ya belirli bir süre dahilinde gelen uluslararası öğrenci grubunda yaşam maliyetlerini burs vb. yöntemlerle karşılayamayan öğrenciler, işgücü piyasasında yarı zamanlı çalışma ile aktif olarak yer almaktadır. Bu çalışma hakkı yasal olarak tüm uluslararası öğrencilere sağlanmaktadır ve uluslararası öğrenciler genellikle yarı zamanlı hizmet sektöründe yer alan işlerde istihdam edilmektedir. Bu çalışmanın sonunda niteliksel görüşme yöntemine katılmış olan örneklem, Almanya'ya eğitim görme amacıyla gelen fakat eğitim maliyetlerini karşılamak amacıyla çalışmak zorunda olan uluslararası öğrencilerden oluşmaktadır.

Erasmus değişim programı örneği gibi uluslararası değişimi destekleyen AB bünyesindeki eğitim projeleri bir kültür alışverişi (cultural exchange) ortamı yaratma amacıyla oluşturulmuştur fakat yükseköğrenim düzeyinde eğitim alma amacıyla belirli bir süre için farklı bir ülkede bulunma sürecinde işgücü piyasasına dahil olmak, süreci yalnızca eğitim ve kültür alışverişi boyutundan çıkararak aynı zamanda ekonomik yapıyla da ilişkilendirmektedir. Gitmiş oldukları ülkenin işgücü piyasasındaki değişen dinamiklerle yüz yüze gelen yabancı

²⁰² Arbeitsmarkt ve Fluchtmigration (<https://statistik.arbeitsagentur.de/Statischer-Content/Statistische-Analysen/Statistische%20Sonderberichte/Generische-Publikationen/Fluchtmigration.pdf#page=4>)'dan verileri oluşturan Faik Tanrikulu, "Yaşlanan Alman Nüfusu ve Artan Göçmen İhtiyacı Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi: Yükselen Irkçılık, Yabancı Düşmanlığı ve Ayrımcılık", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 2018, 75, [https://www.researchgate.net/profile/Faik_Tanrikulu/publication/330015700_Yaslanan_Alman_Nufusu_ve_Artan_Gocmen_Ihtiyaci_Arasindaki_Iliskinin_Degerlendirilmesi_Yukselen_Irkcilik_Yabanci_Dusmanligi_ve_Ayrimcilik/links/5c2a2de8458515a4c7039c15/Yaslanan-Alman-Nuefusu-ve-Artan-Goecmen-Ihtiyaci-Arasindaki-Iliskinin-Degerlendirilmesi-Yuekselen-Irkcilik-Yabanci-Duesmanligi-ve-Ayrimcilik.pdf\(01.01.2021\), s.105- 106](https://www.researchgate.net/profile/Faik_Tanrikulu/publication/330015700_Yaslanan_Alman_Nufusu_ve_Artan_Gocmen_Ihtiyaci_Arasindaki_Iliskinin_Degerlendirilmesi_Yukselen_Irkcilik_Yabanci_Dusmanligi_ve_Ayrimcilik/links/5c2a2de8458515a4c7039c15/Yaslanan-Alman-Nuefusu-ve-Artan-Goecmen-Ihtiyaci-Arasindaki-Iliskinin-Degerlendirilmesi-Yuekselen-Irkcilik-Yabanci-Duesmanligi-ve-Ayrimcilik.pdf(01.01.2021), s.105- 106).

öğrencilerin yaşadıkları süreçler, tezin son bölümündeki araştırma kısmında detaylı biçimde açıklanacaktır.

Teichler (2012)²⁰³ Avrupa perspektifinde uluslararası öğrencileri aşağıdaki üç kategoriye ayırmıştır;

-Düşük/orta gelirli ülkelerden ekonomik olarak gelişmiş ve olgunlaşmış bir yükseköğrenim sistemine sahip ülkeye gelen öğrenciler

-Ekonomik açıdan gelişmiş ülkelerden bir başka gelişmiş ülkeye derece eğitimi almak için gelen öğrenciler

-Ekonomik olarak gelişmiş ülkelerde geçici olarak bulunan mobil öğrenciler

Uluslararası öğrenciler tüm kategorilere dahil olmakla birlikte tez çalışmasının örneklemini nicelik açısından çoğunlukla ilk kategorideki öğrenciler oluşturmaktadır. Ülkeler arası ekonomik gelişmişlik farklılığı, öğrenim maliyetleri açısından öğrencileri zorlamakta olduğundan işgücü piyasasına girmelerine itki etmektedir. Öğrencilerin karşılaştığı en büyük problemin maddi koşullar olması, onlara tanınan yasal yollar ile genelde yetersiz bir ücret düzeyinde çalışmaya zorlamakta, bazı durumlarda ise kayıt dışı çalışmaya itmektedir.

Almanya özelinde uluslararası öğrencilerin çalışma biçimlerini etkileyen faktörler arasında dil de etkili bir unsurdur. Kısa süreli olarak bir sömestr veya daha farklı bir zaman aralığında hareketliliğe katılan yabancı öğrenciler, ev sahibi ülkede günlük dilde İngilizce gibi evrensel bir dil konuşulmuyorsa, ev sahibi ülke vatandaşlarının çalıştığı işlere eşdeğer (genelde nitelik gerektiren işler) bir iş bulma olasılıkları düşüktür.²⁰⁴ Almanca diline aşina olmayan, başlangıç seviyesinde kurs alan veya öğrenmeye çalışan bir yabancı öğrencinin işgücü piyasasında çalışmak için girebileceği işler genelde restoran, etkinlik salonu, temizlik işleri gibi niteliksiz işler olmaktadır.

Küreselleşme, eğitim ve öğrenci göçü olgularının kesiştiği bu noktada, tez

²⁰³ Teichler, 2012, s 9.

²⁰⁴ Barron, P., Baum, T., & Conway, F. (2007). Learning, living and working: Experiences of international postgraduate students at a Scottish University. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 14(2), 85–101. ‘den alıntılan Marianne D. Sison and Linda Brennan, “ Students as Global Citizens: Strategies For Mobilizing Studies Abroad”, *Journal of Marketing for Higher Education*, Australia, Vol. 22, No. 2, 2012, <http://dx.doi.org/10.1080/08841241.2012.736884> (02.2019), s. 171.

alışmasının ana sorunsalını oluşturan uluslararası ğrenci emeğinin varlığını sürdürmesi, esnek çalışma yöntemlerinde gün yüzüne çıkmaktadır. Almanya özelinde yasalar yoluyla esnek çalışma izni verilen uluslararası mobil öğrenciler, birçok durumda kayıt dışı çalışma ile işgücü piyasasında yer almaktadır. Almanya’da uluslararası öğrencilere yasal olarak tanınan çalışma izni süresi haftada 20 saat, yılda 120 işgünü ile sınırlıdır. Bu part time çalışma modeliyle öğrencilerin ayda 450 Euro gibi bir tutarla çalışmalarına izin verilmektedir. Çoğu ğrenci için bu tutar yeterli olmadığında informal yollarla işgücü piyasasında çalışmaya devam etmektedirler.

İnformel yollar ile işgücü piyasasına entegre olan yabancı ğrenci emeği (aynı zamanda göçmen emeği) güvencesiz ve esnek çalışma ilişkileri çerçevesinde Guy Standing’in kavramsallaştırmasıyla bir ‘‘prekarya’’ oluşturmaktadır.²⁰⁵ Yasal olarak çalışma iznine sahip olan ve esnek çalışma koşulları çerçevesinde işgücü piyasasında yer alan bu ğrenci grubu, çalışma ilişkileri açısından en alt seviyede hak kazanımlarıyla yaşamlarını sürdürmektedir. Her ülkede uluslararası öğrencilerin çalışma mevzuatında farklılıklar mevcuttur. Almanya özelinde bu olgu, yasalar ile bu çalışma biçimlerinin normalleştirilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Çalışma iznine sahip olsalar dahi bu iznin çalışma saatleri açısından limitli olması nedeniyle yarı zamanlı ve temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak bir ücret düzeyinde çalışan öğrenciler, burslarla veya aile desteğiyle geçinmekte, bu imkanlara sahip olamayanlar daha çok çalışma saatine sahip olmak için kayıtsız olarak çalışmaktadır.

²⁰⁵ Guy Standing, Prekarya-Yeni Tehlikeli Sınıf, Ergin Bulut (çev.), 2.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s157’den alıntılanan Ersöz, 2015, s 34.

3. KASSEL ÜNİVERSİTESİ VE ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİ ÜZERİNE ALAN ARAŞTIRMASI

3.1. Araştırmanın Amacı

Araştırma sorunsalı çerçevesinde 1980 sonrası küreselleşme süreci ve uluslararası düzlemde öğrenci değişim programlarıyla Almanya'ya gelmiş olan öğrencilerin işgücü piyasasına giriş süreçleri ele alınacaktır. Temel amaç, yasal ve normatif yollar ile düzenlenen çalışma ilişkilerinin içerdiği çelişkileri, yabancı öğrencilerin yaşamakta olduğu problemler vasıtasıyla açığa çıkarmaktır.

Çalışmanın bilimsel anlamda katkısı, düzenli yollarla Almanya işgücü piyasasında çalışmakta olan yabancı öğrencilerin gözünden çalışma ilişkilerinin konu olduğu sömürü mekanizmalarının kendi deneyimleri ile gün yüzüne çıkarılacak olmasıdır. Göçmen ve yabancı karışıklığı ve bu perspektifle sürdürülmekte olan ayrımcı politikalar göz önüne alınarak, yabancı öğrenci emeğinin kapitalist birikim mekanizmaları için işlevi açığa çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda uluslararası öğrenci hareketliliği süreçleri, söz konusu öğrencilerin sahip olduğu yasal haklar ele alınarak, kullanılan yöntemsel veri toplama araçları ile var olan koşullar yabancı öğrencilerin kendi gözünden aktarılacaktır.

3.2. Araştırma Evreni

Alan araştırması kapsamında araştırma evreni olarak Kassel Üniversitesi'nin seçilme nedeni, tez araştırması yürüten öğrenci olarak birebir gözlem yapma fırsatı bulunabilmiş olmasıdır.

Araştırma evreni, her yıl uluslararası öğrencilere ev sahipliği yapan ve farklı bölümlerde eğitim bölümlerine sahip olan Kassel Üniversitesi'dir. Kassel Üniversitesi (Universität Kassel), Almanya'nın Hessen eyaletinde 1970 yılında kurulan bir üniversitedir ve Mühendislik, Çevre Bilimleri, Sosyal Bilimler, Sanat gibi bölümlerde eğitim vermekte olan üniversite kampüsleri Kassel şehri içerisinde yer almaktadır. Merkez kampüs, eski bir makine fabrikasının restore edilmesiyle yeniden inşa edilmiştir.

Üniversite bünyesinde Psikoloji, Edebiyat, Sosyal Bilimler, Politika, Coğrafya, Mimarlık, İktisat, Matematik, Fizik, Kimya, Mühendislik alanlarında çeşitli bölümler

bulunmaktadır. Küreselleşme, iklim değişikliği, çevre kirliliği, yenilenebilir enerji gibi alanlarda da aktif öğrenci projeleri ve faaliyetler yürütülmektedir. Kassel Üniversitesi, uluslararası öğrencilere tanıtım faaliyetleri yürütmekte ve 200 uluslararası partner ile çalışma ağı içerisinde uluslararası öğrenci hareketliliği faaliyetlerini yürütmektedir. Bir öğrenim yılı boyunca yılda iki dönem (yaz ve kış dönemi) uluslararası öğrenciler üniversiteye kayıt olabilmektedir.²⁰⁷

Kassel Üniversitesi bünyesinde 1.800 akademisyen ile 23.000'den fazla öğrenci ile Almanya'nın orta ölçekli üniversitelerinden biridir. Uluslararası bir odağa sahip olan Kassel Üniversitesi, uluslararasılaşmayı eğitim müfredatında, araştırma ve bilgi transferinde merkez noktaya koyan bir anlayışa sahiptir ve Avrupa Birliği kapsamında alınan uluslararası öğrenci hareketliliği politika ve hedeflerini takip etmektedir. 2019/2020 kış döneminde üniversite bünyesindeki öğrenci sayısı 25.103'tür. Aynı dönemde aktif olarak kayıtlı uluslararası öğrenci sayısı 3.442'dir. Kassel Üniversitesi'nde öğrenim gören uluslararası öğrencilerin 1.558'i Hukuk, Ekonomi ve Sosyal Bilimler alanında, 899'u Mühendislik alanında, 444'ü Dilbilim ve Beşerî Bilimler alanında 209'u Tarım, Ormancılık ve Ziraat Bilimleri alanında, 186'sı Matematik ve Doğa Bilimleri alanında, 124'ü Sanat ve Sanat Tarihi alanında, 20'si Spor Bilimleri alanında öğrenim görmektedir.²⁰⁸

3.3. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu bir kısmı öğrenci değişim programları vasıtasıyla, bir diğer kısmı kendi imkânları ile Almanya'ya düzenli yollarla gelen, yabancı asıllı, Alman vatandaşı olmayan öğrencilerdir. Düzensiz yollar ile Almanya'ya giriş yapan göçmenler araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

Çalışma koşulları ve tahakküm ilişkileri incelenirken, inceleme yapılacak grup olarak Almanya Kassel Üniversitesi'nde öğrenim gören yabancı öğrenciler belirlenmiştir. Bu örneklem grubu, Almanya'ya yasal yollarla giriş yapan, belirli bir süre için oturum ve çalışma iznine sahip olan göçmenlerdir. Söz konusu örneklem ve veri toplama yönteminin seçilme nedeni, uluslararası öğrencilerin karşı karşıya olduğu koşulları birebir gözlemleme deneyimi

207 www.uni-kassel.de/uni/en/international-service/international-profile/university-of-kassel(21.12.2020)

208 www.uni-kassel.de/uni/en/international-service/international-profile/university-of-kassel/facts-and-figures(21.12.2020)

elde edilmiş olmasıdır. Yabancı öğrenci emeğinin kapitalist sermaye birikimi mekanizmaları için elzem rolü incelenecektir.

3.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, literatür taraması vasıtasıyla elde edilen veriler yanında niteliksel olarak yapılan derinlemesine görüşmeler vasıtasıyla yürütülmüştür. Görüşmeler 2018-2019 öğretim yılında Kassel Üniversitesi'nde aktif olarak öğrenim gören 20 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış sorular katılımcılara yöneltilmiş, elde edilen veriler deşifre edilmiş ve sınıflandırılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Uluslararası öğrencilerin işgücü piyasasına dahil olma süreçleri, karşı karşıya olduğu çalışma ilişkileri ve var olan eşitsizlik mekanizmaları açıklanmaya çalışılmıştır. Görüşmeler esnasında sorulan sorular da bu çerçevede tez danışmanı yardımıyla oluşturulmuştur. Derinlemesine görüşme veri toplama tekniği kullanılırken, araştırma katılımcılarının kişisel bilgileri gizli tutulmuş ve görüşme yapılmadan önce elde edilen bu bilgilerin bilimsel çalışma için kullanılacağı belirtilmiştir. Ses kaydı yöntemiyle veriler elde edildikten sonra deşifre edilmiştir. Her görüşme başında ses kaydı alınması için katılımcının sözlü rızası alınmıştır. Görüşmeler İngilizce ve Türkçe yapılmış, İngilizce yapılan görüşme metinleri Türkçe 'ye çevrilmiştir.

3.5. Araştırma Bulguları

Uluslararası öğrenci hareketliliği olgusu, küreselleşme olgusunun insan hareketliliğini kolaylaştırması sonucu tüm dünyada artan bir hızla yaygınlaşmıştır. Bu süreçte iletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesi, insan hareketliliğinin hacmini de etkilemiş, bu bağlamda kendi ülkesinden başka bir ülkeye belirli bir süre kapsamında eğitim görme amacıyla göç eden uluslararası öğrenci sayısı büyük bir ivmeyle artmıştır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bu bağlamda eğitim politikalarını değiştirmesi ve uluslararası hareketliliği hızlandırıcı ve kolaylaştırıcı politikalar izlemesi, öğrencilerin hareketliliğe katılmalarını teşvik etmiştir. Öğrenci değişim programlarının kapsamının genişlemesi de derece hareketliliği dışında daha kısa süreli olarak başka bir ülkede eğitim alma olanağını doğurmuştur. Almanya'da Erasmus değişim programı ile birçok uluslararası öğrenci eğitim almakta ve belli bir süre için Almanya'da oturma ve çalışma iznine sahip olabilmektedir.

Farklı bir ülkede eğitim alan öğrenciler için dil öğrenme, mesleki gelişim açısından akademik anlamda farklı bir ülkede eğitim görme ve bu ülkede mezuniyet sonrasında çalışma iznine sahip olabilme gibi birçok fayda söz konusu iken bu olgunun yarattığı çeşitli sorunlar öğrenciler için zorlayıcı olabilmektedir. Uluslararası öğrenciler hareketliliğe katılmadan ve hareketlilik esnasında problemlerle karşılaşabilmektedir. Ev sahibi ülkeye gitmeden önceki prosedürel süreçlerdeki yaşanan aksaklıklar, barınma probleminin yaşanması, farklı bir kültürle karşı karşıya kalma ve sosyal bir çevreye adaptasyonun sağlanmasındaki zorluklar bu problemlerin başında gelmektedir. Ancak gerek ev sahibi ülkeye gitmeden vize, pasaport, harç gibi çeşitli kalemlerde yapılan harcamalar gerek seyahat masrafları gerek tercih ettikleri yabancı ülkeye gittiklerinde barınma, yemek, ulaşım gibi temel kalemlerde yaptıkları harcamalar, uluslararası öğrencileri ekonomik problemlerle karşı karşıya getirmektedir.

Uluslararası öğrencilerin ekonomik anlamda destek alabilecekleri kaynaklar öğrencilere sağlanan burslar veya aile desteği olabilmektedir. Ancak burs düzeylerinin yetersiz olması, öğrencinin ailesinin yeterli destek verecek düzeyde olamaması veya öğrencinin gelmekte olduğu ülke ile gideceği ülke arasındaki ekonomik farklılıklar, öğrencilerin maddi olarak zorluklar yaşamasına neden olmaktadır. Bu durumda yaşam ve eğitim maliyetlerini karşılamak durumunda olan uluslararası öğrenciler, kendilerine sağlanan yasal bir çalışma izni varsa işgücü piyasasına girerek çalışmaktadır.

Burada önem taşıyan nokta, öğrencilerin kendi gelişimlerini destekleyecek işlerde çalışmaları ve karşılaştıkları eşitsizlik pratikleridir. Almanya özelinde öğrenciler için haftada en çok 20 saat olmak üzere yarı zamanlı çalışma hakkı yasal olarak sağlanmıştır. Almanya’da dil bariyeri nedeniyle kendi uzmanlık alanında iş bulma zorluğu, öğrencilerin niteliksiz, esnek, düşük ücretli işlerde çalışmaya itmektedir. Restaurant, kuryelik, bakıcılık gibi işgücü devrinin fazla, düşük ücretli, özellikle sözleşmesiz çalışmanın yaygın olduğu, Almanca dil bilgisinin minimum gereklilik oluşturduğu işlerde uluslararası öğrenciler istihdam edilmektedir.

Kassel Üniversitesi’nde öğrenim gören uluslararası öğrencilerle yapılan yüz yüze görüşmelerde, öğrencilerin hareketliliğe dahil olma süreçlerinde yaşadıkları zorluklar yanında, işgücü piyasasında karşılaştıkları pratikler gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır. Görüşme yapılan öğrencilerin tamamı Kassel Üniversitesi’nde farklı bölümlerde öğrenim gören, öğrencilikleri sırasında aktif olarak yarı zamanlı biçimde çalışan öğrencilerden oluşmaktadır.

Öğrencilerle yapılan görüşmelerde tezin sorunsalını oluşturan işgücü piyasası koşulları gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır. Öğrencilerin karşılaştığı sosyal uyum problemi gibi diğer nedenlerden öte ekonomik problemler öne çıkan bir noktadır.

3.5.1. Araştırma Örneklemi

Araştırmaya katılan uluslararası öğrenci sayısı 20'dir. Katılımcıların yaşları 22-28 arasında değişkenlik göstermektedir. Görüşme yapılan öğrencilerin 13'ü erkek, 7'si kadın öğrencidir. Katılımcı öğrencilerin yaşları, gelmiş oldukları ülkeler, eğitim gördükleri programın niteliği ve eğitim almakta oldukları bölüm açısından ayırım yapılırsa aşağıda tablolar yol gösterici olabilmektedir.

Tablo 8: Araştırma Bulguları: (Öğrencilerin Geldiği Ülke, Eğitim Seviyesi ve Yaşları)

Görüşmeci	Geldiği Ülke	Eğitim Seviyesi	Yaş
1	İtalya	Lisans	28
2	Türkiye	Lisans	22
3	Türkiye	Yüksek Lisans	25
4	Fas	Yüksek Lisans	26
5	Kanada	Lisans	32
6	İran	Lisans	28
7	Pakistan	Yüksek Lisans	23
8	Mısır	Yüksek Lisans	25
9	Hindistan	Yüksek Lisans	24
10	Hindistan	Yüksek Lisans	22
11	Ürdün	Yüksek Lisans	27
12	Suriye	Yüksek Lisans	28
13	Suriye	Yüksek Lisans	26
14	Suriye	Yüksek Lisans	27

15	Türkiye	Lisans	22
16	Türkiye	Yüksek Lisans	25
17	Vietnam	Yüksek Lisans	28
18	Pakistan	Yüksek Lisans	22
19	Türkiye	Lisans	22
20	Türkiye	Yüksek Lisans	25

Almanya Kassel Üniversitesi, Erasmus programı kapsamında dünyanın birçok bölgesinden uluslararası öğrencileri yükseköğrenim programlarına kabul ederken, değişim programları haricinde derece hareketliliği için de uluslararası öğrencilere ev sahipliği yapmaktadır. Başvuru süreci internet ortamı üzerinden gerçekleşmekte ve baz alınan kriterler, her iki hareketlilik türü için farklılık göstermektedir. Değişim programları kapsamında Almanya'ya gelen öğrenciler için menşei ülkelerinde belli bir not ortalamasına sahip olmak ve kendi ülkelerindeki yükseköğrenim kurumlarının gerçekleştirdiği İngilizce dil yeterliliği sınavında başarılı bir geçer not almak yeterli olabilmektedir. Derece hareketliliği kapsamında Almanya'ya gelen öğrenciler, uluslararası düzlemde geçerliliği olan dil sınavlarından (TOEFL ve IELTS) yeterli puan almak durumundadır.

Dikkati çeken bir başka nokta ise öğrencilerin gelmiş olduğu ülkeler bazında karşımıza çıkmaktadır. Suriye Savaşı'ndan etkilenen ve "mülteci" veya "sığınmacı" statüsü ile Almanya'ya yasal yollardan giriş yapan öğrencilerin yükseköğrenim kurumlarına kayıt yaptırarak öğrenim gördükleri gözlemlenmiştir. Suriye'den gelen yabancı öğrenciler bir değişim programı vasıtasıyla öğrenime katılmamaktadır. Bir derece programına kayıt yaptırmakta ve yükseköğrenimine devam etmektedirler.

Öğrenciler Erasmus değişim programı kapsamında veya derece hareketliliği kapsamında Almanya'ya gelmiştir. Öğrenim gördükleri bölümler açısından ayırım aşağıdaki tabloda yer almaktadır;

Tablo 9: Araştırma Bulguları: Öğrencilerin Kayıtlı Oldukları Bölüm

Görüşmeci	Bölüm
1	Tarih ve Politika
2	Elektrik Mühendisliği
3	Uluslararası İlişkiler
4	Davranış Ekonomisi ve Yönetişimi
5	Makine Mühendisliği
6	Elektrik Mühendisliği
7	Fonksiyonel Güvenlik Mühendisliği
8	Nano Teknoloji
9	Fonksiyonel Güvenlik Mühendisliği
10	Fonksiyonel Güvenlik Mühendisliği
11	Nano Teknoloji
12	Mimarlık
13	Mimarlık
14	Mimarlık
15	İktisat
16	Davranış Ekonomisi ve Yönetişimi
17	Nano Teknoloji
18	Fonksiyonel Güvenlik Mühendisliği
19	Uluslararası İlişkiler
20	Uluslararası İlişkiler

Öğrencilerin çoğunluklu olarak Mühendislik fakültesi bünyesindeki programlara katılım gösterdikleri gözlemlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomik açıdan gelişmişliği yakalamak adına Almanya, Sanayi sektörüne ağırlıklı yatırımlar yapmış ve bir üretim ekonomisi olarak dünya pazarına açılmıştır. Üniversite bölümlerinin ağırlıklı olarak Mühendislik bölümleri üzerinden uluslararası öğrencilere eğitim vermektedir.

3.5.2. Uluslararası Öğrencilerin Karşılaştıkları Başlıca Sorunlar

Uluslararası öğrencilerin eğitim hareketliliği ile farklı bir ülkeye gitmeleri sonucu karşılaştığı birçok problem bulunmaktadır. Bu problemler barınma, sosyalleşme, uyum sorunu, ekonomik koşullar gibi noktalarda öğrencileri zorlayabilmektedir. Öğrencilerin barınma koşullarının düzenlenmesinde Kassel Üniversitesi, özellikle değişim programları bünyesinde eğitim faaliyetine katılacak öğrenciler ile hareketlilik başlamadan önce e-mail yoluyla iletişim kurarak barınabilecekleri öğrenci yurtları konusunda bilgilendirme yapmaktadır. Öğrenciler hareketliliğe katılmadan ve Almanya'ya gitmeden önce kendilerine farklı fiyat seçenekleri ile sunulan öğrenci yurtları arasından seçim yaparak barınma konusunu çözebilmektedir. Ödeme hareketlilik öncesinde sana ortamda gerçekleştirilmekte ve sanal imza ile öğrencinin ülkede kalacağı süreyi kapsayan bir kira sözleşmesi hazırlanmaktadır. Öğrenci yurtlarında barınmak istemeyen öğrenciler kampüs içerisindeki ilanlar vasıtasıyla, sosyal çevre vasıtasıyla veya internet ortamındaki öğrencilerle iletişime geçerek öğrenci evinde barınma seçeneğini de değerlendirebilmektedir. Özellikle kredi hareketliliği kapsamında hareketliliğe katılan uluslararası öğrenciler, öğrenci yurtlarının öncelikli olarak Erasmus programı gibi değişim programlarıyla gelen öğrencilere tahsis edildiği, kendilerinin barınacak bir yer bulma konusunda oldukça zorlandığını aktarmıştır.

Uluslararası öğrencilerin karşılaştığı en yaygın problemlerden biri de ekonomik koşullardır. Burs imkanlarının yetersizliği, bazı durumlarda burs almadan yalnızca aile desteği ile Almanya'ya gelen öğrenciler işgücü piyasasına girerek çalışmak durumunda kalmaktadır. Öğrencilerin gelmiş oldukları ülkeler ile Almanya arasında ekonomik anlamdaki farklılık ve özellikle para kur farkı öğrenciler için zorlayıcı olabilmektedir. Almanya yasal mevzuatı çerçevesinde öğrencilere çalışma izni verilmesi ekonomik problem yaşayan öğrenciler için işgücü piyasasına girmeyi kolaylaştırmaktadır. Görüşme yapılan 20 öğrencinin 19'u, öğrencilikleri sırasında çalışma nedeni olarak ekonomik sebepler ve yaşamlarını daha rahat sürdürmek için çalıştıklarını belirtmiştir. 3 öğrenci için ekonomik sebepler yanında tecrübe edinmek, dil geliştirmek ve sosyalleşmek de ek nedenler arasında belirtilmiştir. Öğrencilerden yalnızca 1 kişi tecrübe kazanmak amacıyla çalıştığını görüşme esnasında belirtmiştir.

Ekonomik anlamda öğrenciler için maliyet oluşturan unsurlar, ülkeye varış öncesinde pasaport ve vize işlemleri masrafları, ülkeye varış sırasındaki seyahat masrafları, ülkeye varış sonrasında barınma için öğrenci yurtlarına veya öğrenci evlerine ödenen kira tutarları, yemek masrafları, kişisel harcamalar ve öğrenim harçlarıdır. Almanya Kassel Üniversitesi her uluslararası öğrenciden öğrenim gördükleri dönem başına harç tutarı temin etmektedir. 2020 yılı kış dönemi için bu tutar 293,45 Euro'dur. Öğrencilerin ödedikleri harç tutarı kapsamında Kassel şehri içerisinde ulaşımını sağlayabilecekleri tramvay hatları dönem boyunca ücretsiz olarak hizmet vermektedir. Bu nedenle uluslararası öğrenciler için (farklı lokasyonlara seyahat etmeleri dışında) ulaşım bir maliyet unsuru oluşturmamaktadır.

Almanya'ya eğitim amacıyla gelen fakat yaşam maliyetlerini karşılamak durumunda kalan öğrencilerin emek piyasasına giriş yaptığı gözlemlenmiştir. Değişim programları kapsamında veya derece hareketliliği ile eğitim alan öğrenciler, kendi ülkelerindeki yükseköğrenim kurumlarından burslar almakta veya aile desteği ile hareketliliğe katılmaktadır. Burs oranlarının öğrenciler için yetersiz kalması, aile desteğinin yaşam maliyetlerini karşılamada yetersiz olması ve bazı öğrenciler için de deneyim amacıyla işgücü piyasasındaki esnek & yarı zamanlı işlerde çalıştıkları görülmektedir. Alman yasal mevzuatı, eğitim görme amacıyla ülkelerine gelen uluslararası öğrencilere yarı zamanlı çalışma hakkı tanımaktadır.

Araştırmaya katılan uluslararası öğrencilerin çalışma süresi 1 hafta ve 4 yıl arasında değişiklik göstermektedir. Erasmus gibi değişim programları ile eğitim amacıyla gelen uluslararası öğrenciler için çalışmakta oldukları süre, derece hareketliliğine dahil olan öğrencilerden daha kısa bir süreye denk gelmektedir. Yapılan iş bağlamındaki ayrım da öğrencilerin çoğunun restaurant, kuryelik, yaşlı bakım gibi hizmet sektöründeki yarı zamanlı ve vasıf gerektirmeyen işlerde görev aldıkları görülmektedir. Üniversite çevresindeki işyerlerinde çoğunlukla yarı zamanlı çalışacak olan öğrencilerin istihdam edilmek istendiği görülmektedir. Market, restaurant gibi işyerleri kendi dükkanlarının dışına ilanlar asarak yarı zamanlı çalışacak öğrenciler aradıklarını belirtmekte ve bu kanal vasıtasıyla işgücüne ulaşmaya çalışmaktadırlar.

Tablo 10: Araştırma Bulguları: Almanya’da Çalışma Süresi ve Yapılan İş

Görüşmeci	Çalışma süresi	Yapılan İş
1	2 yıl	Yemekhane
2	1 hafta	Restaurant
3	5 ay	Market
4	11 ay	Oyun Firması
5	4yıl	Üniversite Enstitüsü
6	8 AY	Enerji sistemleri firması
7	1 ay	Kargo şirketi
8	8 ay	Gazete dağıtımı
9	1.5 ay	Restaurant
10	2 ay	Yemek kuryesi
11	3 hafta	Restaurant
12	2.5 yıl	Mimar
13	2 yıl	Yaşlı Bakım Merkezi
14	2 yıl	Yaşlı Bakım Merkezi
15	5 ay	Düğün organizasyonu
16	3 ay	Yaşlı Bakım Merkezi
17	3 ay	Fast Food restoranı
18	2.5 ay	Yemek kuryesi
19	1 ay	Restaurant
20	2.5 ay	Restaurant/Bebek Bakıcılığı

Kassel Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren “Career Service” birimi, kendi bünyelerinde eğitim gören öğrencilere iş bulma amacıyla faaliyet gösteren bir birimdir. Bu birimin fonksiyonu, aktif olarak öğrenci olan ve çalışma isteğinde bulunan öğrenciler ile istihdam faaliyetini gerçekleştiren firma ve kuruluşlar arasında bir köprü görevi kurmaktadır. Öğrenciler için yarı zamanlı iş olanakları yanında staj imkânı da sunulmaktadır. İnternet sitesi

üzerinden yayınlanan ilanlar dışında üniversite kampüsü içerisinde de ofisleri bulunmaktadır. Açık iş ilanları genellikle Almanca dil bilgisi gerektirmektedir. Araştırma yapılan 2019 öğrenim yılında yalnızca İngilizce dil bilgisi ile açık bir iş ilanı olmadığı bilgisi ofis tarafından bildirilmiştir.

Kassel Üniversitesi'ne değişim programları veya derece hareketliliği ile eğitim amacıyla gelen her uluslararası öğrenci için, "Uluslararası Öğrenci Ofisi – International Office" tarafından oryantasyon programı organize edilmektedir. Bu program kapsamında kampüs gezileri, şehir gezileri, öğrencilerin kaynaşması için çeşitli toplantılar ve etkinlikler düzenlenmektedir. Uluslararası ofiste çalışan kişiler Kassel Üniversitesinde öğrenim gören uluslararası öğrencilerden ve tam zamanlı çalışan memurlardan oluşmaktadır. Görev yapan öğrenci ve memurların her biri Almanca ve İngilizce dil bilgisine sahiptir. Uluslararası öğrencilerin barınma, eğitim, dersler, program içeriği gibi her konuda danışabilecekleri bir birimin mevcut olması uyum sağlanması açısından faydalı olmaktadır. Aynı zamanda "Dil Merkezi – Language Center – Sprachenzentrum" tarafından uluslararası öğrenciler için belli kontenjanlarla sınırlı olmak üzere dil eğitimi verilmektedir. Bu dil eğitimi ücretli şekilde sağlanmakta ve eğitim sonunda gerçekleştirilen sınavda başarılı olunması durumunda sertifika temin edilmektedir. Kassel Üniversitesi bünyesinde sağlanan bu imkanlar çerçevesinde Almanca bilgisine sahip olmayan, çeşitli nedenlerle kurslara katılamamış öğrenciler mevcuttur. Öğrenim görülen bölümde eğitim dilinin İngilizce olması, kurslara kayıt sırasında kontenjanların dolması nedeniyle kayıt yaptırılamaması, değişim programı öğrencileri için kısa bir zaman aralığında Almanya'da bulunma ve kurslara katılamama gibi nedenlerle Almanca dilini öğrenemeyen birçok öğrencinin var olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle işgücü piyasasına dahil olma noktasında, kendi yetenekleri ve uzmanlaştıkları alanla ilgili bir işte çalışmak veya staj yapmak isteyen bir öğrencinin Almanca dil bilgisine sahip olması zorunlu bir noktadır. Almanca bilmeyen öğrenciler restaurant kuryeliği, temizlik, fast food restaurantında çalışma gibi dil bilgisinin çok sınırlı seviyede gerekli olduğu işlerde istihdam edilebilmektedir.

3.5.3. Uluslararası Öğrencilerin Almanya'yı Tercih Nedenleri

Öğrencilerin Almanya'yı yükseköğrenim görme amacıyla tercih etme nedenleri arasında nispeten daha az bir harç bedeli talep etmesi etkili olmaktadır. Amerika, Kanada ve Avustralya gibi ülkelerin dönem başına uluslararası öğrencilerden çok yüksek seviyelerde

harçlar talep etmesi, ekonomik olarak öğrencileri zorlamakta, bu nedenle nispeten düşük düzeyde harç talebinde bulunan Almanya, öğrencilerin tercih ettiği bir ülke olmaktadır. Bu etken dışında öğrencilerin tercihini belirleyen faktör verilen eğitimin kalitesidir.

-Almanya'yı seçtim çünkü burası eğitim için en az para isteyen yerlerden birisi. Avrupa'da pek az ülke ücretsiz eğitime sahip. İlk Fransa ve Almanya idi. Ben Fransa tarafından pek çok kez reddedildim ve orada eğitim almamaya karar verdim. 2010 ve 2015'te reddedildim. Ve tamam dedim. Şu anda Fransa için dönemlik 1700 Euro ödemek gerekiyor. Ve Almanya benim için son seçeneği yani sonra Almanya'yı seçtim. Genel olarak Almanya eğitimiyle iyi biliniyor ve iyi tanınmış. Avrupa'daki en iyi eğitim sistemlerinden birine sahip. Avrupa'da yayınlanmış araştırmaların çoğu Almanya'dan geliyor. (Görüşmeci 4)

- Dürüst olmak gerekirse, Almanya'yla ilgili güzel olan şey öğrenim ücretleri. Amerika'ya gittiğinizde çok yüksek öğrenim ücretleri var. Amerika'daki eğitim seviyesi Almanya ile aynı bu yüzden Almanya'yı tercih ettim. (Görüşmeci 7)

- Almanya'yı tercih ettim çünkü ilk olarak ben Hindistanlıyım. Benim için ilk olarak mali durum geliyor. Çünkü yüksek lisans öğrenimi için Avustralya veya Amerika'ya gitmek benim için çok pahalı. Almanya'da daha ucuz ve eğitim kalitesi daha iyi. Bence Almanya'daki eğitim kalitesi Avustralya ve Amerika'dan daha iyi. (Görüşmeci 9)

Almanya ekonomisinin güçlü olduğu üretim kalemleri de öğrencilerin öğrenim gördükleri bölüm ve uzmanlaşmak istediği alanlar ile örtüşmesi de Almanya'nın uluslararası eğitim açısından tercih edilmesinde etkili olmaktadır. Kendi ülkesinde Mühendislik eğitimi alan bir öğrenci için Almanya'da eğitim görme olanağı, geleceğini şekillendirme amacıyla oldukça önemli bir gelişim alanı oluşturmaktadır.

- Çünkü biliyorsun ilk şey eğitimi ücretsiz sağlıyorlar, herhangi bir öğrenim ücreti olmadan. Ve eğer arka plana biraz teknik açıdan bakarsan mühendislik alanında Almanya mühendislikte önde gelen ülkelerden biri. Bu yüzden burayı seçtim. (Görüşmeci 10)

-Çünkü eğitim gücüyle ünlü, bunun gibi bir şey. Ve ekonomisiyle tüm dünyada 5. Güç, bu yüzden gelip yüksek lisansımı yapmak için iyi bir yer.
(Görüşmeci 11)

Almanya'nın uluslararası öğrencilere yasal olarak çalışma imkânı vermesi de etkili nedenler arasındadır. İşgücü piyasasında çalışmak isteyen bir öğrenci, kendisine sağlanan yasal olanaklar sayesinde bu konuda bir engel ile karşılaşmamaktadır. Ancak önemli olan nokta, öğrencilere yalnızca yarı zamanlı olacak şekilde yasal bir çalışma izni veriliyor olmasıdır.

- İlk neden burada çok fazla Suriye'li var. Şu anda öğrenim gören çok fazla öğrenci var. Diğer neden Almanya'da öğrenim maliyetleri çok yüksek değil. Yalnızca dönem harçları var. 300 Euro civarında. Ve Almanya'nın Avrupa'daki konumu diğer şehirlere göre çok fazla şans sunuyor, Fransa ve İtalya'ya göre. Diğer neden burada çalışma imkanı. Suriye'de bir öğrenci olarak çok fazla sorun var, finansal problemler. Herkes için maliyetler çok yüksek, 1000 Euro, diğer Suriyeliler için zor. Bu yüzden, Almanya benim seçeneğimdi. (Görüşmeci 12)

-Eğitim sistemi çok iyi ve maliyeti çok fazla değil. Üniversitede öğrenim görürken aynı zamanda çalışabiliyorum. (Görüşmeci 13)

Uluslararası öğrencilerin değişim programlarında okul ve ülke seçimleri, eğitim hayatlarını devam ettirmek istedikleri ülkeler bağlamında şekillenebilmektedir. Değişim öğrencileri için kısa süreli olarak ev sahibi ülkede bulunmaları nedeniyle kendi alanlarıyla ilgili iş bulabilmeleri imkânsız olmaktadır. 6 aylık kısa bir süre için Almanya'ya gelmiş olan bir değişim programı öğrencisi, eğer Almanca dilini bilmiyorsa öncelikle kurs almak durumundadır. Kassel Üniversitesi bünyesinde seviye bazında verilen dil eğitimi 3 ay süreyle sağlanmaktadır.

Öğrencilerin öğrenim gördükleri ve uzmanlaştıkları alanlarla ilgili iş ve staj imkânı sunan firmaların Almanca dil bilgisi şartını koymaları, değişim öğrencileri için kendi alanları kapsamında iş bulmalarının önünde bir engel oluşturmaktadır. Maliyetler nedeniyle ekonomik anlamda zorlanan Erasmus vb. gibi değişim programı bünyesindeki uluslararası öğrenciler, genellikle yarı zamanlı ve vasıf gerektirmeyen işlerde istihdam edilmektedir.

- Eğitimimi burada devam ettirmeyi düşündüğüm için ilk adım olarak

Erasmus aracılığıyla buraya geldim. Almanya'da kendi bölümümle ilgili iş aramadım. Benim bölümle ilgili herhangi bir işte çalışmak istiyorsan ayrıyeten sertifikalar isteniyor. O konuyla ilgili en azından bir sertifika edinmen gerekiyor. Lisans mezunu olman gerekiyor en azından. (Görüşme 15)

Öğrencilerin yükseköğrenim gördükleri bazı eğitim bölümleri kapsamında işgücü piyasasında çalışabilmek için sertifikaya sahip olmak yasal düzenlemeler gereği zorunluluk teşkil etmektedir. Doktorluk, öğretmenlik gibi mesleklerde sertifikaya sahip olmayan bireyler işgücü piyasasında çalışmamaktadır.

3.5.4. Uluslararası Öğrencilerin Vize ve Çalışma İzni Alma Süreçleri

Uluslararası öğrenci hareketliliği olgusu kapsamında, hareketliliğe katılma kararı alan öğrencilerin ülke tercihinde çekici ve itici etmenler etkili olmaktadır. Öğrencilerin eğitim amacıyla gidecek olduğu ülkelerin vize verme süreçlerinde öğrencilere kolaylık sağlaması, öğrenim dönemi bittikten sonra derece elde eden veya değişim programı kapsamında hareketliliğe katılan öğrenciler için eğitimi dönemi tamamlandığında, söz konusu ülkenin öğrencilere iş fırsatı ve belli süre o ülkede oturma ve çalışma izni sağlaması çekici etmenler arasında yer almaktadır. Kuşkusuz bu politikalar, nitelikli işgücünü ülke ekonomisine kazandırmada önemli bir araçtır. Almanya özelinde yükseköğrenim kurumundan mezun olan öğrenciler mezuniyet tarihi sonrasında 18 ay süre ile oturma ve çalışma iznine sahiptir.²⁰⁹ Öğrenciler için temin edilen oturma ve çalışma izninin, her bireyin kendi özelinde değerlendirilmesi yapılarak uzatılabilmesi söz konusudur. Özellikle otomotiv sektöründe önde gelen ülkelerden biri olan Almanya'da, Mühendislik eğitimi alan öğrencilerin mezuniyet sonrasında iş bulması kolay olabilmektedir. Bu noktada Almanca dil bilgisi de önem taşımaktadır. Görüşme gerçekleştirilen öğrenciler için yükseköğrenim derecesi elde ettikten sonra Almanya'da yaşamaya devam edebilme fırsatının olması da etkili olmuştur.

- Açıkçası birçok nedenden dolayı. Çünkü ucuz. Bir nedeni burada eğitim almak ucuz. Ve yüksek lisansı bitirdikten sonra iş fırsatı bulmak kolay. (Görüşme 8)

- Çünkü öğrenim ücretleri yok. Ve ayrıca eğer Almanca öğrenirsem, bir

²⁰⁹ <https://westline.com.tr/yurt-disinda-universite/almanyada-universite-sonrasi-kariyer/>

yaşam becerisi kazanırım. Hindistan ve Pakistan'daki diğer kişilerin yanı sıra yeni bir dil öğrenmek, çünkü onlar İngilizce biliyorlar. İngilizce tüm dünyada biliniyor. Ama Almanca ve Çince gibi yabancı bir dil öğrenmek bir yaşam becerisi. Ve ayrıca temel nokta öğrenim harcı olmaması ve Alman pazarı benim uzmanlaşacağım otomotiv endüstrisiyle bağlantılı, bu benim için iyi. Bu benim gelecekteki işim. (Görüşmeci 18)

Almanya'da yükseköğrenim görme amacıyla hareketliliğe katılma isteğinde bulunan öğrenciler için vize alım süreçleri beraberinde çeşitli kolaylık ve zorlukları getirmektedir. Yükseköğrenim kurumu tarafından öğrenci kayıt kabul belgesi şeklinde temin edilen belge ile vize randevusuna giren öğrenciler, öğrenim gördükleri süreyi kapsayan öğrenci vizesi ile yasal yollardan ev sahibi ülkeye giriş yapabilmektedir.

Uluslararası öğrenciler için vize politikaları Almanya dahil olmak üzere çoğu ülkede gevşetilmiş olsa da bazı ülkelerden gelen öğrenciler için kısıtlayıcı uygulamalar devam edebilmektedir. Bu noktada dünya konjonktüründe göçmen karşıtı politikalar ve “sınırların yükseltilmesi” öğrenci vizesine başvursa dahi çeşitli örneklerde kısıtlayıcı uygulamaları gün yüzüne çıkarmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde bazı öğrenciler için vize alım süreçleri kolay ve hızlı bir şekilde gerçekleşmişken, bazı öğrenciler için uzun bekleme sürelerini beraberinde getirmiştir. Elde edilen veriler kapsamında bu zorlaştırmacı süreçleri etkileyen faktörler, öğrencinin gelmiş olduğu ülke ve bir durumda da öğrencinin ismi olmuştur. Değişim programı kapsamında hareketliliğe katılarak Almanya vizesine başvuran bir uluslararası öğrenci, ismi nedeniyle güvenlik soruşturmasına dahil edilmesi gerekliliği, vize görevlisi tarafından kendisine bildirilmiştir. Kendi döneminde aynı zaman diliminde vize alımı için konsolosluga başvuran uluslararası öğrenci, diğer öğrenci arkadaşlarına göre fazladan 1,5 ay vize kabulü için beklemek durumunda kalmış, bu nedenle hem görmekle yükümlü olduğu derslere katılım sağlayamamış hem de katılım göstermek istediği dil kursuna katılım sağlayamamıştır. Bu gibi birçok zorlaştırmacı süreç, vize kabulü sürecinde yaşanabilmektedir.

- Tahran'daki Almanya Başkonsolosluğundan vizeye başvurursanız, korkunç. Çok zor. Çünkü talep çok yüksek. Ve vize randevusu oluşturmak bile belki 1 yıldan fazla zaman alıyor. Sadece randevu almak için. (Görüşmeci 6)

-Almanya'ya geldiğimde, benim ülkemde uluslararası vize gibiydi. Almanca bilgisi olmadan. Benim ülkemde eğer Almanca dilbilginiz yoksa İngilizce almalısınız. Buna uluslararası vize diyorlar. Ve uluslararası vize almak çok zor. 4. Kez denediğimde onaylanmadan önce 3 kez reddedildim. Evet, yani Ürdün'den Almanya'ya Almanca bilmeden uluslararası öğrenci olarak gelmek çok zor. Çok zor.
(Görüşmeci 11)

*-Vizeyle problemim olmadı. Sadece 3 ay için bekledim. Ama Frankfurt havaalanında ayrıca 2 saat bekledim. 2saatten fazla. Pasaportumla ilgili bir sorun vardı. (Suriye pasaportu) **(Görüşmeci 13)***

- ..çok fazla insan vizeye başvuruyor. Ve size randevuyu sonra veriyorlar, kabul mektubunuz varsa konsolosluktan randevu almak için 4 ay kadar beklemeniz gerekiyor. Çok uzun. Sonra 1 ay bunun süreci başlıyor. Ama şu an bu süre daha da fazla. 6 ay beklemeniz gerekiyor ya da daha bile fazla. Ve bazen 10 ay. Çok fazla.
(Görüşmeci 18)

Almanya vize politikasında uluslararası öğrencilerin yaşam ve maliyetlerini karşılayabileceğine dair taahhütname vermeleri karşılığında vize vermektedir. Söz konusu taahhütname, öğrencinin Almanya'da eğitim göreceği süre baz alınarak, aylık ortalama harcama tutarları göz önünde bulundurularak vize başvuru süreci sırasında görevliye tebliğ edilmek durumundadır. Bu tutar aylık ortalama 735 Euro'dur. Öğrenciler genel olarak ailelerinin ekonomik durumlarını noter kanalıyla belgeleyerek vize alabilmektedir. Vize başvuru belgeleri arasında öğrencinin öğrenim göreceği süre boyunca barınacağı öğrenci yurdu veya öğrenci evine dair kira sözleşmesinin de temin edilmesi gerekmektedir.

Aileleri tarafından ekonomik olarak Almanya'da öğrenim süresi boyunca yaşamını sürdürebileceğini belgeleyemeyen öğrenciler, Almanya'da öğrenim süresi boyunca bloke edilen bir banka hesabına belli bir tutar para yatırmak durumundadır. Bu tutar ortalama aylık 695 Euro'ya denk gelmektedir. Öğrencinin Almanya'da kalacağı süre ay bazından hesaplanır ve bu tutar ile çarpılarak oluşan toplam meblağ blokeli banka hesabına konulmaktadır.

Almanya'da yükseköğrenim görmek isteyen uluslararası öğrenciler, öğrenim görecekları süre boyunca yaşam maliyetlerini karşılayabileceklerini yukarıdaki yöntemlerle tebliğ etmek durumundadır. Öğrencilerin en çok bu noktada ekonomik olarak yeterli seviyede

olduklarını kanıtlamaları zor durumda kalmalarına neden olmaktadır. Bazı öğrencilerin ailelerinden bu anlamda destek alamaması, bir kısmının ise blokeli hesap açma konusunda çeşitli ve karmaşık prosedürlerle karşılaşması zorlayıcı olabilmektedir. Özellikle Almanca dil bilgisi eksikliği bu gibi resmi işlemlerde bir bariyer oluşturabilmektedir.

- Almanlar şöyle bir millet, seni ülkelerine alana kadar.. eksik belge istemezler. Bir eksik belgeyle ret verirler yani öyle bir ülke. Ama belgelerini tam veriyorsan da hani hakkını da veriyorlar yani öyle diyeyim. Ama şartları diğer ülkelere göre çok ağır Almanya'nın. Erasmus'ta şöyle bir sıkıntı yaşadım, Erasmus'tu ve benim bursum vardı. Ama ona rağmen sponsor görmek istediler. Kalan miktarı. Almanya'da şöyle bir kanun var, burada yaşayan burada öğrencilerin aylık geçinme endeksi belirlenmiş. Bu da bu seneki rakamlara göre 720 Euro. 720 Euro'yu garanti etmeni istiyorlar. Ve bizim aldığımız bursa sadece 400 Euro'ydu ve kalan 320 Euro'yu göstermemi istediler ve sponsor sadece anne baba, ebeveynler ve kardeşler olabiliyordu. Benim annem babam çalışmıyordu, hani göstereceğimiz somut bir gelir yoktu. Ablam o dönemlerde çalışıyordu. Ablamın asgari ücretiyle ve bir de taahhütname tabi noterde veriyorsun. Onun yanında bir de şey gösterdim, bankada bir miktar para gösterdim. Vizemi hızlı yani belgelerimi tam verdiğim için sorunsuz vizemi hemen aldım. Ama lisans için. Yüksek lisans için çok zorlandım. Çok zordu. Almanya'ya her gelmemde zordu yani. Eğitimle geldiğim her sefer zorlandım Almanya'da. **(Görüşmeci 16)**

Yaşam maliyetleri açısından zorlanan ve ekonomik anlamda problem yaşayan öğrencilerin işgücü piyasasına girmeleri zorunluluk haline gelmektedir. Almanca bilmeyen, iş bulmak için kısıtlı bir zamanı olan öğrencilerin ilk başvurduğu işler genel olarak belirli bir vasıf düzeyi gerektirmeyen işler olmaktadır. Öğrenciler genel olarak belirli bir nitelik ve donanım gerektirmeyen, kendi gelişimlerine katkı sağlamayan işlerde çalıştıklarını belirtmektedir. Öğrenci olma statüsünün yaptıkları iş için yeterli olduğunu düşünenler ağırlıktadır. Çalıştıkları işlerde kendi mesleki ve kişisel gelişimlerine ve eğitim seviyelerine uygun şekilde bir katkı elde edemediklerini düşünmektedirler.

3.5.5. İşgücü Piyasasında Uluslararası Öğrenciler

Uluslararası öğrencilerin eğitim alma amacıyla gittikleri Kassel şehrinde hizmet sektöründeki yarı zamanlı işlerde çalıştıkları görülmektedir. İşverenlerin düşük ücretle çalıştırabilmeleri nedeniyle öğrenci emeği istihdam etmeleri yaygındır. Özellikle restaurant, fabrika gibi işyerlerinde yarı zamanlı çalıştırılabilecek, düşük ücret verilebilecek bir işgücünün varlığı, özellikle de bu işgücüne kolaylıkla ulaşabilme imkânı işverenler açısından oldukça cazibecidir. Kassel şehrinde üniversite çevresindeki market, restaurant, fast food restoranı gibi yerlerde öğrencilerin yaygın bir şekilde çalıştıkları gözlemlenmektedir.

-Bence bu işe herkes alınabilir. Çok az düzeyde bile Almanca konuşuyorsan orada çalışabilirsin. Öğrenciysen. Öğrenci olmak zorundasın.
(Görüşmecı 1)

Niteliklerine uygun olmayan işlerde çalışan öğrenciler, kendi ders programlarına göre çalışma saatlerini ayarlayabilmektedir. Öğrencilerin yaptıkları görevler genelde komplike sayılmayan görevlerden oluşmaktadır. Restaurant gibi işyerlerinde temizlik, bulaşık yıkama, mutfakta şefe yardım etme gibi görevlerde, kuryelikte yemek ve kargo taşıma gibi görevlerde yer almaktadırlar.

-Bu iş yemek sektöründe. Benim görevlerim çok farklı. Bazen bulaşıkları yıkıyorum. Ya da yemeği alıyorum ve tabakları bulaşıklara koyuyorum. Ya da kafeteryada çalışıyorum ve ekmek yapıyorum. Sanırım sadece bu kadar.
(Görüşmecı 1)

-Restoranda garson ve hmm nasıl söylesem... Çayları koyuyorum. Temizlik şöyle yapıyorum, çay bardaklarını yıkıyorum. Ondan sonra, çatal bıçakları falan yıkıyorum.
(Görüşmecı 2)

- Sabah 5'te uyanıyorum ve mahallemde gazete dağıtıyorum. Bu sadece 1 saatlik bir iş ya da 1 saatten az. Saat 6-6.30 gibi tüm işi bitiriyorum.
(Görüşmecı 8)

- Bu fabrikanın restoranı var. Ben orada çalışıyorum. Sadece servis yapıyorum. Mutfakta çalışıyor gibi, garson gibi. İçecekleri hazırlamak, müşterilere sunmak gibi işler. Onlardan sipariş alıyorum. Yemekleri servis ediyorum. Masaları temizliyorum. Her şey. Mutfak alanında değil.... Yani ben Hindistan'da 2 yıl

sanayide çalıştım. İşim daha çok dizüstü bilgisayarın önünde sandalyede oturmak, sanayide neler olduğunu görmek için iki kere giriş katına inmek, onlara neler yaptıklarını sormaktı. Ama burada servis elemanı olarak işe gittiğimde, her şeyi yapmak zorundayım. Ağır bira kutularını dondurucudan, restoranın giriş katındaki kilerden taşımak gibi. Onlara o odadan çıkarmak zorundayım yani... zor. Ve vardiyamda 3-4 kere kilere gidiyorum. Yani, benim için zor bir şey. Ama ilk ayda zordu. Çünkü şimdi bunu yapıyorum ve alışıyorum (Görüşmeci9)

- Yemek sektörüne bağlı. Olay şu, birisi online olarak bir sipariş veriyor, bir telefon uygulaması aracılığıyla. Bir yiyecek uygulaması var. Uygulamadan sipariş veriyorlar, farklı restoranlardan. Bizim oraya gidip, yemeği alıp müşteriye teslim etmemiz gerekiyor. (Görüşmeci 10)

-Evet, yemekleri yapıyorum. Ama yarı zamanlı gibi, her gün çalışmıyorum. Hava durumuna bağlı. Eğer yağmur yağıyorsa çok insan olmuyor. Orada vardiyam olmuyor. Ama hava güneşliyse, ah... çok ağır çalışıyorsun. Çünkü ünlü bir restoran. Ve hızlı yemek pişirmelisin. Çünkü müşteri sayısı yükseldikçe mutfakta eforunuz da artıyor. Mutfakta çalışıyoruz. Almanlara yemeği götüren garsonlar gibi çalışmıyoruz, hayır. Mutfakta çok hızlı olmak zorundasınız. Çok doğru iş yapmalısınız. Yemeklerle ilgili çok dikkatli olmalısınız. Çünkü gördüğünüz son yemeği mutfakta hızlı şekilde yapmak çok zor. Yani çok zor. Yani, hepimiz 4 saat hiç durmadan da çalışabiliyoruz. Bu yüzden çok zor. Ama 4 saat içinde 30 dakika için dinlenebilirsin. 30 dakika sonra yeniden hiç durmadan 4 saat çalışıyorsun (Görüşmeci 11)

Almanya'daki demografik yapının emek piyasasında oluşturduğu talep düzeyi açısından çeşitli işleri ön plana çıkardığı gözlemlenmiştir. Özellikle yaşlı nüfusun görece fazla olduğu Almanya'da, hizmet sektörü bünyesindeki yaşlı bakım hizmetleri işgücüne talebin fazla olduğu bir iş alanını oluşturmaktadır. Yaşlı bakım merkezleri, bünyesinde istihdam etmek üzere uluslararası öğrencilere de iş imkânı sağlamaktadır. Öğrencilerin bu merkezlerdeki görevleri genel olarak yaşlı bireyler ile zaman geçirme, bireylerin ihtiyaçlarını karşılama, taleplerini yerine getirme gibi görevlerden oluşabilmektedir. Bu sektörde çalışan uluslararası öğrencilerin aldıkları ücretten memnun olduğu ve diğer sektörlerde çalışanlara oranla daha yüksek düzeyde ücret aldıkları gözlemlenmiştir.

-Erken saatte işe gitmek zorundayım. Ve sonra orada yaşlı insanlar var. Bu insanları uyandırmanız gerekiyor, onları temizliyorsunuz ve sonra onlarla birlikte gidip onlara kahvaltı hazırlıyorsunuz, onlarla konuşuyorsunuz. Yaşlı insanlar onlarla konuşacak, onlarla şakalaşacak kişilere ihtiyaç duyuyorlar. Sonra onlarla bahçeye gidiyorsunuz, her şeyi yapıyorsunuz. Yıkanmak istiyorsa onunla birlikte gitmeniz gerekiyor, eğer temizlenmek istiyorsa. Her şey yaşlı insanlarla ilgili. Her şey, ne istiyorlarsa, onlar için yapmanız gerekiyor. Bazen süpermarkete gitmek istiyorlar, çünkü evlere yakın değil. Eğer onlarla gitmenizi isterlerse onlarla gidiyorsunuz, onlarla gitmeniz ve onlar için bir şeyler taşımanız gerekiyor.
(Görüşmecı 14)

Almanya’da yaşlı nüfusun niceliksel olarak yüksek olması bu alanlarda bir işgücü açığı doğurmaktadır ve yabancı öğrenciler bu alanda kolaylıkla iş bulabilmektedir. Görüşme yapılan 20 kişiden 3 kişi yaşlı bakım işlerinde görev almaktadır.

- İlk baktığım teyze çok yaşlıydı ve onun hizmeti daha fazlaydı. İşte uyanınca kaldırıp onu tuvalete götürüyorsunuz, sonra işte o tuvaletten çıkana kadar toplanacaksa yatağı toplanıyor. Sonra işte ayağına biraz masaj yapılıyor. Ondan sonra giydiriliyor, saçları taranıp örülüyor. Ondan sonra o içeri geçerken kahvaltısı hazırlanıyor, kahvaltısı bittikten sonra bulaşıkları yıkıyor, sonra bir daha öğle yemeği yapabiliyorsan öğle yemeği yapıp öyle çıkıyorsunuz. Ve temizlik de tabi ki yani evde, evde her ne iş olursa. **(Görüşmecı 16)**

1961 yılından itibaren Almanya’ya Türkiye’den gerçekleştirilen işçi göçü olgusu, etkilerini günümüze kadar sürdüren bir sosyal olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Almanya’da yaşamını sürdüren Türk ailelerin kendi kültürel kimliklerini ve sosyal ilişkilerini yıllar boyunca nesilden nesile aktararak sürdürdükleri her alanda karşımıza çıkmaktadır. Kassel şehrinde kebabçı dükkanlarının faaliyet göstermesi, Türk marketlerinin Türk çalışanları istihdam ederek faaliyet göstermesi, Türkçe konuşan insan sayısının oldukça fazla olması bunun bir örneğidir. Türkiye doğumlu Alman vatandaşı olan bireylerin kendi kültürel kodlarını yaşamlarında sürdürmeye devam etmesinin örneği olarak Türk düğünleri örnek gösterilebilir. Almanya’da önemli bir iş alanı olarak karşımıza çıkan Türk düğünlerinde, özellikle Türkiye’den Almanya’ya eğitim amacıyla gelen uluslararası öğrenciler çalışabilmektedir. Çeşitli

organizasyon faaliyetleri çerçevesinde gerçekleşen düğünlerde istihdam etmek üzere üniversitede eğitim gören öğrencileri sosyal iletişim bulan organizatörler, kendi araç imkanlarıyla öğrencileri genelde hafta sonları düğün yapılacak alana götürmekte, burada garsonluk, bulaşıkçılık, temizlik gibi görevlerde çalışmalarını sağlamaktadır.

Sosyal ve kültürel ilişkilerin oldukça sıkı bir biçimde gün yüzüne çıktığı düğün gibi organizasyonlarda çalışan uluslararası öğrencilerin, kendi kültürel kodlarını tanıyan ve bilen Türkler ile bir araya gelmeleri, onlar için motive edici bir noktayı oluşturmaktadır. Bu organizasyonlardaki yemek paylaşımı, bazı öğrencilere düğün sonrasında artan yemeklerden verilmesi, bahşiş verilmesi vb. uygulamalar öğrenciler için olumlu noktaları oluştursa da uzun çalışma saatleri, çalışılan süre boyunca oturma yaşının olması, bazı öğrenciler için saatlik yasal asgari ücret tutarı altında ödeme yapılması, sözleşmesiz çalışıyor olmak gibi sömürü mekanizmalarını beraberinde getirmektedir.

- neredeyse her işi yapıyorum diyebilirim. Mesela bu düğündeki masalarla ilgileniyoruz. Masadaki kovalar olsun, meyveler olsun ondan sonra kuruyemişler olsun bunların sürekliliğini sağlıyoruz. Ondan sonra misafirler herhangi bir şey istedikleri zaman eğer görevimiz dahilindeyse yerine getiriyoruz. Ondan sonra, buradaki düğünler genelde yemekli oluyor. O yemeklerin servisinde şeflerimize yardımcı oluyoruz. Ondan sonra, tabakları tekrardan geri mutfığa taşıyoruz. Düğün sonunda da salonun temizliğini yapıyoruz. (Görüşmeci 15)

-Kassel'de bir restoranda çalışıyorum. Güzel bir restoran. Burada her sabah temizlik yapıyorum, iki saat. Mutfak haricinde her yeri tuvaletleri ve restoranın içini silip süpürüyorum. İlk başta alışmam zor olmuştu, çünkü tuvalet temizlemek ne bileyim biraz garip gelmişti. Ama sonra alıştım. Öğrenci olduğum için tercih ettiler, çünkü Almancam yok. (Görüşmeci 20)

Uluslararası öğrenciler için getirilen çalışma hakkı, haftada belli bir saati aşmamak ve saatlik olarak asgari ücret tutarında ödeme yapmak gibi yasal zorunlulukları beraberinde getirmektedir. Almanya'da saatlik asgari ücret 9,35 Euro'dur. Hizmet sektöründe faaliyet gösteren işyerlerinde işverenler için kolaylıkla ulaşılabilecek bir işgücü rezervini oluşturan uluslararası öğrencilere, bazı işyerlerinde saatlik asgari ücret tutarı altında ödeme yapılabildiği

gözlemlenmiştir. Görüşme yapılan öğrencilerden birinin çalıştığı işyerinde alması gereken asgari ücret tutarından daha az ücretle çalıştığını belirtmiştir. Denetimin olmaması ve inisiyatifin işverene bırakılmış olması sonucunda saatlik asgari tutarın altında ücret ödemesi yapıldığı görülmüştür.

- Bir Türk restoranında çalıştım, kebabçıda. Garson ve temizlik işleri için. Ben burada yalnızca 1 ay çalışıp işi bıraktım. Çalıştığım yerdeki patron bana yeterli çalışma saati vermiyordu. Ayrıca ücret çok çok azdı. Saatlik 5 euro, asgari düzeyin altında. Bulaşık yıkıyordum. İşte şey, temizliyordum ortalığı. İşte çatal, bıçak olsun. Bazı müşterilere yardımcı oluyordum. İçecek olsun, çayları falan koyuyordum. Öğrenci olduğum için yani adam için uygun fiyatta çalıştırabilecek biri olduğum için bu işi verdiler. **(Görüşmecî 19)**

- Ücretimin daha fazla olmasını isterdim. Özellikle diğer arkadaşlarımın ne kadar aldığını duyduktan sonra tabi yani değişmesini isterdim. 5 Euro alıyordum saatlik. Çalıştığım yerdeki arkadaşlarım da çok farklı ücret almıyorlardı. Örneğin başka bir arkadaşım saatlik 12 Euro alıyor. **(Görüşmecî 19)**

-İşim yorucu bir iş. Bir de yarı fiyatına çalıştığım için haksız yani adaletsiz buluyorum. Ama market alışverişinde falan baya indirim alıyorum. Patronların haberi yoktu ama iş arkadaşlarımız arasında böyle bir şey var. Bu yanı iyi yani sadece benim için. Bazen markette yere düşen ürünler, kırılmış falan. O tarz şeyleri alabiliyoruz. Tarihi geçmiş ürünler ya da bozulmuş ürünler oluyor bir de. Onları alabiliyoruz. İşimin kolaylığı ve zorluğu dükkânın yoğunluğuna göre değişiyor. Cumartesi özellikle çok yoğun oluyor. O yüzden sürekli hareket halindeyim. Bazen yemek yiyemiyorum bile.. **(Görüşmecî 3)**

Yabancı öğrencilerin çoğunluğu şu anda çalışmakta oldukları işi değiştirmek istemekte ve bu işin kendilerine maddiyat dışında herhangi bir kazanım sağlamadığını belirtmektedir. Yaptıkları işin vasıfsız olması ve kendi alanlarında çalışmak istemeleri genel bir eğilimdir. Bu durumu görüşmecilerin bazıları şöyle ifade etmiştir:

-Bunu düşünüyorum. Çünkü çok stresli. Benim için stresli. Çok fazla iş anlamına geliyor. Ve öğrenim gördüğüm alanla ilgili bir şeyler yapmak istediğim için. **(Görüşmecî 1)**

-Kendi bölümümle alakalı bir yerde çalışmak isterdim. Mesela, otomobil fabrikasında elektrikli araçlar konusunda çalışmak isterdim açıkçası (Görüşmeci 2)

- Eğer Kassel’de iyi bir maaş bulabilseydim bu işten ayrılıp oraya giderdim. Çünkü benim için oldukça telaşlı bir iş. Kaldığım odadan oraya gitmek çok telaş verici, çok uzak. 3 kez taşıt değiştirmek zorundayım. Sonra tekrardan 3 taşıt değiştiriyorum ve evime geliyorum. (Görüşmeci 9)

- Gerçekten söylediğim gibi bu benim hayalimdeki iş değil. Benim hayalimdeki iş mimarlık. Bu sadece şöyle bir iş... Derslerimi bitireceğim ve başka bir işim olacak. (Görüşmeci 14)

- İşim geleceğim için bana hiçbir tecrübe kazandırmıyor. Benim bölümümle ilgili değil. Ben sadece mimar olarak çalışmak istiyorum. Ben geçici bir iş buldum. (Görüşmeci 13)

İş bulma kanalları genelde formel olmayan araçlar vasıtasıyla olmaktadır. Öğrencilerin kendi sosyal çevrelerindeki iletişimleri ile iş bulan öğrenci sayısı oldukça fazladır. Genel olarak öğrenci toplantılarında ya da yurtlarda çalışmak durumunda olduğunu belirten öğrencilere, daha önceden veya halihazırda çalıştığı işyerini referans gösteren öğrenciler mevcuttur. Bu sayede öğrenciler kendi sosyal ağları ile iş bulabilmektedir.

Öğrencilerin aynı uyruğa sahip olduğu işyerleri açısından iş bulmaları da kolay olabilmektedir. Kassel şehrinde Türkiye’den gelen göçmen grubun sayısal olarak fazla olması nedeniyle Türkiye’den gelen öğrencilerin buradaki göçmenlerle kolaylıkla iletişim kurarak Türk işverenlere ait işyerlerinde iş bulabildiği gözlemlenmiştir. Örneğin bir Türk restoranında veya Türk marketindeki işverene giderek iş aradığını belirten öğrencilerin yarı zamanlı olarak iş bulmaları olanaklıdır. İşverenler de genel olarak dükkanlarının önüne astıkları ilanlarda yarı zamanlı çalışabilecek işçi aradıklarını duyurmaktadır.

-Eski oda arkadaşım orada çalışmıştı. Ve ben de ona öğrencilerin yapabileceği işleri sordum ve o da orada çalışabileceğimi söyledi. (Görüşmeci 1)

-Yani kendim arıyordum. Birkaç restorana sordum, öyle buldum. (Görüşmeci 2)

-Aslında ben bu işe başka bir kişi aracılığıyla girdim. Ortak bir tanıdıkları vardı. Beni söylediler. Ve paraya ihtiyacı var falan diye dediler. Kabul etti sonra adam beni. (Görüşmeci 3)

-Bir arkadaşım var, başka bir şehirde. Aynı işi yapıyordu. Bana şöyle dedi; “Senin şehrinde de bu iş başlıyor. Başvursan iyi olur. İstedğin zaman çalışabilirsin. Kimse seni zorlamaz. Eğer istiyorsan buna rezervasyon yap ve çalışabilirsin.” (Görüşmeci 10)

Üniversitenin öğrenciler ve firmalar arasında bir köprü görerek iş edindirme işlevi üstlenen Job Center birimi olsa da görüşme yapılan öğrencilerin hiçbiri bu birim aracılığıyla iş bulmamıştır. Job Center’ın internet sitesinde yayınlanan ilanların tamamı, işe alınacak çalışanların Almanca dil bilgisine sahip olmaları şartını koşmaktadır. İlgili birimde görev alan memura da bu konuda danışılmış, fakat Almanca bilinmiyor ise yalnızca İngilizce dilinin konuşulduğu bir iş bulmanın oldukça zor olduğunu belirtmiştir.

- Üniversite size iş bulmanızda asla yardım etmez. Birkaç kişi için mümkün olan işler hariç. Benim arkadaşım bu işte çalışıyordu. Ve bana “ Eğer çalışmak istiyorsan burada çalışabilirsin.” Dedi. Ve normalde her iş arkadaşın birini tanıyor diye oluyor, çoğunlukla arkadaşlarının yardımıyla buluyorsun. Onlara soruyorsun, eğer herhangi bir işle ilgili bilgileri varsa bu yardımla bulursunuz. (Görüşmeci 18)

Öğrencilere (staj dışında) yasal olarak yarı zamanlı statüde çalışma izni verilmiş olması yanında aynı zamanda derslerine yoğunlaşmaları gereği yarı zamanlı işlerde çalışma isteğinde olduğu görülmüştür:

-Çünkü tam zamanlı bir iş için zamanım yok. Ders çalıştığım için. (Görüşmeci 1)

- Part time tercih ettim çünkü hazır Erasmusa gelmişken full time çalışmayayım da part time çalışayım, biraz da kendime zaman ayırayım dedim. (Görüşmeci 2)

Öğrencilerin çoğu yapmakta oldukları işten memnun değildir ve iş değiştirmeyi düşünmektedir. Çalışmakta oldukları işlerde genele vasıf gerektirmeyen görevlere sahip olmaları, kendi kişisel ve mesleki gelişimlerine katkı sağlayamadıklarını düşünmeleri

öğrencileri mutsuzluğa itebilmektedir. Maddi yaşam koşulları ve ekonomik zorluklar nedeniyle işgücüne katılan öğrenciler, manevi olarak zorluk yaşayabilmektedir. Öğrencilerden bazıları çalışmaları nedeniyle derslerdeki başarılarının da etkilendiğini belirtmiştir. Her ne kadar yarı zamanlı çalışma faaliyeti söz konusu olsa da temizlik, garsonluk gibi beden gücü gerektiren işlerde çalışan öğrenciler dinlenme ihtiyacı gereği derslerine yeterli zamanı ayıramayabilmektedir. Aşağıdaki görüşmeci ifadelerinde de görüldüğü gibi, öğrenciler “işinizi seviyor musunuz” sorusunu olumsuz cevaplamışlardır:

-Hayır. Çok stresli. Çok çalışmam gerekiyor ve hiç doğru düzgün bir aram yok. (Görüşmeci 1)

-Hayır. Az para veriyor çünkü. (Görüşmeci 2)

-Bu yüzden kendini başarılı olarak görüyor musun sorusuna hayır dedim. Çünkü ders çalışmaya yeterli zamanım yok. Derslerimi etkiliyor. (Görüşmeci 13)

- ben buraya herhangi bir finansal destekle gelmedim. Ailem olsun, ailem desteklemiyor, destekleyemiyor. Ve benim bir bursum da yok. Yani burada çalışmazsam geçinemem işin özeti. Çalışmak mecburiyetindeyim. Eğer bir düzenli bir gelirim bir bursum olsaydı asla çalışmazdım. ..bazı günler öğle gidip neredeyse sabaha doğru geldiğim günler de oluyordu ve düğün işleri gerçekten o kadar etkiliyor ki insanı, böyle 2 gün sadece yatıyorsun yani. Böyle her yerin ağrıyor. (Görüşmeci 16)

Uluslararası öğrencilerin bir kısmı ailelerinden maddi destek almaktadır. Çalışmakta oldukları iş temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemektedir. Verilen bursların da yetersiz olması ile öğrenciler maddi olarak oldukça zorluk yaşayabilmektedir. Bu durumdaki bazı öğrencilerin ikinci bir işte de çalışma eğilimi içerisinde olabileceği görülmüştür.

-Bu para yaşamak için yeterli değil. Bu yüzden ekstra para alıyorum. Evet o yüzden, açıkçası ailemden aldığım ekstra para yemek, kira ve sigorta için. (Görüşmeci 1)

- Günlük bazı ihtiyaçlarımı karşılayabilir sadece. Günlük belki sabah kahvaltımı ve akşam yemeğimi karşılayabilir. Ücretim daha yüksek olmalı. Ailemden aldığım parayla geçiniyorum. (Görüşmeci 2)

-Buraya gelirken çok masraflı oldu benim için. Yurt parası, yani bizim paramız değersiz olduğu için biraz Euro'ya karşı, o yüzden çalışmak zorunda kaldım. (Görüşmeci 3)

- öğrencilerin sadece mini bir iş olarak 450 Euro'dan az işler için çalışmasına izin veriliyor. Bu yüzden vergi ödemek zorunda değilim. Ama bu limitten sonra vergi ödemek zorundayım. Maaşım aylık harcamalarımın yarısı kadar. (Görüşmeci 8)

Öğrencilerin yaşam masraflarını karşılamaları konusunda yetersiz kalması onları işgücü piyasasına girmek konusunda etki etmektedir. Yaşamını sürdürebilmek için iki farklı işte çalışan bir öğrenci, ilk işinden kazandığı paranın yetmemesi nedeniyle ikinci bir işte çalışmaya başlamıştır. İki farklı işte çalışma zorunluluğu olan öğrencilerin derslerine yeterli zamanı ayıramaması, eğitim faaliyetini olumsuz olarak etkilemektedir.

-Ama bu yüzden garip saatlerim var. Biri 65 biri 40. Çünkü önceden 2 tane 40 saatlik işim vardı. Ama bana verdikleri ile yaşamak yeterli değildi, tam olarak berbat bir apartmanda yaşamaya yetecek kadar veriyorlardı... Biliyor musun dışarıya belki ayda 1 kez çıkıyordum ama para biriktiremiyordum, sadece yaşıyordum. Özel hiçbir şey yapamıyordum. Peki sonra bir işi değiştirdim, sözleşmeyi. Şimdi daha çok para kazanıyorum ve daha fazla saatim var. Yani şu an seyahate bile param yetiyor. (Görüşmeci 5)

Öğrenciler harcadıkları emek karşısında yeterli ücret almadığını da belirtmişlerdir. Aylık yarı zamanlı çalışma faaliyeti karşılığı ödenen asgari tutar 450 Euro'dur. Aylık 450 Euro'dan fazla ücret kazanan bir birey aldığı ücret oranında vergi ödemekle yükümlüdür.

Bir öğrencinin barınma, yemek gibi temel kalemlerde aylık masrafının 750-800 Euro civarında olduğu düşünüldüğünde, geri kalan tutarı burslarla veya aile desteği ile tamamlama zorunluluğu bulunmaktadır. Burs düzeylerinin yetersiz oluşu, aile desteğinin bir noktaya kadar öğrencilere sağlanabilmesi, öğrencileri ekonomik açıdan çok zorlu durumlarla karşı karşıya kalmaya itmektedir.

-Daha fazla para almalıyım. Çünkü, geçen seneki ile aynı parayı alıyorum. (Görüşmeci 1)

-Ücret sıkıntısı var. Zaten illegal bir yoldan çalışıyor gibiyim çalışma iznim olmasına rağmen. O yüzden adaletli değil. **(Görüşmeci 3)**

- Durum şu ki siz sadece öğrencisiniz o yüzden ne oranı ne de çalışma süresini müzakere edemezsiniz, bu yüzden sadece kabul etmek zorundasınız çünkü çoğumuz öğrenciyiz, verilen her şeyi kabul ediyoruz. Müzakereye başladığınızda başka bir öğrenci aynı oranı kabul edecektir. Bu yüzden söyleyebileceğim şu, evet bize ödedikleri oran adil değil kesinlikle. **(Görüşmeci 4)**

Öğrencilerin çoğunluğu çalışmıyor olsalar Almanya’da temel yaşam maliyetlerini karşılayamayacaklarını belirtmiştir. Çalışmak yaşamlarını sürdürebilmek açısından bazı öğrenciler için zorunludur. “Şu an çalışmıyor olsanız Almanya’da geçinebilir miydiniz?” sorusuna verilen cevapların bazıları şöyledir:

-Evet ama gerçekten minimum düzeyde. Bu parayla sadece yemek ve telefonumu ödeyebilirdim, hepsi bu. Ve tabi kiramı. Ve sigortamı da ama sigortamı ben ödemiyorum, babam ödiyor. **(Görüşmeci 1)**

- Eğer ekonomik durumum iyi olsaydı, esasında derslerim üzerine odaklanırdım. Çalışmakla zamanımı kaybetmezdim. Masraflarımı karşılamak için çalıştım. Başka bir şey değil. Bu işte öğrenecek bir şey yok. **(Görüşmeci 18)**

Öğrencilerin çalıştıkları işyerlerinde yabancı uyruklu öğrenci olan ve olmayan kişiler de görev almaktadır. Görüşme yapılan öğrenciler arasında, çalıştıkları işyerinde Almanya vatandaşı olan ve olmayan yabancı uyruklu kişiler arasında ücret farklılığı olduğunu belirtenler mevcuttur. Bazı uluslararası öğrenciler, aynı işyerinde görev yapan fakat Alman vatandaşı olan kişilerin, yabancı uyruklu olan kişilere göre daha yüksek düzeyde ücret aldıklarını belirtmiştir.

-Çoğu Almanlardan daha düşük ücret alıyor. Çoğu minimum 9 Euro alıyor, bunun gibi. **(Görüşmeci 1)**

- Evet Alman vatandaşlarının yabancı uyruklulardan daha yüksek ücret aldığını düşünüyorum. Eee.. Şöyle, eğer Almansanız daha çok para alıyorsunuz. Ama bu işte değil. Diğer işlerde karşılaştığınızda ekstra alıyorsunuz. **(Görüşmeci 10)**

-Bu işte hayır. Ama mimar olarak eminim ki eğer ben bir Almansam daha fazla para alıyorum. (Görüşmeci 13)

-Asgari ücret 9 Euro ise 8 Euro alıyorum saatlik. Ama orada misafirler ne yiyorsa biz de yiyebiliyoruz. Yemeğimi orada yiyebiliyorum, istediğim gibi. E bunu da göz önünde bulundurunca o 1 Euro'yu önemsemiyorum diyebilirim. (Görüşmeci 15)

Yabancı uyruklu bireylerin, gitmiş oldukları ülkede emek piyasasında karşılaştıkları eşitsizlik ilişkileri uluslararası öğrencilerin de karşılaştığı pratikler arasındadır. Almanca bilgisi eksikliği ve Almanca konuşamamak, yabancı uyruklu olmak, çalıştığı işyerindeki vatandaş olan bir Alman'a göre daha düşük seviyede ücret almak, kayıt dışı çalışmak ve yasal seviyeden daha düşük düzeyde ücret alıyor olmak bu eşitsizlik pratiklerinin yansımasıdır.

-Öğrenci işlerinde düşünmüyorum. Ama normal işlerde etkiliyordur. Yurtdışında Afrikalı bir arkadaşım var, işyerinde bir Almanın onun hakkında kötü konuştuğunu ve işinin tehlikeye girdiğini söyledi. Bence illaki farklılık oluyor. Ve çocuğuyla yaşadığı için bu arkadaşım çok zor duruma düştü, benim için üzücüydü. (Görüşmeci 20)

Çalışma koşulları çoğu öğrenci için zorlayıcı olabilmektedir. Fiziksel güç gerektiren işlerde çalışan öğrenciler, kendi gelişimlerine mesleki olarak katkı sağlayamamakta, çalışma zorunluluğunun olması da zamanlarının bir kısmını yorucu fiziksel aktivite gerektiren işlerde tüketilmesine neden olmaktadır.

-Zihinsel olarak çok kolay ve fiziksel olarak stresli. (Görüşmeci 1)

-Bence kolay, pek bir şey yapmıyorum aslında. Ama sonuçta oraya zaman ayırdığımdan dolayı saatlik aldığım ücret az. (Görüşmeci 2)

Bir kurye olarak çalışan öğrenci için özellikle iklimi kış aylarında oldukça zorlayıcı olan Almanya gibi bir ülkede açık havada çalışmayı gerektirdiğinden zorlayıcı olabilmektedir. Bir restoranda çalışan öğrenci için kızgın yağ veya kesici bıçaklar ile çalışma zorunluluğu, temizlik yağan bir öğrenci için zararlı kimyasallar kullanarak çalışma, iş kazası riskini arttırabilmektedir. Bu noktada alınan tedbirlerin ve denetimlerin yeterliliği sorgulanması gereken bir noktayı oluşturmaktadır.

- Güne ve havaya bağlı. Yağmur yağıyorsa ve çok kar varsa, hava soğuksa zor oluyor. Çünkü dışarıda dolaşmak zorundayım. Normal hava iyi oluyor. (Görüşmeci 10)

- Mc Donalds'da çalışıyorum. Hamburger yapıyorum. Stresli bir iş. Ve kötü ücret veriyorlar. İş çok ağır. Her gün çok yoruluyorum. Eve gitme zamanım çalıştığım zaman değişiyor. Ama genelde akşam 10-11 arasında eve gidiyorum. Sonrasında çok yorgun oluyorum. (Görüşmeci 17)

- Saatler açısından bir zorluğu yok, sadece vücudum yoruluyor. Erken kalkıp temizlik yapıyorum. Ve bir keresinde şey olmuştu, bir çalışan bana bir kutu temizleyici vermişti ama Almanca konuştu. Ne dediğini anlamadım. Temizlerken kapağını açtım ve ne olduğunu anlamak için kokladım. Ciğerlerim çok hafif doldu, yandı gibi. Hemen temiz hava almaya çıktım. Almanca bilmiyorum. Üstelik çalışan bilmediğimi biliyordu. Plastik şişenin üstünde de Almanca yazdığından ağır bir temizleyici olduğunu anlayamamıştım. (Görüşmeci 20)

Uluslararası öğrenci istihdam eden işverenler açısından, özellikle üniversite kampüsü çevresinde konumlanan işyerleri için uluslararası öğrenci emeği rezervi kolaylıkla temin edilebilecek bir kaynaktır. Yabancı öğrenci emeği esnek çalışma modelinin bir yansıması olarak piyasada kolaylıkla ikame edilebildiğinden, öğrencilerin çoğu işverenlerin kolayca kendilerini işten çıkarabileceklerini düşünmektedir. Bu noktada uluslararası öğrencilerin çalışmaya başlamadan önce sözleşme imzalamaması güvencesiz bir iş ilişkisinin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. “Sizce, işyerinizin sahibi (patronunuz/işvereniniz) sizi kolayca işten çıkarabilir mi?” sorusuna verilen cevapların bazıları aşağıda aktarılmıştır:

-Çünkü tam zamanlı olarak çalışmıyorum. Yani evet. (Görüşmeci 1)

-15 kişi işten çıkarıldı çünkü çok fazla insan çalışıyordu ve onlar daha azını istiyorlardı. Bu yüzden bazı kişileri çıkarmak istediler. Şu şekilde yaptılar, eğer çalışma saatleri aldıkları siparişlerden düşükse, onları aldılar. Evet, 15 kişi oradan çıkarıldı. Çıkarmak istediler, performansa bağlı olarak. (Görüşmeci 10)

-çok fazla çalışana ihtiyaç duyuyorlardı. Çünkü fazla iş yükleri vardı. İlk başta işi aldığımızda, çok fazla iş yükü ve az çalışan vardı. Daha fazla teslimatları vardı ve az insan çalışıyordu. Çok fazla kişiyi işe aldılar. Ama sonra kış geçtikten

sonra ben de dahil çok sayıda insan işten çıkardılar. Bazı faydalar da vardı, mesela Pazar günleri saat 6'dan sonra çalışıyorsanız her sipariş için 1 Euro fazladan alıyordunuz. Ve ayrıca bir ayda 100 teslimat yaparsanız 100 Euro alıyordunuz. Sonra bunu sonlandırdılar. Çünkü Aralık sonunda orijinal şirket başka bir şirkete satıldı. Sonra bazı değişiklikler yaptılar. Bazı insanları işten kovdular, bonusları iptal ettiler. İlk 6 ay deneme süresi. İşçi de işveren de yapabilir, 2 haftalık ihbar süresi ile sözleşmeyi bozabilir. Çünkü bu deneme süresi. 6 ay sonra, normal çalışan oluyorsunuz. **(Görüşmecî 18)**

- çıkarabilir çünkü vazgeçilmez değilim. Yeterince işgücü anlamında arz var. Evet, yani. Çünkü sürekli görüyorum, yüzler değişiyor. Böyle, evet. Bir kişi mesela bir hafta sonu çağırılmıyorken öbür hafta sonu geliyor veya ondan sonraki hafta sonu çağırılmıyor. Şunu belirtiyim mesela özellikle bize bir pozitif ayrımcılık söz konusu. Çünkü hani Türkiye'den gelmişiz, diğer çalışanların ailesi burada olduğu için bizimki kadar, yani bizim bu işe ihtiyacımız olduğu kadar onların bu işe ihtiyacı yok. E bunu göz önünde bulundurarak neredeyse beni işe başladığımdan beri her hafta sonu çağırdılar yani. **(Görüşmecî 15)**

Sözleşmeli çalışan öğrenciler işten çıkarılma korkusunu daha az yaşamaktadır.

-Hayır, çünkü sözleşmem var. Sözleşme beni ve patronu koruyor. İki taraf da sözleşmeyi bozamaz. Sözleşmenizin sona ermesine kadar beklemek zorundasınız. Patron da beklemek zorunda. Yani, daha iyi bir şey bulursam değiştireceğim. **(Görüşmecî11)**

-bence kolay çıkaramaz. Çünkü her şey kaydına göre yapıldığı için, ben istemediğim sürece bana tazminat ödemek zorunda. Ben de haklarımı bildiğim için, e onun çıkarması kolay değil, benim çıkmam çok kolay. Ben şu gün bırakacağım desem hiçbir yaptırım yok, çıkarım. Ama o beni çıkartamıyor. **(Görüşmecî 16)**

Uluslararası öğrenciler arasında sözleşmeli çalışmasına rağmen saatlik asgari ücret altında ücret alan öğrencinin mevcut olması, yasaların ve denetimlerin sıkı uygulanmadığını göstermektedir;

-Yani esasında 8 Euro yerine 9 Euro olsa tabii ki de iyi olurdu çünkü hani devletin koyduğu belirli bir şey var, standart var. Ama onun haricinde dediğim gibi

bir de şunu göz önünde bulundurunca diğer Türk işyerlerinde 5 Euro'ya çalıştığım için, yani bu 8 Euro o aradaki 1 Euroluk fark, yani. Gözüme çok batmıyor ya. Rahatsız edici gelmiyor bana. Ama tabii ki de dediğim gibi diğer insanlar da benim yaptığım işi başka işyerlerinde yapıyor. Ama onlar 9 Euro alıyor. 8 Euro alıyorum ama dediğim gibi, şu an için benim için en iyi seçenek bu olduğu için. Eğer part time çalışıyorsan vergi ödemiyorsun mesela. Yani ücretinden kesilmiyor. Ama sınırlıyor mesela saatlerini, haftalık 20 saat. (Görüşmeci 15)

Türkiye kökenli göçmenlerin Almanya'da oluşturdukları etnik ekonomide iş bulan öğrenciler asgari ücretin altında ücret aldıklarını belirtmişlerdir:

- Türk düğünlerinde şöyle yasal değil, benim kağıtlarımda bir sıkıntı olduğundan değil, orada Almanya'da belli bir asgari ücret oranı var. O asgari ücretten az veriyorlarsa suça giriyor. Onlar da az veriyor, biz de onlara mecburuz çünkü burada Almanca bilmiyoruz ve herkes bizi işe almıyor. Seçeneğimiz öyle olduğu için yani benim kağıtlarımla ilgili bir sorun olduğundan değil, onların sınırın altında çalıştırdığından dolayı evet yasal çalışmadım. Ama ben buna mecburdum. Ama onlar hani buna mecbur değildi. Kağıtla çalışsaydım tabi orada ücretim değişmiş olacaktı, hani daha yasalara uygun yapacaklardı. Yeni yıldan önce 8.88'di asgari ücret. Sanırım şimdi 9.14 mü olmuş yani o civarlarda, 9'a çıkmış ve biz 8 alıyorduk. Hala da 8 alıyorlar yani tabi ki yasal sınırın altında çalışıyorlar. Ve gerçekten hani aldığın paraya göre de çok efor isteyen bir iş, o da var. (Görüşmeci 16)

Uluslararası öğrenciler için her ne kadar çalışma hakkı yasal mevzuat ile düzenlense de çalışma saatlerinin yasal olarak belirtilen haftalık 20 saati aşması, saatlik asgari ücret tutarı düzeyinden daha az tutarda ücret ödemesi yapılması, sözleşmesiz çalışma gibi kayıtdışı çalışma şekilleriyle işgücü piyasasına katılan öğrenciler hak kaybına uğramaktadır. Bazı görüşmeciler kayıtdışı olarak ve genelde geçici ve düzensiz görevlerde yer almıştır.

-Evet, bazen çalıştım. Almanya'ya geldiğimde, Marburg'a, Almanca dil kursu öğrencisiydim. Bazı zamanlarda, çalışma iznim yoktu. Yapmak zorundaydım, ona burada ne diyoruz, eşyaları taşıdığım Undzug-Movian işleri yapıyordum. Ve aslında bir kere Kassel Üniversitesi'nde çalıştım. Birtakım ofis eşyaları taşıdım. Ve başka bir şirket için çalıştım, büyük bir şirket. Başka şirketler için de sadece ofisleri

taşıyordum, masaları. 3 kez çalıştım... Devamlı bir iş değildi, sadece ara sıra beni arıyorlardı ve bir gün için oraya gidiyordum, bir sabah için. Bu kadar. Ama olay şu ki bu tip işlerde çalışma izni olan insanları işe almıyorlar çünkü onlara sadece bir gün ihtiyaç duyuyorlar. Bu yüzden onlar kişinin çalışma izni olup olmasını umursamıyorlar. Bize hiçbir zaman çalışma iznimiz olup olmadığını sormadılar. Sadece burada herhangi bir kamu sigortasından kolaylıkla alınan sosyal güvenlik numaramız olup olmadığını sordular. (Görüşmeci 4)

- Bazen Suriye'den gelen öğrencilere yardım ediyorum, Almanya'da bir yer bulabilmeleri için. Ve bazı evraklarını tercüme ediyorum. Yani bazen daha fazla para kazanıyorum. Ama illegal. Bunu söylemeliyiz. Ama eğer birini tanırıyorsa ve aynı zamanda yardım etmek istiyorsa bunu yapıyorum. Zamanım benim için önemli. Bu para da tercüme ve zamanım için. (Görüşmeci 13)

Görüşme yapılan öğrencilerin birinde sözleşmesiz çalıştığı bir işyerinde Alman vatandaşlarının kağıt üzerinde daha fazla ücret aldığını ancak reelde daha düşük ücret alarak vergi kaçırıldığını belirtmiştir. Yasal mevzuatın işgücü piyasası pratiklerinde karşılığını bulamaması, bu eşitsizliklerle dezavantajlı grupların karşılaşmasına neden olmaktadır. Uluslararası öğrenciler ekonomik zorunluluklar nedeniyle bu eşitsizliklerle karşılaşabilmektedir.

-Alman vatandaşları da kâğıt üzerinde fazla alıyorlar fakat normalde onun baya altında alıyorlar. Sadece kâğıt üzerinde. (Görüşmeci 3)

-. Bir kâğıdı imzaladım ama tam olarak bilmiyorum. (Görüşmeci 9)

Bir iş sözleşmesi imzalanarak yasal bir biçimde çalışmanın öğrenciler açısından farklılıklar içereceğinin bilinci öğrenciler arasında mevcuttur. Bir sözleşmeye sahip olmadan güvencesiz şekilde çalışan bir uluslararası öğrenci için çalışma saatlerinin belirsiz olması, elde edilen gelirin yetersiz olması sonucunu doğurmaktadır. Öğrenciler sözleşme kapsamında çalışmalarının elde edeceği haklar açısından değişiklik yaratacağını düşünmektedir.

-Yani şöyle oluyor, part time olarak çalışıyorum orada ama bazen patron çağırmadığı zaman gitmiyorum. Onun çağırması lazım fazladan adam ihtiyacı olduğu zaman. O konuda sıkıntı oluyor işte. Belli değil çünkü günler. (Görüşmeci 2)

--Kağıtlı²¹⁰ olunca daha fazla ücret alırdım. Şu an yarı fiyatına çalışıyorum. Kağıtlı olsaydı daha adaletli. Kağıtsız çalıştığınız için size de ceza da gelebiliyor. **(Görüşmecı 3)**

--Sözleşmem olsaydı ücretimin değişeceğini sanmıyorum. Ama en azından paramı zamanında verirler. Çünkü çoğu kez onlara ben hatırlatıyorum, maaşımı vermediniz diye. **(Görüşmecı 20)**

Uluslararası öğrenci hareketliliğine katılan öğrencilerin öncelikli amacı, farklı bir ülkede nitelikli bir eğitim almak, kendi beceri ve yetkinliklerine uygun şekilde gelişimlerini sağlamak ve geleceklerini çalışacakları mesleğin belirleyici olacağı ölçüde şekillendirmektir. Uluslararası öğrencilerin kendi uzmanlık alanlarında bir işte çalışmaları kuşkusuz onların gelişimine katkı sağlayacak ve amaçlarına ulaşmalarında adım atmalarında etkili olacaktır. Ekonomik problemler nedeniyle kendi uzmanlıkları ile uyumlu olmayan, düşük nitelik gerektiren işlerde çalışmak, uluslararası öğrenciler için motivasyon düşürücü olabilmektedir. Görüşme yapılan öğrenciler öğrenim görmek istedikleri bölümlerde çalışmak istediklerini belirtmektedirler. Öğrencilerin çoğu niteliklerine ve eğitim düzeylerine uygun olmayan bir işte çalıştıklarını düşünmektedir.

-Yüksek lisansımı bitirdikten sonra, eczacılık işleri, sadece eczanede çalışmak değil, burada ilaç şirketleri de var. Şu anda benim hedefim mutfakta çalışmak değil. Hedefim eczacı olarak çalışmak. Benim mükemmel olduğum şey bu. Bitirdiğim zaman eğer fırsat bulursam eczacılığa geçeceğim. **(Görüşmecı 11)**

-Yani, normalde benim bölümümde okuyan birinin bilmiyorum, böyle bir iş yapmasına gerek yok. Daha değişik işler yapabilir, staj konusunda mesela. **(Görüşmecı 2)**

- Mühendislik okuyorum bu yüzden benim profesyonel işim mühendislik, enformasyon teknolojileri ve teknolojiyle ilgili işler. **(Görüşmecı 7)**

²¹⁰ Kağıt:sözleşme

Öğrencilerin çalıştıkları yerlerde iş güvenliği ve riskleri açısından tehlikeleri barındıran çalışma ortamlarında yer aldıkları görülmüştür. Görüşme yapılan kişilerden elde edilen bulgularda bu gibi riskler açısından işverenlerin önlem aldığı işyerleri çok sınırlıdır.

-tehlike olduğunu söyleyebilirim. Bize kask veriyorlar. Çünkü bazen bize ağır parseller veriyorlar. Ve onu kaldırmak zorundayız. Bu yüzden bazen tehlike var. (Görüşmeci 7)

-Var ama genellikle eğitilmiş olman lazım ya da ... dikkatsizce makineleri kullanmaya izniniz yok. Ama tabii ki var orada bir kişiyi kolaylıkla öldürebilecek makineler var. (Görüşmeci 5)

- çoğu zaman yollarda bisikletle dolaşmak zorundayız. Ne olacağını bilmiyoruz... Eğer kurallara uyarsak, birisi kurallara uymayıp bize çarpabilir, böyle. (Görüşmeci 10)

- Yemek pişirmekle aranış iyi değilse, mutfaktan uzak durun. Çünkü sadece bıçakla kesmek değil, ateş, tüm yağlar, yağları sürekli olarak değiştirmeniz gerekiyor. Bu yüzden mutfakta hiç tecrübeniz yoksa oraya girmeyin. Büyük problem yaşarsınız. Orada koruma sağlayacak hiçbir şey yok. Üstesinden gelebilmeniz için tecrübeli olmanız gerekiyor. (Görüşmeci 11)

- Bakteri ve bunun gibi şeyler. Çünkü yaşlı insanlarla çalışıyorsun bu yüzden bazen... bazı aşılarımız var. Ve bunun parasını ödüyorlar, yılda 1 kez veya 6 ayda bir yapmamız gerekiyor. (Görüşmeci 13/Yaşlı Bakım Merkezi)

- Yiyecekleri hazırlamak için orada bıçaklar var. Ve onlara yanlış bir şekilde dokunduğunuzda, ben birçok kez yaralandım. Ve ayrıca orada ızgara var. Zaman zaman yanlışlıkla oraya dokunuyorum ve yaralanıyorum. Çalışıyor ve çok sıcak oluyor. Birkaç kez elimi yaktım. (Görüşmeci 17/ Fast Food Restaurantı)

- çok büyük tehlike değil ama evet caddelerde tehlike vardı. Çünkü dikkatli olmanız gerekiyor. Doğru zamanda sürmelisiniz ve doğru yerde. Ve örneğin anayollarda tırlar var, trafik orada hızlı. Bunun gibi şeyler. (Görüşmeci 18/Yemek Kuryesi)

- Evet. Çünkü tuvaletlerden mikrop kapabilirim. Elimin üstünde sanırım kimyasallardan ya da mikroptan yara çıktı. **(Görüşmeci 20)**

3.5.6. Dil Bariyeri ve Uyum Sorunları

Uluslararası öğrenciler için iş bulma önündeki engeller genelde dil ile ilgili problemler olmaktadır. Almancayı temel seviyede bile olsa konuşabilen öğrencilerin ofis ortamı gibi daha nitelikli sayılabilecek işlerde görev alabildikleri görülmüştür. “Sizce Almanya’da yabancı öğrenci olarak iş bulmak zor mu?” sorusuna verilen bazı cevaplar aşağıda aktarılmıştır:

-Evet. Evet çünkü Almanca önemli. Eğer Almanca biliyorsanız, o zaman sorun değil. Çünkü ben burada çalışan birçok yabancı öğrenci tanıyorum. Örnek olarak mimarlık, ofis işi gibi. Bu yüzden problem değil. **(Görüşmeci 1)**

- Almanca biliyorum ve yüksek lisans öğrencisiyim, bu yüzden beni işe aldılar. Ben ve arkadaşım, oraya ikimiz gittik. Ama arkadaşım Almanca bilmiyordu. Bu yüzden onu işe almadılar. **(Görüşmeci 9)**

- Uluslararası öğrenciler arasında bazıları Almanca konuşabiliyor. Ben Almanca konuşmuyorum. Bu öğrenciler Almanca dili nedeniyle bence iyi şansa sahipler. Ve Alman şirketleri uluslararası değil. Dili konuşamıyorsanız çalışamıyorsunuz. Almanca bilmek zorundasınız. **(Görüşmeci 12)**

-Kolay değil, kolay değil. Kolay değil. Almanca konuşuyorsan da kolay değil ama bulabilirsin. Almanların yapmak istemediği işleri bulabilirsin. Örneğin, restoran. Restoranda çalışmak istiyorlar ama garson olarak, mutfakta değil. Çünkü mutfak sağlıklı bir iş değil ve çok zor bir iş. Evet, yani biraz Almanca konuşuyorsanız mutfakta iş bulmak çok kolay, fast food restoranında veya başka bir restoranda. Benim üçüncü ayımdı ve iş buldum. **(Görüşmeci 14)**

Öğrencilerin daha nitelikli ve tecrübe kazanabilecekleri bir iş bulmalarında Almanca bilmemek bir engel olsa da Almanya’da faaliyet gösteren çok uluslu firmalarda birden fazla dil bilen öğrencilerin istihdam edilebildiği görünmektedir.

- Bir oyun konsolu üreticisi firmanın Fransız pazarı için müşteri destek ajansiyim. Sektör, oyun sektöründe müşteri hizmetleri. Fransız marketi için çalışıyorum ve tüm Fransız aramaları alıyorum, aramaları cevaplıyorum, e-

postaları cevaplıyorum, biletleri ayarlıyorum. (Görüşmeci 4)

Tahmin edilebileceği gibi öğrencilerin çalıştıkları işler genellikle part-time (yarı zamanlı) işlerdir. Bunun nedenlerini bazı görüşmeciler şöyle ifade etmişlerdir:

-Hem derslerim vardı, bir de dil bilgim yetersiz olduğu için diğer işleri çok düşünmedim. Almıyorlar çünkü, dil bilgisi gerekiyor. Almanca. O yüzden başvurmadım (Görüşmeci 3)

Öğrencilerin çoğu Alman vatandaşlarının yerine getirmek istemediği bir işte çalıştığını düşünmektedir.

-İhtiyacı varsa bu işi tercih eder, ihtiyacı yoksa tercih edeceğini düşünmüyorum. (Görüşmeci 2)

- ben zaten batı milletinden geliyorum. Demek istediğim tipik olarak Almanya'da işlerin nasıl yürüdüğünü anlıyorum, biliyorsun her şeyin %90'ı için aynı fikirlere sahibiz. İş ortamına gelince, Almanların beni rahatsız eden yönleri olduğunu söyleyeceğim. Sadece tek bir yolda çalışabiliyorlar. Sadece tek bir şeyi yapmayı biliyorlar, bu şeyde çok iyiler ama bu kadar. Daha başka bir şey yapmak istemiyorlar. Başka bir şeyde daha iyi olmayı istemiyorlar. Olması gereken yerde ve tek noktada olmak istiyorlar. Profesörlerle ilgili kastettiğim şey de buydu; herhangi bir şeyde ne olduğu fark etmeden çalışmaya hevesli bir yabancı öğrenci bulurlarsa, bundan yararlanıyorlar. Ve benim gibi, ben oradaki tüm çalışanlar için tüm deneyleri yapıyorum. Çünkü Alman öğrenciler yapmıyor. Ve şöyle söylüyorlar; "X bunu yapmak ister misin?" ve ben de "Tamam, tabi" diyorum. Çünkü umursamıyorum. Evet, kendi görev alanlarının dışındaysa ya da hangi işi yapmak için işe alındıysa, onu yapmazlar. Buna karşın işimdeki tüm yabancılar, ben de dahil, eğer patron "Bunu yap." derse yaparız. Bilirsin. Ve profesörle ilgili her zaman olan ilginç şey, Almanları es geçerek ilerlemesi. Direkt olarak yabancılara gidiyor. Evet ve işimde ilginç olan bir şey son zamanlarda profesör sadece yabancılara işe alıyor. Aslında Almanlar için orada iş bulmak zor çünkü profesörün istediklerinden daha fazlasını yapmaya istekli değiller. (Görüşmeci 5)

.-İşgücü az. Bu yüzden beni kabul ettiklerini söyleyebiliriz. Öğrenci olduğum için de beni tercih ettiler. (Görüşmeci 7)

- Çünkü iyi Almanca konuşabiliyorum ve buna ihtiyaçları vardı evet. Ve bir nedeni de Almanya'da bu işte Almanlar çalışmak istemiyor. Böyle bir işte çalışmak istemiyorlar. "Çok zor." Diyorlar. Bu iş Almanlar için zor. Sadece Kassel'de veya bu evde değil. Almanların tümü bu evde yaşlılarla çalışacak insanlar istiyorlar. Bazı insanlar yaşlı insanlarla çalışmanın zor olduğunu söyleyerek rencide ediyorlar. Belki bazıları bu işi iğrendirici bile buluyor. **(Görüşmeci 14)**

-Almanya'da bu işi yapmak isteyen insan çok az. O yüzden de çok cazip ücreti. **(Görüşmeci 16/Yaşlı Bakım)**

-Bence kimse bu işi yapmayı tercih etmez. Çünkü hiçbir standart yok, yazarlar nasıl çalışıyorsa öyle. Toplumun farklı kesimlerinden, farklı eğitim temeline sahip insanlar orada. Yani bence sadece garip bir iş ve Almanlar bu işi tercih etmezler. Sanmıyorum. **(Görüşmeci 18/Yaşlı Bakım Merkezi)**

- Almanlar daha yani yüksek standartlarda yaşadığı için Türklerden, hani garsonluk kolay kolay hani zor durumda kalmadıkları sürece yapacaklarını düşünmüyorum. Türkler Alman vatandaşlarına göre daha düşük ücret alıyor. **(Görüşmeci 19)**

Uluslararası öğrencilerin çalışma hayatındaki uyum problemleri de gün yüzüne çıkmaktadır. Farklı kültür kodlarına sahip insanlarla çalışmak belli noktalarda öğrencileri zorlayabilmektedir. Almanya'nın göç alan bir ülke olması, işgücü piyasasında farklı kültürel kodlara sahip işçileri de karşı karşıya getirmektedir. Bu kültürel çeşitlilik bazı durumlarda işyerinde iletişim kazalarına yol açabilmektedir.

- ..yanlış yaparsam. Çok suçlu hissediyorum. Hatalarım yüzünden. Evet, çünkü Almanların çoğu şey gibi.... Nasıl desem... iş konusunda hassaslar. Servis tepsisine bardakları nasıl koyacağımı bilmiyordum. Bir gün sadece bir tane bardak düşürdüm. Kırılmadı ama bira yere döküldü. O restorandan bir şey öğrendim. Şöyle, eğer Almansen ve çalışmaya gidiyorsan, çalışıyorsun, işine başlıyorsun ve ilk dakikadan son dakikaya kadar çalışmak çalışmak çalışmak zorundasın. Yani her bir saniyeni kullanmalısın. Ve verimli şekilde çalışmalısınız. Yani, aşırı çalışmak değil ama akıllıca çalışmalısınız. Beyninizi kullanmalısınız. Almanların olayı bu. Orada öğrendim. **(Görüşmeci 9)**

Bazı öğrenciler kendi niteliklerine uygun iş aramış fakat bulamamıştır. Bu nitelikte bir iş bulamama nedenleri olarak Almanca bilmemek öncelikli sıradadır. Dil bariyerinin, öğrencilerin kendi niteliklerine uygun iş bulabilme imkanını engellediği görüşmeciler tarafından da ifade edilmiştir:

-Hmm, bence Almancamın biraz daha yetersiz olması. Ve ikinci sınıf öğrenci olmamdan dolayı. Belki üniversiteyi bitirmiş olsaydım daha kolay olabilirdi (Görüşmeci 2)

- Nereye ne zaman giderseniz gidin ‘‘Almanca biliyor musunuz?’’ diye soruyorlar. Eğer biraz Almanca konuşabiliyorum dersiniz, Almanca bilen dikkate alacaklardır. Bu yüzden iş bulmak zor. (Görüşmeci 7)

-ben tek Hintliyim ve sadece İngilizceyi güzel konuşabiliyorum, Almanca’yı değil. Almanya’da çalışmak zorundaysanız iyi Almanca bilmek zorundasınız. Bu esas nokta. (Görüşmeci 9)

- Dil bilmek zorundasınız... Teknik bir şeyler denemek isterseniz ya da bunun gibi şeyler, dilinizin iyi olması gerekiyor. Bunu kendi tecrübemden söylüyorum. Bir dilde iyi olmak zorundasınız. Ve o şey hakkında daha profesyonel olmalısınız. Eğer kendi ülkenizde aynı alanda tecrübeniz varsa alırsınız... Ama biz öğrenciler sadece bu işleri alabiliyoruz sanırım...(Görüşmeci 10)

-Kendi bölümümle ilgili bir alanda çalışmayı çok isterdim. İngilizce konuşabileceğim işler aradım, şirketlerde. Ama bulamadım. (Görüşmeci 20)

Görüşme yapılan uluslararası öğrencilerin sahip olması gereken haklar hakkındaki düşünceler de değişiklik göstermektedir.

-Şey olabilir mesela, sonuçta biz Almanya’ya geldiğimizden dolayı önceden bir vize alıyoruz ya, sonrası için Erasmus bittikten sonra vize işlemlerinde kolaylaştırma konusunda olabilir. Daha mantıklı geliyor bana bu. (Görüşmeci 2)

- eğer çok çalışırsanız dersleriniz etkilenir. Ama çok fazla finansal probleminiz varsa.... Bence burada bir limit olmamalı. Limit olmamalı ya da 25 saate kadar limit uzatılmalı. (Görüşmeci 18)

Uluslararası öğrencilerin hareketliliğe katılarak ev sahibi ülkeye gittiklerinde karşılaştığı sosyal uyum problemi, yeni bir kültürle ve sosyal ilişki örüntüleriyle karşılaşan her bireyin yaşayabileceği bir süreçtir. Öğrencilerin sosyal yaşamdaki uyum problemlerinin nedeni olarak dil bariyeri önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Almanca bilmemek ve çeşitli nedenlerle öğrenme sürecinin gecikmesi, sosyal problemleri beraberinde getirmektedir.

- Fas güneşli, insanlar mutlu, gülüyorlar. Burada hava hep bulutlu, hep yağmurlu, insanlar sizinle sosyal ilişki kurmaktan biraz korkuyor. Sizi bilmiyorlar, siz yabancısınız ikinci olarak. Sen ve ben Almanca konuşamıyoruz bu yüzden burada dil boşluğu ve onun engelleri var. Bu yüzden bunu aşmak için ilk olarak Almanca öğrenmemiz gerekiyor. Ama uyum sağlamak zaman istiyor. Uyum hakkında konuşmak istiyorsan biraz daha fazla yıla ihtiyacımız var çünkü benim için burada yalnızca 1 yıl oldu. Ve bence 1 yıl hiçbir şey. (Görüşmeci 4)

Farklı bir ülkeye gitmiş olan ve bu değişime ayak uydurmak durumunda olan uluslararası öğrenciler için, eğitim görmek, sınıf ve akademik öğretim üyeleriyle iletişim kurma zorunluluğu, prosedürel süreçlerde çeşitli noktalarda iletişim kurma zorunluluğu ve markete gitmek gibi küçük bir zorunluluk dahi öğrenciler için çok zorlayıcı ve karmaşık olabilmektedir. İngilizce bilen ve aktif şekilde konuşabilen bireyler, Almanya’da Berlin gibi daha çokkültürlü şehirlerde yaygın olabilse de nispeten daha küçük ölçekli ve daha az nüfuslu bir şehir olan Kassel’de yaygın değildir. Öğrenciler ve öğretim üyeleri arasında İngilizce konuşma eğilimi nispeten yüksektir. Fakat günlük hayatta market, restaurant gibi alanlarda, üniversite bünyesinde çalışan bazı görevlilerde (örneğin öğrencilerin kendi yurtlarıyla ilgili iletişime geçebilecekleri görevli veya bazı öğrenci klüp başkanları) İngilizce konuşma eğilimi düşüktür.

-Benim için temel problem Hindistan’dan buraya ilk kez gelmemdi. Yani ben Hindistan’dan dışarıya hiç gitmedim. Bu benim ilk seferim ve benim için temel mesele dil. Çünkü Frankfurt Havalimanı’na indiğimde, sadece bir boşluktaydım ve tabelaları görüyordum. İngilizce yazılmaları iyi bir şeydi, ama hala zorlanıyordum. Çünkü, treni yakalamak için merdivenlerden aşağı indim. Çünkü erkek kardeşimin arkadaşının evine gidecektim. Çünkü o burada çalışıyor, Frankfurt’a yakın. Onların evine gitmek zordu. Makineden nasıl bilet alınacağı konusunda zorlandım. Çünkü bilmiyordum. Bir Alman’a sordum ama Almanlar İngilizce konuşmuyor (Görüşmeci 9)

Görüşme yapılan örneklemedeki tüm öğrencilerin Almanya yasal mevzuatı çerçevesinde uluslararası öğrencilere sağlanan çalışma iznine sahip olduğu görülmüştür. Almanya’da yükseköğrenim gören her birey haftada en fazla 20 saat olacak şekilde çalışma iznine sahiptir. Uluslararası öğrencilerin çalışma iznine sahip olması, güvencesiz çalışma olgusunun önüne geçememektedir. İşyerlerinde herhangi bir sözleşme imzalanmadan öğrenci istihdam eden işverenlerin mevcut olduğu görülmüştür. Görüşme yapılan 20 uluslararası öğrenciden 4’ü sözleşmesiz olarak çalışmaktadır. Görüşme yapılan öğrencilerden bazıları, işyerinde bir sözleşme imzaladığını ancak Almanca dilbilgisi olmamaları nedeniyle sözleşme maddelerini anlayamadığını belirtmiştir. Almanca dil bilgisinin kritik bir unsur olması bu noktada da karşımıza çıkmaktadır. “Sözleşmede sizin uygun bulmadığınız maddeler var mıydı?” sorusuna verilen bir cevap aşağıda aktarılmıştır:

-Hayır, hiçbir şey bulamadım çünkü her şey Almancaydı bu yüzden anlamadım. Sadece bana verdikleri kâğıdı imzaladım. .(Görüşmeci 7)

Sosyal uyum, farklı bir kültürle iç içe yaşayan uluslararası öğrenciler açısından zorluk yaşadıkları bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle bazı sosyal ortamlarda Almanca bilmeyen uluslararası öğrencilerle iletişim kurma isteğinde bulunmama gibi eğilimler söz konusu olabilmektedir.

-Eee... Başlangıçta kolaydı çünkü ben beyaz insanım ve zaten Almanca konuşuyorum. O yüzden kolaydı ama sonra eee... Ben Kanadalıyım o yüzden burada esasında hiç Kanadalı yok. O yüzden Almanlar tarafından çoğu zaman ilgi ve heyecan oluyor. ‘Oh... Kanadalı beyaz bir insan, sevdiğim ülkeden biri’ Favori ülkeleri biliyorsun. Bu yüzden alışmak kolaydı ama yeterli süre burada kaldığında yıpranıyor. Sonra Almanların dramada olan hiç kimseyi umursamadığını anlıyorsun. En azından bu benim düşüncem. Ve bu daha da zorlaştırıyor. (Görüşmeci 5)

- ben bir yabancıyım. Çünkü belki bazı tavırlar ve bazı davranışlar beni önceden rahatsız ederdi. Ama ben bazı Almanlara sordum, iş arkadaşlarıma, Alman iş arkadaşlarıma ve bana o davranışta bulunan kişinin kendilerine de aynı şekilde davrandığını söylediler. Yani bu kişinin özelliği. Bu yüzden büyük yabancı olduğunu söyleyebilirim. Evet. Yani, bilirsin, farklı kültür diyebilirim. Bilirsin. Birisini selamlarken veya tebrik ederken hemen yanıt verilmeyi bekliyorsun. Bu beklentin

olduğunda aynı şekilde cevap verilmeyi bekliyorsun. Ama tepki o kadar iyi olmayınca, belki bazen hayır, cevapta merhaba olmayınca ya da gerçekten... Söyleyebileceğim... yani gerçekten o kadar kibar bir merhaba değil. Rahatsız edici. Ama şunu söyleyebilirim farklı kültürlerden gelmek buna neden oluyor. (Görüşmeci 6)

Dil bariyeri, öğrenim hareketliliğine dahil olan her uluslararası öğrenci için sosyal uyumu engelleyen olumsuz bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Almanya'ya öğrenim görmek için gelen fakat Almanca bilgisine sahip olmayan, dolayısıyla hem sosyal hayatta hem de iş bulma sürecinde zorluk çeken öğrenciler için dil bariyeri yaşanan büyük bir zorluk olarak bulgulara ortaya çıkmıştır.

-Ah... zor. Dil süreci nedeniyle ve kalacak yer bulmak zor, yaşayacak yer. Ve iş bulmak zordu. Ama şimdi alıştım. (Görüşmeci 7)

--Bu dönem üniversitede 2 kız var, şunu anladım, yabancı insanlardan nefret ediyorlar. Ve bazen işyerinde yaşlı insanlar yabancılar hakkında bir şeyler söylüyorlar. Bazen. Bazıları normal insanlar değil (Görüşmeci 13)

-. Ama restoranda evet bazen sizin hakkınızda konuştuğunuza dair hissiyatınız oluyor. Ya da Suriye'den geldiğiniz için sizin hakkınızda bazı fikirlere sahip oluyorlar, belki şöyle şöyle (Görüşmeci 14)

- Almanca çok sorun oldu. Yani onlar bir şey diyor anlamıyorsunuz. Siz derdinizi anlatamıyorsunuz. Şey olmuştu. Çalıştığım yerde kirli paspasların bezlerin yıkanması lazımdı. Orada yaşlı sayılan bir Alman vardı, 45-50 yaşlarında. Bana Almanca bir şeyler dedi anlamadım. Sonra ben o bezleri çamaşır makinesinde yıkadım. Meğer yıkamamam gerekiyormuş, onun göreviymiş. Yıkadığımı görünce gelip yüzüme bağırdı, Almanca konuşuyordu. Tek kelime bile anlamadım. Almanca bilmediğimi biliyordu. Sanki bilerek yüzüme yüzüme konuştu. (Görüşmeci 20)

Kassel Üniversitesi tarafından uluslararası öğrenciler için Almanca kursları mevcut olsa da bu kurslara dahil olamayan öğrenciler, kendi imkanları ile dil öğrenmek durumunda kalmaktadır. Öğrencilerin kendi uzmanlık alanlarında iş ve staj imkânı bulabilmeleri, yüksek oranda Almanca bilgisine bağlıdır. Yalnızca İngilizce bilgisi ile iş bulabilen öğrenciye görüşme grubu içerisinde rastlanmamıştır. Nitekim üniversitenin kendi birimi olan "Job Center"

ilanlarında İngilizce bilgisi ile çalışılabilecek mevcut bir ilan mevcut değildir. Dil bilgisi sosyal hayatta kurulan ilişkilerde, banka veya üniversite bünyesindeki memurlar ve akademik görevliler ile kurulan iletişimde ve işgücü piyasasında uluslararası öğrencilerin kendi yeteneklerine göre iş bulabilmelerinde çok kilit bir rol oynamaktadır.

SONUÇ

Uluslararası öğrenci hareketliliği olgusu, özellikle 2000’li yıllardan sonra tüm dünyada sayıları hızla artan bir öğrenci grubundan oluşmakta ve yükseköğrenimin uluslararasılaşması ile küreselleşen dünyanın nitelikli işgücüne duyduğu ihtiyacı karşılayan önemli bir kaynağı oluşturmaktadır. Bu çalışmada uluslararası öğrenci hareketliliği olgusu, küreselleşmenin 1980 sonrasında dünya konjonktüründe meydana getirdiği değişim dinamikleriyle incelenmiştir. Eğitimin küreselleşme ve neoliberal iktisat politikalarının dönüştürdüğü kamusal alanlardan biri olması, yükseköğrenimin de bu ölçüde dönüşümünü beraberinde getirmiştir.

Sürece öğrenciler açısından bakıldığında, uluslararası öğrenim faaliyeti öğrenciler için beşerî sermayelerine yaptıkları bir yatırım olarak görülmektedir. Karşı karşıya geldikleri problemler ise sürecin bir diğer noktasını oluşturmaktadır. Sosyal ve kültürel uyumla ilgili problemler yanına özellikle ekonomik gelişme açısından ülkeler arasındaki farklılıklar, öğrencilerin maddi problemlerle yüz yüze gelmelerine neden olmuştur. Uluslararası öğrencilere ev sahipliği yapan ülkelerde öğrencilere yasal olarak çalışma izni verilmesi yaşam maliyetleri açısından etkili olsa da denetim eksikliği ve informel olanın aslında formel temelde uygulanmaya devam etmesi, yabancı uyruklu olan ve göçmen olarak bu kitlenin eşitsiz koşullarla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur.

Bu tez çalışmasında, uluslararası öğrenci hareketliliği olgusu ilk aşamada küreselleşme, kapitalizm ve neoliberal ekonomi politikalarının eğitim üzerindeki etkisi çerçevesinde incelendikten sonra, olgunun tarihsel olarak seyri sayısal tablolarla ortaya konmuştur. Hareketliliğe katılan öğrenciler Erasmus vb. programlar çerçevesinde daha kısa süreli bir süre için ‘‘değişim’’ öğrencisi olarak ülkede bulunabilmekteyken, ‘‘derece’’ hareketliliğine katılarak daha uzun süre için de söz konusu ülkede eğitim görebilmektedir. Bu bağlamda derece hareketliliğine katılan öğrencilerin gittikleri ülkenin sosyal ve toplumsal dinamiklerini daha uzun süre deneyimledikleri görülmüştür. Hareketliliğe katılan öğrencilerin bu eylemi, kendi ülkeleri dışında öğrenim görmek amacıyla ulus devlet sınırlarını aşma eğilimleri göç olarak değerlendirilmekte ve bu hareketlilik öğrenci göçü olarak tanımlanmaktadır. Küresel anlamda göçmen karşıtı politikaların varlığı ülkeler açısından yaygın olsa da uluslararası öğrenciler için diğer göçmenlere nazaran daha kolaylaştırıcı vize ve

göçmen politikaları uygulanmaktadır. Burada ulus devletlerin uyguladıkları politikalar açısından belirleyici olan, gelecekte potansiyel nitelikli işgücü kaynağını oluşturacak uluslararası öğrenciler kısa vadeli olarak ekonomik getirisi ve uzun vadeli olarak bir üretim girdisi olma olasılığıdır.

Ekonomik anlamda uluslararası öğrencilerin gitmiş oldukları ülke açısından işlevleri de farklılık taşımaktadır. Bu işlevsellikleri anlamak ve yorumlamak için olguyu sınıfsal bakış açısıyla değerlendirmek önem taşımaktadır. Hareketliliğe katılan öğrenciler, alacakları yükseköğrenim maliyetlerini karşılamak, gidecekleri ülkede yaşamlarını sürdürebilecek seviyede harcamalar yapmak durumundadır. Öğrencilerin gelmiş oldukları ülkelerde sınıfsal olarak orta, orta-üst ve üst sınıfa ait ailelere mensup oldukları görülmektedir. Yeterli seviyede burs imkânı sağlanmadıkça, ekonomik olarak bu maliyetleri üstlenemeyecek öğrencilerin hareketliliğe katılmaları mümkün olmamaktadır. Öğrencinin eğitim maliyetlerini karşılayamamasının nedeni, öğrencilere sağlanan burs düzeylerinin toplam harcama tutarlarının çok az bir kısmını karşılıyor olması, öğrencinin kendi ülkesi ve hareketliliğe katılarak gideceği ülke arasında ekonomik anlamda farklılık olması, ülkeler arası para kuru farklılıkları, meydana gelen ve öngörülemeyen fazladan harcamalar olabilmektedir. Eğitimin uluslararasılaşması ve ulus devlet sınırlarını aşarak piyasalaşması bu durumun nedenidir. Hareketliliğe katılan ve hareketliliğin maliyetini karşılayabilen ancak çeşitli sebeplerle maliyetleri karşılamada zorluk yaşayabilen öğrencilerin, böyle bir durumda başvurdukları yol eğitim alma amacıyla gitmiş oldukları ülkenin işgücü piyasasına girmek olmaktadır. Gelişmiş ülkelerin birçoğu uluslararası öğrencilerin işgücü piyasasına dahil olmalarını yasal düzlemde öğrencilere çalışma izni vererek sağlamaktadırlar. Alan araştırmasının bulguları, öğrencilerin giderek büyümekte olan hizmetler sektöründeki yarı zamanlı işlerde çalıştıklarını göstermektedir.

Uluslararası öğrenci hareketliliğinin belirli harçlar ve öğrencilerin yapmakla yükümlü olduğu harcamalara kaynaklık eden bir özellik göstermesi, ülkeleri bu alanda aktif faaliyet yürütmeye zorlamıştır. Yapılan tanıtım faaliyetleri, kolaylaştırılan vize süreçleri, çeşitlenen ve farklı dillerde eğitim vermeye başlayan bölümler ile ülkeler birer cazibe merkezi olma çabası içerisine girmiştir. Bu öğrenim faaliyeti içerisinde ülkelerin kendi kültürel kodlarını yayma olanağı da söz konusu olmuştur. Özellikle Avrupa Birliği değişim süresince eğitim

politikalarında dönüşüme gitmiş ve çeşitli programlar aracılığıyla öğrenci hareketliliğini arttırmayı hedeflemiştir.

Uluslararası öğrencilerin gitmiş oldukları ülkede barınma, yemek, ulaşım ve diğer kalemlerde yaptıkları harcamalar, söz konusu ülke ekonomileri için de azımsanamayacak oranlarda ekonomik getiri anlamında gelmektedir. Amerika ve Avustralya gibi gelişmiş ülkelerdeki yükseköğrenim kurumlarının uluslararası öğrencilere eğitim vermek amacıyla belirledikleri yüksek tutarlı öğrenim harçları, bu ülkeler için piyasalaşmış öğrenim kurumlarının yüksek getiriler sağlamasına zemin hazırlamaktadır. Bu çalışmada daha çok inceleme odağına alınan Almanya’da öğrenim ücretleri diğer gelişmiş ülkelere göre daha düşük seviyededir. Ancak burs imkanlarının yetersizliği ve öğrencilerinden ailelerinden aldıkları desteğin çok kısıtlı olması ya da hiç destek alamamaları işgücü piyasasına girmelerinde etkili olmaktadır.

Uluslararası öğrenciler için gitmiş oldukları ülkede yasal olarak verilmiş olan çalışma izni, kapitalist üretim ilişkilerinin neoliberal ekonomi politikalarıyla etkisini sürdüren dinamiklerinden bağımsız değildir. Öğrencilere tanınan çalışma izni, Almanya özelinde haftada en fazla 20 saat olacak şekilde düzenlenmiştir. Yarı zamanlı çalışma, stajyer çalışma gibi esnek çalışma ilişkilerinin bu şekilde yasallaşması yanında öğrencilerin herhangi bir iş sözleşmesine bağlı olmadan kayıtsız olarak çalıştıkları, asgari ücret seviyesinden daha düşük saatlik ücretler ile çalıştırıldıkları görülmüştür. Öğrencilere tanınan yasal çalışma izninin haftada 20 saat ile sınırlandırılmış olmasının, öğrencinin öğrenimine ve almakla yükümlü olduğu derslere daha çok zaman zaman ve efor harcaması amacıyla belirlenmiş olabileceği düşünülebilmektedir. Ancak bu yasal düzlemde, öğrencinin kendi deneyim ve becerilerine göre herhangi bir işyerinde bulacağı iş, tam zamanlı çalışmayı ve bu çalışma karşılığında tam olarak ücret ve diğer haklardan yararlanmayı gerektiriyorsa, öğrenciler için yasal zorunluluğun konulmuş olması onların niteliklerine uygun işlerde çalışmalarının önünde engel oluşturmaktadır. Almanya özelinde mühendislik bölümünde okuyan ve yakın bir zamanda mezun olacak olan, ders yükü açısından daha rahat bir dönem geçiren uluslararası bir öğrenci, kendi niteliklerine uygun bir iş bulması halinde öğrenciliği boyunca ancak ve ancak yarı zamanlı olarak veya çoğu durumda stajyer olarak çalışabilmektedir.

Tez çalışmasının son bölümünde, 1980 sonrası küreselleşme süreci ve uluslararası öğrenci değişim programlarının nasıl bir değişime uğradığı ele alındıktan sonra Almanya Kassel Üniversitesi'nde yükseköğrenim gören uluslararası öğrenciler ile niteliksel görüşme tekniği ile görüşmeler yapılmış ve toplanan verilerle bu öğrencilerin karşılaştığı problemler açığa çıkarılmıştır. Araştırma konusu, bir kısmı öğrenci değişim programları vasıtasıyla, bir diğer kısmı kendi imkanları ile Almanya'ya düzenli yollarla gelen yabancı asıllı, Alman vatandaşı olmayan öğrencilerdir. Bu nedenle Avrupa Öğrenci Değişim Programları ve Almanya'da öğrenim gören yükseköğrenim öğrencileri incelendikten sonra araştırma verileri son bölümde sunulmuştur.

Tez çalışmasının ana sorunsalı çerçevesinde, yükseköğrenim görme amacıyla ülke sınırlarını aşarak farklı bir ülkeye gitmiş olan uluslararası öğrenciler arasında ekonomik anlamda zorluk yaşayanların iş bularak çalışması ve bu bağlamda karşılaştıkları eşitsizlik ilişkileri saha araştırmasının odağını oluşturmaktadır. Bir örnek olay çalışması olarak mikro düzeyde gerçekleştirilen saha araştırması çerçevesinde, gelişmiş ve ileri sanayileşmiş bir ülke olan Almanya özelinde araştırma yürütülmüştür. Tez sorunsalı çerçevesinde veri toplamak amacıyla Almanya Federal Cumhuriyeti Hessen eyaletinde yer alan Kassel Üniversitesi'nde öğrenim gören uluslararası öğrenciler ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşme yapılan öğrencilerin bir kısmı değişim öğrencisi olarak 6 ay veya 1 yıl gibi sürelerle Almanya'da öğrenim görmekte olan öğrencilerken, bir kısmı da derece hareketliliği kapsamında ülkeye gelen ve eğitim görülen bölüm kapsamında tam bir öğrenim süresi boyunca Almanya'da bulunan öğrencilerdir. Uluslararası öğrencilerin tamamı, çok büyük bir çoğunlukla ekonomik zorluklar nedeniyle, kendilerine sağlanan yasal çalışma izni çerçevesinde yarı zamanlı ve kendi niteliklerine uygun olmadığını düşündükleri geçici işlerde çalışmaktadırlar. Yüz yüze gerçekleştirilen mülakatlarda yarı yapılandırılmış sorular üzerinden, örneklem grubunun çalıştıkları işlerde karşılaştıkları eşitsizlik ilişkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

Yasal mevzuata göre, Almanya Federal Cumhuriyeti'ne öğrenci vizesi ile belirli bir süre için gelmiş olan uluslararası öğrenciler için çalışma ve oturma izni yasal olarak verilmektedir. Çalışma izni haftada en çok 20 saat yılda ise en çok 120 işgünü ile sınırlıdır. Öğrenciler belirlenen bu saat limiti altında da çalışabilirler fakat haftada 20 saati aştığı durumlarda yasadışı olarak çalışmış sayılmaktadırlar. Uluslararası öğrencilere tanınan yasal

çalışma izninin sınırlandırılması ve kendi niteliklerine uygun işler bulmalarında zorluk yaşamaları, onları yarı zamanlı çalışma ya da stajyer çalışma gibi hizmet sektöründe yer alan esnek, geçici ve düşük ücretli işlerde çalışmaya itmektedir.

Öğrencilerin çalıştıkları işlerin hizmet sektöründe olmak üzere genelde restaurant, yaşlı bakımı, kuryelik gibi eğitim görmekte oldukları bölümden bağımsız iş alanlarında yer aldığı araştırma bulgularında görülmüştür. Öğrenciler çalışma şartlarından memnun olmadıkları ölçüde, bu işleri geçici olarak görmekte ve yalnızca eğitimleri süresince maliyetlerini karşılamak adına çalışmaya devam etmektedirler. Uluslararası öğrencilerin tamamı Almanya yasal mevzuatı çerçevesinde çalışma hakkına sahip olsa da bazı durumlarda herhangi bir iş sözleşmesi olmadan çalışma ya da saatlik asgari ücret tutarının oldukça altında bir ücret seviyesinde çalışma gözlemlenmiştir. Özellikle bir iş sözleşmesine bağlı olmadan görev yapan öğrencilerin saatlik asgari ücret altında ücret alabildikleri görülmüştür. Bu noktada yapılan denetimlerin eksikliği gün yüzüne çıkmaktadır. Bu eşitsizlik ilişkilerinin önüne geçebilmek ve öğrencilerin kısıtlı bir süre için bulundukları ülkede kendi mesleki gelişimlerini sağlayabilmeleri için daha nitelikli işlerde görev almalarını sağlayabilmek adına denetimlerin düzenli periyotlarla yapılması gerekmektedir.

Almanya / Kassel şehri özelinde uluslararası öğrencilerin daha çok niteliklerine uygun olmayan, geçici nitelikte işlerde çalıştıkları ve bu tür işlerde daha kolay iş bulabildikleri görülmüştür. Uluslararası öğrencilerin yarı zamanlı olarak çalışması, işverenler açısından da oldukça avantajlı bir durum oluşturmaktadır. İşyerinde yarı zamanlı çalışmakta olan uluslararası öğrenci için herhangi bir vergi yükümlülüğü yoktur ve ödediği ücret minimum asgari ücret seviyesindedir. Yapılan alan araştırmasında bazı işyerlerinde uluslararası öğrencilere asgari ücret seviyesinin altında ücret ödendiği ve bazı durumlar sözleşmesiz olarak çalıştıkları görülmüştür. Bu durum öğrenciler için motivasyonu düşürücü ve zor bir durum yaratmakta ve yaşadıkları uyum sürecini sekteye uğratmaktadır. Kendi ülkelerindeki toplumsal dinamiklerden ve kültürel ilişkilerden tamamen farklı bir ülkede, bu tür eşitsizlik ilişkilerine konu olmaları, uyum açısından büyük problemler yaratabilmekte ve öğrenciler açısından olumsuz etkiler meydana getirebilmektedir.

Alan araştırması sırasında görüşme yapılan uluslararası öğrencilerin karşılaştığı en büyük problem, kendi niteliklerine uygun gördükleri işlerde istihdam edilmemeleridir. Öğrenim

gördükleri bölümlerle bağlantılı işlerde istihdam edilememelerinin önündeki en büyük engel dil problemidir. Almanca dilini bilmemek veya çok kısıtlı olarak konuşabilmek sosyal hayatta da öğrencileri oldukça zorlamaktadır. Üniversite tarafından Almanca dil kursu sağlansa da öğrenme sürecinin tam olarak tamamlanması süresince öğrenciler maliyetlerini karşılayabilmek için çalışmak durumunda kalabilmektedir.

Yükseköğretimde uluslararasılaşma, Almanya’da uzun yıllardır devam eden bir olgudur. Alan araştırmasıyla eğitim almak amacıyla Almanya’ya gitmiş olan uluslararası öğrenci grubunun esasında birer göçmen grubu olarak karşılaştıkları eşitsiz ilişkiler katılımcıların kendi anlatımlarıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Uluslararası öğrencilerin uzun vadede nitelikli işgücü rezervi olarak görülmesiyle esasında işgücü piyasasına giriş yapması yasal olarak sağlanmış olsa da öğrenciler niteliksiz, kalifikasyon gerektirmeyen işlerde istihdam edilmekte ve esnek çalışma biçimleriyle kapitalist birikime katkı sağlamaktadır. Bu durum uluslararası öğrencilerin akademik ve mesleki gelişimine olumsuz etki etmektedir. Sınıfsal olarak da öğrenci olma ve aynı zamanda göçmen olma hali, tabakalaşmış eşitsizlik ilişkileri anlamında toplumsa yapının tabanında yer alma ile özdeşir.

Uluslararası öğrenci hareketliliği, sosyal, kültürel ve toplumsal alanda birçok değişimi beraberinde getiren bir olgudur. 1980 ve öncesinde farklı bir ülkede eğitim görmek ayrıcalıklı bir sınıfa mensup bir olgu iken günümüz haberleşme ve ulaşım teknolojilerinin sağladığı imkanlar vasıtasıyla ve küreselleşmenin etkileriyle bu hareketliliğe katılım oranı artmıştır. Ülke ekonomileri açısından uluslararası öğrencilerin varlığı hem akademik tanınırlık hem de ekonomik katkı anlamında fayda sağlamaktadır. Öğrenciler için ise farklı bir ülkede eğitim almak ve farklı kültürleri tanımak, akademik ve kişisel gelişimleri için oldukça yararlı olmaktadır. Öğrencilerin eğitim amacıyla bu hareketliliğe katılarak kazandıkları deneyim ve edindikleri tecrübenin yanı sıra karşılaştıkları problemler de mevcuttur. Sosyal devlet olgusunun eğitim alanındaki etkisinin zayıflaması, öğrencilere sağlanan bursların yetersiz kalması gibi etkenler nedeniyle uluslararası öğrenciler, gitmiş oldukları ülkede maliyetlerini karşılamak amacıyla çalışmak durumunda kalabilmekte, bu durum beraberinde birçok eşitsizlik ilişkisini getirmekte ve akademik başarı düzeyini de etkileyebilmektedir. Uluslararası öğrenci hareketliliği bu noktada çeşitli paradoksları barındırmaktadır.

Uluslararası öğrenci hareketliliğinin içerdiği paradokslar, sosyal bilimler açısından geniş bir araştırma alanı sunmaktadır. Uluslararası öğrenci hareketliliği Türkiye’de olduğu gibi diğer ülkelerde de yükseköğrenimin önemli bir meselesi haline gelmiş, ülkeler bu alandaki hareketliliği arttırmak amacıyla faaliyet ve çalışmalarına daha fazla ağırlık vermeye başlamıştır. Gerçekleştirilen mikro nitelikteki alan araştırmasıyla, Almanya’da öğrenim gören uluslararası öğrencilerin işgücü piyasasındaki çalışma koşulları ortaya çıkarılarak, uluslararası öğrenci hareketliliği olgusunun ülkeler tarafından teşvik edilme nedeni ve bu öğrenci grubunun ülkeler açısından işgücü piyasasındaki işlevi incelenmiştir. Bu tez çalışmasının amacı, sayıları giderek artmakta olan uluslararası öğrencileri ve bu hareketlilik türünü incelemek amacıyla yapılacak olan başka araştırmalara katkı sağlamaktır.

EK

ALAN ARAŞTIRMASI – GÖRÜŞME SORULARI

KİŞİSEL BİLGİLER

Yaşınız:

Cinsiyetiniz:

Vatandaşı olduğunuz ülke:

Kaç yıldır Almanya'dasınız?

EĞİTİM

1. Almanya'da hangi seviyede eğitim görüyorsunuz? (Lisans, Yüksek Lisans, Doktora)
2. Fakülte/Bölüm/Programınız?
3. (Lisans öğrencisi ise) Kaçıncı sınıftasınız? (Lisansüstü ise) Hangi aşamadasınız?
4. Almanya'ya geliş nedeniniz eğitim miydi? Değilse hangi nedenle gelmiştiniz?
5. Almanya'ya eğitim nedeniyle geldinizse, ilk geldiğinizde hangi eğitim seviyesi için gelmiştiniz (Lisans, Yüksek Lisans, Doktora)?
6. Eğitiminiz için neden Almanya'yı tercih ettiniz?
7. Almanya ve vatandaşı olduğunuz ülke dışında başka bir ülkede yaşadınız mı? Eğitim gördünüz mü? Evet ise, hangi ülke ya da ülkeler?
8. Şu an eğitiminize devam ettiğiniz üniversiteye herhangi bir değişim programı vasıtasıyla mı geldiniz? Evet ise, hangisi?
9. Bu üniversiteyi neye göre seçtiniz?
10. Almanya'ya gelmeden önce Almanca dil bilginiz hangi düzeyde idi? Buraya geldikten sonra dil eğitimine devam ettiniz mi? Evet ise, ne kadar sürdü?
11. Mümkün olsa başka bir şehirde/üniversitede/bölümde eğitim almak ister miydiniz? Evet ise, hangisi?
12. Almanya'ya ilk defa öğrenci olarak geldinizse, Almanya'ya giriş yapma sürecinizde (vize alımı, pasaport kontrolü) herhangi bir zorluk yaşadınız mı?

13. Almanya'da almakta olduğunuz eğitimden memnun musunuz? Memnun olmadığınız yönler var mı? Varsa neler?
14. Kendinizi başarılı bir öğrenci olarak tanımlar mısınız? (Cevabı hayır ise) Sizce bunun nedeni nedir?

İŞ HİKAYESİ

15. Öğrenci olarak Almanya'da ne kadar zamandır çalışıyorsunuz?
16. Öğrenciliğiniz sırasında çalışma nedeniniz nedir? (ekonomik sebepler, tecrübe kazanımı vb)
17. Öğrenci olarak Almanya'da ilk çalıştığınız iş neydi? Hangi sektörde ve hangi pozisyonda çalıştınız? İlk işiniz ne kadar sürmüştü?
18. İş değiştirdiniz mi? Almanya'da öğrenci olarak toplam kaç iş değiştirdiniz?
19. Peki kaç işyeri değiştirdiniz?
20. En uzun çalıştığınız iş neydi? Ne kadar sürdü?
21. Peki en kısa çalıştığınız iş neydi? O ne kadar sürmüştü?
22. (Eğer iş değiştirmiş ise) Bu değişikliklerin nedeni neydi? Siz mi işi bırakmak istediniz? Yoksa bırakmak durumunda mı kaldınız? Hangi nedenle?
23. Almanya'da öğrenci olarak hiç iş aradığınız halde iş bulamadığınız oldu mu? Evet ise, uzun süreli miydi? İş bulamamanızın sizce nedeni neydi?
24. Hiç aynı anda birden fazla işte çalıştınız mı?
25. (Eğer daha önce başka işlerde çalışmış ise) Çalışma izni olmadan herhangi bir işte çalıştınız mı? (Evet ise) ne kadar sürmüştü?
26. (Çalışma izni olmadan çalışmış ise) Bu sizin tercihiniz miydi? Yoksa öyle mi gerekti?
27. (Çalışma iznine sahipse) Çalışma iznine sahip olmak dışında sizce bu ülkede yabancı öğrenciler başka haklara da sahip olmalı mı? Evet ise, ne tür haklar?
28. (Çalışma iznine sahip değilse) Çalışma izniniz olması halinde sizce ne değişir?

ŞU ANKİ İŞİ HAKKINDA BİLGİLER

29. Biraz şu anda çalışmakta olduğunuz işten söz eder misiniz? Bu iş hangi sektörde, siz hangi pozisyonda çalışıyorsunuz? Bir iş gününde yaptığınız işler nelerdir?

30. Bu iş için iş başvurunuzun kabul edilmiş olmasını neye bağlıyorsunuz? (Geldiğiniz ülke, dil hakimiyetiniz, çalışma disiplininiz, öğrenci olmanız vb.)

31. Bu işe başlarken bir iş sözleşmesi imzaladınız mı? Sözleşmede sizin uygun bulmadığınız maddeler var mıydı? Evet ise, değiştirme şansınız oldu mu?

32. Bu işi öğrenmek için herhangi bir özel eğitim aldınız mı? (Örneğin cafede çalışıyorsa kahvenin nasıl hazırlanacağı, makinaların nasıl kullanılacağı konusunda)

33.. İşe ilk başladığınızda bir deneme süreci uygulaması oldu mu? Oduysa ne kadar sürmüştü?

34. Şimdiye dek hiç deneme süresi sonunda işe alınmama gibi bir sorun yaşadınız mı?

35.. Şu an çalıştığınız işe hangi kanallar vasıtasıyla girdiniz? Üniversiteniz iş bulma konusunda yardım sağladı mı? (Daha önce çalışmış ise) Peki daha önceki işleri nasıl bulmuştunuz?

36. Tam-zamanlı mı yarı-zamanlı mı çalışıyorsunuz? (Yarı zamanlı bir işte çalışıyorsa) Hangi nedenlerle yarı-zamanlı işte çalışmaktasınız? Öğrenci olarak hiç tam-zamanlı bir işte çalıştınız mı?

37. Haftada kaç gün ve günde kaç saat çalışmaktasınız?

38. İzin hakkınız var mı? İzin süreleri neye göre belirleniyor?

39. İşinizden memnun musunuz? Neden?

ÜCRET VE GELİRLE İLGİLİ BİLGİLER

40. Aldığınız ücret, Almanya kanunlarında belirlenen asgari ücret seviyesinde mi? Yoksa altında mı?

41. Çalıştığınız işyerinde ücret dışında ek gelirleriniz oluyor mu? (Örneğin prim, bahşiş vb?)

42. Aldığınız ücret yaşamınızı devam ettirmek için tatmin edici seviyede midir? Örneğin bu işten elde ettiğiniz gelir hangi temel masraflarınızı karşılıyor? (Kira, gıda, ulaşım, eğitim harcamaları gibi) Sizce yaptığınız işe göre ücretiniz ne kadar olmalı?

43. Herhangi bir kurumdan burs alıyor musunuz? Evet ise, bursunuz hangi temel ihtiyaçlarınızı karşılıyor?

44. Bu işten kazandığının dışında başka bir geliriniz var mı? (Örneğin çeviri yapmak, özel ders vermek, aileden ya da akrabalarından yardım almak gibi)

45. Şu an çalışmıyor olsanız Almanya'da geçinebilir miydiniz?

46. Almanya'ya başka bir ülkeden gelmiş olmanızın ücret düzeyinizi etkilediğini düşünüyor musunuz?

47. Almanya'da geçirdiğiniz süre boyunca kazandığınız gelirden tasarruf yapabildiniz mi?

İŞYERİ İLE İLGİLİ BİLGİLER

48. İşyerinize gelip gitmek ne kadar zamanınız alıyor? Hangi ulaşım araçlarını kullanıyorsunuz?

49. Şu an çalıştığınız işte toplam kaç kişi çalışıyor?

50. Sizinle aynı işte çalışan Alman vatandaşları var mı?

51. Sizin dışınızda Alman vatandaşı olmayanlar, yabancılar var mı? Kaç Alman / kaç yabancı çalışıyor?

52. (İşyerinizde çalışan Alman vatandaşları varsa) onlarla yabancı çalışanlar arasında ücret farkı olduğunu düşünüyor musunuz?

53. Sizinle aynı işte çalışanlarla yaklaşık aynı yaşlarda mısınız? (Farklı yaşlarda olanlar varsa) En genç ve en yaşlı olanların yaşlarını yaklaşık olarak da olsa söyleyebilir misiniz?

54. İşyerinizin sahibi (patronunuz) hangi ülkeden? (Eğer kendisiyle aynı ülkeden ise) bunun olumlu ya da olumsuz yönleri var mı? Varsa neler?

ÇALIŞMA KOŞULLARI VE GÜVENCE

55. İşyerinizdeki çalışma koşullarını düşündüğünüzde, işiniz kolay mı zor mu? Kolaylıkları ve zorlukları nelerdir?

56. Çalışma saatleriniz Alman çalışma yasalarının öngördüğü öğrenci çalışma sürelerine uyuyor mu? Yoksa daha mı uzun?

57. Çalışma hayatınızda herhangi bir sosyal güvenlik uygulamasına tabi misiniz?

58. Almanya’da çalışan öğrenciler için sendika üyesi olmak mümkün mü? Evet ise, siz üye misiniz? Değilseniz üye olmayı düşünür müydünüz? Neden?

59. Almanya’da hangi sosyal haklardan yararlanıyorsunuz?

60. Almanya’da iken hiç önemli bir sağlık sorunu yaşadınız mı? Evet ise tedavi masraflarını devlet mi karşıladı? Tümüyle mi kısmen mi?

61. Sizce, işyerinizin sahibi (patronunuz/işvereniniz) sizi kolayca işten çıkarabilir mi?

62. Sizce yaptığınız işin herhangi bir tehlikesi var mı?

63. Çalışma hayatınızı düşündüğünüzde, bulunduğunuz koşulları değiştirmek ister miydiniz? Evet ise, örneğin hangilerini?

64. Çalışmanız karşılığında doğan haklarınızı yeterince aldığınızı düşünüyor musunuz? Hayır ise neden?

YABANCI ÖĞRENCİ OLARAK ALMANYA’DA ÇALIŞMAK

65. Sizce Almanya’da yabancı öğrenci olarak iş bulmak kolay mı zor mu?

66. Almanya’da öğrencilerin en çok çalıştıkları işler hangileri? Sizce neden bu işleri tercih ediyorlar?

67. Öğrencilerin çalışması ile ilgili olarak Almanya'daki çalışma yasalarını nasıl değerlendirirsiniz? Olumlu ve olumsuz yönlerini anlatabilir misiniz?

68. Mümkün olsa öğrenci olarak bu ülkede nasıl bir işte çalışmak isterdiniz?

69. Ekonomik koşullarınız çok iyi olsaydı, mevcut koşullar altında öğrenci olarak yine de çalışmak ister miydiniz? Neden?

70. Eğer yabancı öğrenciler bu işlerde çalışmasa idi sizce kimler çalışırdı (Alman vatandaşı olan yaşlılar / gençler ya da öğrenci olmayan başka ülke vatandaşları, mülteciler vb)?

71. Başka bir ülkeden gelmiş olmak sizce çalışma koşullarınız ve ücret düzeyiniz üzerinde etkili oluyor mu?

72. Almanya'ya gelmeden önce kendi ülkenizde herhangi bir işte çalışıyor muydunuz? Çalışma koşullarınızı düşündüğünüzde öğrenci olarak kendi ülkenizde mi yoksa Almanya'da çalışmak mı tercihiniz olurdu?

73. Öğrenci iken çalışıyor olmak eğitim hayatınızı nasıl etkiliyor? Derslerdeki başarınız bu durumdan etkileniyor mu?

74. Öğrenci olarak şimdiye kadarki çalışma hayatınızı düşündüğünüzde, çalıştığınız iş ya da işler, size gelir dışında herhangi bir şey kazandırdı mı? Bu iş ya da işlerden edindiğiniz tecrübenin ilerideki çalışma hayatınızda katkısı olacağını düşünüyor musunuz?

75. Almanya'da öğrencilerin çalışmasıyla ilgili yasal prosedürleri nasıl değerlendirirsiniz? Bu kurallar öğrencilerin çalışmasını teşvik edici mi yoksa zorlaştırmacı mı?

İŞLE İLGİLİ ALGILARI

76. Yaptığınız işi nasıl değerlendirirsiniz? Bu herkesin yapabileceği bir iş mi? Yoksa birtakım beceriler gerektiriyor mu?

77. Peki, sizce yaptığınız iş, sizin sahip olduğunuz niteliklere ve eğitim düzeyinize uygun mu?

78. Alman vatandaşlarının yerine getirmek istemediği bir işte çalıştığınızı düşünüyor musunuz?

79. Çalıştığınız işyeri ve niteliklerinizi düşündüğünüzde, Alman vatandaşlarına göre daha niteliksiz işlerde ve daha düşük ücretle çalıştığınızı düşünüyor musunuz?

80. İşvereninizin sizi kolaylıkla işten çıkarabileceğini düşünüyor musunuz?

ÇALIŞMA YAŞAMI İLE İLGİLİ SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

81. Şu ana dek çalışma hayatınızda herhangi bir haksızlığa uğradığınızı hiç düşündünüz mü? Evet ise, sizce sebebi neydi? Siz ne yaptınız?

82. Şimdiye dek Almanya’da herhangi bir sorunuz nedeniyle yasal mercilere hiç başvurduğunuz mu? Hangi kuruma başvurduğunuz? Sorunuz size göre uygun biçimde çözüldü mü?

83. Şimdiye dek işyerinizde yabancı öğrenci olmaktan dolayı herhangi bir sorunla karşılaştınız mı? Örneğin işyerinde herhangi bir ayrımcı, baskıcı veya zorlayıcı davranışa maruz kaldınız mı? Evet ise bu sorunu çözebildiniz mi? Nasıl?

ALMANYA’YA UYUM

84. Çalıştığınız işyerinde dil problemi sebebiyle hiç iletişim sorunu yaşadınız mı?

85. Almanya’da aile ya da akrabalarınız var mı? Varsa onlarla ne sıklıkta görüşüyorsunuz?

86. (Aile ya da akrabaları varsa) Onlardan herhangi bir yardım ya da destek görüyor musunuz? Özellikle hangi konularda? Örneğin size maddi yardımda bulunurlar mı?

87. Kaldığınız yer yurt mu, ev mi? Yalnız mı kalıyorsunuz? Yoksa arkadaşlarınızla ya da aile ve akrabalarınızla mı?

88. Öğrenci olarak Almanya’ya uyum sağlamak kolay mı oldu yoksa zor mu? Neler kolay oldu? En çok hangi konuda zorlandınız?

89. Ekonomik ve sosyal bütün koşulları düşündüğünüzde kendi ülkenizdeki koşulların mı yoksa Almanya'daki koşulların mı daha iyi olduğunu düşünüyorsunuz?

GELECEK İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ

90. Almanya'daki eğitiminiz sona erdiğinde, yasal olarak ne kadar süre burada kalma hakkınız var? Bu haktan yararlanmayı düşünüyor musunuz?

91. Eğitiminiz sona erdiğinde bu ülkede iş aramayı düşünür müsünüz?

92. Sizce Almanya'da eğitiminize uygun bir iş bulma olanağınız var mı?

93. Şartlar uygun olursa gelecekte Almanya'ya temelli olarak yerleşmeyi düşünür müsünüz?

94. Size kalsa hangi ülkede yaşamak istersiniz? Neden?

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Al-Rodhan, Nayef R.F., Definitions of Globalization: A Comprehensive Overview and a Proposed Definition, **Program on the Geopolitical Implications of Globalization and Transnational Security**, Geneva, 2006.
- Aman, Abdulkadir Wahab, ‘‘ The Attractiveness of Turkish Government Scholarship Programs for International Students’’, **Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2015**, Harf Yayın İletişim, İstanbul.
- Ar, Kâmil Necdet. **Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Ücretlerin Gelişimi**. Ankara: Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası Başbakanlık Basımevi, 2007.
- Beine, Michel, Romain Noël ve Lionel Ragot. ‘‘ Determinants of the international mobility of students’’. **Economics of Education Review**. 41, 2014.
- Büyük, Köksal. ‘‘ Yükseköğretim Sisteminin Uluslararasılaşmasının Sürdürülebilirliği Açısından Tanıtım ve Markalaşma Çalışmaları: “STUDY IN TURKEY” Örneği’’, **Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2015**, Harf Yayın İletişim, İstanbul.
- Carlson, Marie, Annika Rabo ve Fatma Gök. **Çokkültürlü Topumlarda Eğitim: Türkiye ve İsveç’ten Örnekler**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Ercan, Fuat. **Eğitim ve Kapitalizm: Neo-Liberal Eğitim Ekonomisinin Eleştirisi**. İstanbul: Bilim Yayınları, 1998.
- Fahlevi, Heru, ‘‘ Economic Implication of International Student Mobility For Host Countries – Evidences from Western Countries’’, **Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2015**, Harf Yayın İletişim, İstanbul.
- Findlay, Allan ve Russell King, ‘‘Student Migration’’, **An Introduction to International Migration Studies, European Perspectives**, edited by Marco Martiniello & Jan Rath, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2012.
- Gezgin, Ulaş Başar . **İnsan Hakları, Demokratik Okul ve Anadilinde Öğretim İçin: Çokkültürlü Eğitim**. Ankara: Ütopya Yayınevi, 2014
- Gür, Emre ve Devin Bahçeci. **Karşılaştırmalı Bir Analiz: Avrupa’da Gençlerin Katılımı ve Gençlik Politikası**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Gürüz, Kemal. **Dünya’da ve Türkiye’de Yükseköğretim: Tarihçe ve Bugünkü SEVK VE İdare Sistemleri**. İkinci Baskı. Ankara: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, ÖSYM Yayınları, 2003.

- Gürüz, Kemal. **Higher Education and International Student Mobility in the Global Knowledge Economy**. United States of America: State University of New York Press, 2008.
- İnandı, Yusuf. “Avrupa Birliği Ülkeleri Eğitim Sistemi ile Türk Eğitim Sisteminde Eğitimin Yönetimi ve Finansmanı”, **Doktora Tezi**. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, 2005.
- İşlek, Mahmut Sami, Uğur Keskin Muhammet ve Nurullah Çakmak. “Uluslararası Öğrenci Akademisinde Edinilen Deneyimler: Eskişehir 2015 Tecrübe Aktarımı”, **Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2015**, Harf Yayın İletişim, İstanbul.
- Koçyiğit, Mehmet ve Cahit Erdem, “*Türkiye’de Uluslararası Öğrenci Olmak: Üniversite Öğrencilerinin Sorun, Beklenti ve Önerileri*”, **Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2015**, Harf Yayın İletişim, İstanbul.
- Kondakci, Yasar. “Student mobility reviewed: attraction and satisfaction of international students in Turkey”. **Higher Education**. Vol. 62, No. 5, 2011.
- Manisalı, Erol. **Yirmibirinci Yüzyıl’da Küresel Kıskaç – Küreselleşme, Ulus Devlet ve Türkiye**. Otopsi Yayınevi, 2001.
- Nurdinova, Shoirakhon. “Türkiye’de Yükseköğretimde Uluslararası Öğrencilerin Cinsiyet Dağılımı Üzerinden Eleştirel Bir Bakış”, **Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2015**, Harf Yayın İletişim, İstanbul.
- Özoğlu, Murat, Bekir S. Gür ve İpek Coşkun. **Küresel Eğilimler Işığında Türkiye’de Uluslararası Öğrenciler**. Ankara: SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Yayınları, 2012.
- Pieterse, Jan Nederveen. “Globalization as Hybridization” in Meenakshi Gigi Durham ve Douglas M. Kellner, **Media and Cultural Studies**, Blackwell Publishing, 2006, USA.
- Sağiroğlu, Ali Zafer, “*Dünyada ve Türkiye’de Uluslararası Öğrenci Trendleri*”, **Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2015**, Harf Yayın İletişim, İstanbul.
- Şenses, Fikret. **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**. 4. Baskı. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2006.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, **Yükseköğretimin Uluslararasılaşması Çerçevesinde Türk Üniversitelerinin Uluslararası Öğrenciler İçin Çekim Merkezi Haline Getirilmesi: Araştırma Projesi Raporu**. Ankara: Kalkınma Araştırmaları Merkezi, 2015.
- Üstün, Alkan. “Yurtdışında Lisansüstü Eğitimlerini Sürdüren Türk Bursiyerlerin Deneyimleri ve Karşılaştıkları Güçlükler”, **Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2015**, Harf Yayın İletişim, İstanbul, ss. 54-63.

Yıldızoğlu, Ergin. **Globalleşme ve Kriz**. İstanbul: Alan Yayıncılık, 1996

Sürekli Yayınlar

- Aydemir, Cahit ve Mehmet Kaya. ‘‘Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü’’, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2007, C.6 S.20, <https://dergipark.org.tr/en/pub/esosder/issue/6134/82270> (10.11.2020) ss.260 – 282.
- Duygu Dumanlı Kürkçü, ‘‘Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar’’, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC*, Volume 3, Issue 2, 2013,ss.1-11, <https://openaccess.iku.edu.tr/bitstream/handle/11413/776/Küreselleşme%20Kavramı%20Ve%20Küreselleşmeye%20Yönelik%20Yaklaşımlar%20%ef%bb%bf.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (9.11.2020)
- Findlay, Allan M ve diğ. ‘‘ World class? An investigation of globalisation, difference and international student mobility’’. **Transactions of the Institute of British Geographers, New Series**. Vol. 37, No. 1, 2012 ss. 118-131.
- Gençler, Ayhan. ‘‘Avrupa Birliği’nde Krizin İşsizliğe Etkisi ve İstihdam Teşvikleri’’, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 2011, Cilt 2, Sayı 2, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423873874.pdf>(01.01.2021), ss. 1-25.
- Harvey , David, Globalization and the ‘‘Spatial Fix’’, *geographische revue* 2/2001, ss. 23-30 (https://publishup.uni-potsdam.de/opus4-ubp/frontdoor/deliver/index/docId/2251/file/gr2_01_Ess02.pdf)
- İçli, Gönül. ‘‘Küreselleşme ve Kültür’’, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 25 No: 2, 2001, https://websitem.karatekin.edu.tr/user_files/cezikoglu/files/20190704_f35de1a8c25a4cdb97233ece718cc23b.pdf (10.11.2020), ss. 163-172.
- Özsuca, Şerife. ‘‘ Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik Krizi’’, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 2003, Cilt 58:2, ss. 133-152, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/issue/3096/44817> (05.05.2019).
- Öztürk, İbrahim Hakkı. ‘‘Dünyanın En Dinamik ve En Rekabetçi Bilgi Ekonomisi’’ Olmak Ya Da Olamamak: Avrupa Birliği Lizbon Stratejisi ve Eğitim Boyutu’’, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*. 2008, Cilt: 7, No: 2, ss.13-32, [file:///E:/Yeni%20Kaynaklar/_D_nyan_n%20En%20Dinamik%20ve%20En%20Rekabet_i%20Bilgi%20Ekonomisi_%20Olmak%20ya%20da%20Olamamak_%20Avrupa%20Birli_i%20Lizbon%20Stratejisi%20ve%20E_itim%20Boyutu\[#642603\]-847801.pdf](file:///E:/Yeni%20Kaynaklar/_D_nyan_n%20En%20Dinamik%20ve%20En%20Rekabet_i%20Bilgi%20Ekonomisi_%20Olmak%20ya%20da%20Olamamak_%20Avrupa%20Birli_i%20Lizbon%20Stratejisi%20ve%20E_itim%20Boyutu[#642603]-847801.pdf) (9.6.2020).
- Pata, Uğur Korkut. ‘‘OECD Ülkelerinde İşsizlik Histerisinin Ampirik Bir Analizi: Fourier Panel Durağanlık Testi’’, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2020, Cilt:10, Sayı: 1, <https://dergipark.org.tr/en/pub/sgd/issue/55747/753027>(01.01.2021), ss.125-144.

- Sison, Marianne D. and Linda Brennan, “ Students as Global Citizens: Strategies For Mobilizing Studies Abroad”, *Journal of Marketing for Higher Education*, Australia, 2012, Vol. 22, No. 2, <http://dx.doi.org/10.1080/08841241.2012.736884> (02.2019), s. 167-181.
- Souto-Otero, Manuel ve diğ., “ Barriers to International Student Mobility: Evidence From the Erasmus Program”, *Educational Researcher*. 2013, Vol. 42 No. 2, ss. 70-77. <http://er.aera.net> (22.05.2019).
- Sönmez, Pelin. “Küreselleşme, Avrupa Birliği ve İstihdam: Çalışma İlişkilerinde Yaşanan Dönüşüm”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*. 2006, Cilt:5:3, ss. 177-198, <http://dergiler.ankara.edu.tr/tammetin.php?id=478> (11.05.2019)
- Tanrikulu, Faik. “Yaşlanan Alman Nüfusu ve Artan Göçmen İhtiyacı Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi: Yükselen Irkçılık, Yabancı Düşmanlığı ve Ayrımcılık”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 2018, 75, https://www.researchgate.net/profile/Faik_Tanrikulu/publication/330015700_Yaslanan_Alman_Nufusu_ve_Artan_Gocmen_Ihtiyaci_Arasindaki_Iliskinin_Degerlendirilmesi_Yukselen_Irkilik_Yabanci_Dusmanligi_ve_Ayrimcilik/links/5c2a2de8458515a4c7039c15/Yaslanan-Alman-Nuefusu-ve-Artan-Goecmen-Ihtiyaci-Arasindaki-Iliskinin-Degerlendirilmesi-Yuekselen-Irkilik-Yabanci-Duesmanligi-ve-Ayrimcilik.pdf (01.01.2021), ss.93-122.
- Teichler, Ulrich. “ International Student Mobility in Europe in the Context of the Bologna Process”, *Journal of International Education and Leadership*, University of Kassel, 2012, Volume 2, Issue 1, <https://eric.ed.gov/?id=EJ1136060> (22.7.2020)
- Topçu, İhsan. “ Avrupa Birliği Eğitim Programlarından Erasmus Programına Katılan Akademisyenlerin İzlenimleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, Cilt 35, Sayı 1, ss. 8-17 (https://www.researchgate.net/publication/265948741_Avrupa_Birligi_Egitim_Programlarından_Erasmus_Programına_Katılan_Akademisyenlerin_Izlenimleri_Cumhuriyet_Universitesi) (2.8.2020)
- Uyanık, Yücel. “Neoliberal Küreselleşme Sürecinde İşgücü Piyasaları”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2008, Cilt 10:2, ss. 209-224, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/287448> (10.05.2019).
- Uyanık, Yücel. “Neoliberal Küreselleşme Sürecinde İşgücü Piyasaları”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2008, Cilt 10:2, ss. 209-224, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/287448> (10.05.2019).
- Ünal, Menderes. “ Öğretim Elemanı ve Öğrencilerin AB Erasmus+ Programını Algılama Durumlarının İncelenmesi”, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, Cilt 17, Sayı 3, 2016, http://kefad2.ahievran.edu.tr/archieve/pdfiler/Cilt17Sayi3/JKEF_17_3_2016_581-598.pdf (22.7.2020), ss. 581-598

Ünal, Menderes ve M. Çağatay Özdemir. “ Avrupa Birliği Öğrenci Öğrenim Hareketliliği Programının Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi”, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2013, 6/2, ss. 153-182 [https://www.researchgate.net/profile/Menderes Uenal/publication/314404374 Avrupa Birliği Öğrenci Öğrenim Hareketliliği Programinin Bazi Degiskenler Acisin/inks/590e3e3daca2722d185ebf36/Avrupa-Birligi-Oegrenci-Oegrenim-Hareketliliği-Programinin-Bazi-Degiskenler-Acisin.pdf](https://www.researchgate.net/profile/Menderes-Uenal/publication/314404374_Avrupa_Birligi_Ogrenci_Ogrenim_Hareketliliği_Programinin_Bazi_Degiskenler_Acisin/inks/590e3e3daca2722d185ebf36/Avrupa-Birligi-Oegrenci-Oegrenim-Hareketliliği-Programinin-Bazi-Degiskenler-Acisin.pdf) (23.7.2020).

Diğer Yayınlar

- Batuhan Ersöz. “Küresel Emek Hareketliliği: Çalış ve Gez Programları”, **Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Okumuş, Mustafa ve Maşite Yıldız, “Almanya’da Çalışma Hayatının Güncel Durumu”, *2nd International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS)*, 2017, <http://registericpess.org/index.php/ICPESS/article/view/2349/593>(1.01.2021), ss. 285-299.
- Sarıtaş, Ezgi. “Avrupa Birliği Erasmus Programına Katılan Türk ve Yabancı Öğrencilerin Programla İlgili Görüşlerinin Karşılaştırılması”, **Yüksek Lisans Tezi**. Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2011.
- Tekin, Emrullah. “Çalışma Hayatında Uluslararası Öğrenciler: İstanbul Örneği”, **Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Tuncer Murat ve Mehmet Taşpınar. “Avrupa Birliği’nde Eğitim ve Mesleki Eğitim Yönelimleri”, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, Malatya, 2004, <http://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/197.pdf> (22.6.2020).
- Wells, Anna. “Student Mobility and Competence Development in Higher Education: A Study of Latvian Students at English Universities”, **the degree of DPhil in Education**. University of Oxford, 2012.

İnternet Kaynakları

<https://westline.com.tr/yurt-disinda-universite/almanyada-universite-sonrasi-kariyer/>

<https://www.uni-kassel.de/uni/>

<https://www.yok.gov.tr/>

www.uni-kassel.de/uni/en/international-service/international-profile/university-of-kassel/facts-and-figures

www.uni-kassel.de/uni/en/international-service/international-profile/university-of-kassel

YUKK, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>

